

Mahmudova Darmonjon

METODIKA FANLARINI O'QITISH TEXNOLOGIYASI

(DARSLIK)



**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYA VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI**

MAHMUDOVA D.B.

**METODIKA FANLARINI O'QITISH
TEXNOLOGIYASI
darslik**

Chirchiq - 2024

UO'K 373.2;37.014.6

KBK 74.1

M-27

Mahmudova D.B. / Metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi / Darslik / Chirchiq: "Osiyo tur", 2024 y., 188 b.

Ushbu darslik "Metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi" fani bo'yicha yaratilgan bo'lib, unda mazkur fanning maqsadi talabalarni metodika fanlarini o'qitishning nazariy, ilmiy asoslari, O'zbekistonda ta'lim tarbiyaning ustuvor masalalari, o'qitish texnologiyalari bilan tanishtirish yuzasidan mashg'ulotlarining ta'lim texnologiyasi jamlangan. Darslikda maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy, jismoniy, aqliy, ahloqiy xuquqiy va ekologik ta'limini amalga oshirishning metod va vositalari asoslab berilgan

Mazkur darslik oliy o'quv yurtlarining "Maktabgacha ta'lim" fakulteti bakalavryat yo'nalishi sirtqi kurs talabalari uchun mo'ljallangan.

Tuzuvchi: Mahmudova Darmonjon Bozorboyevna p.f.f.d. (PhD)
v.b dotsent

Taqrizchilar

U.Qodirov

M.D.Abdullayeva

Surxondaryo viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi direktori, p.f.d. professor.

Alfraganus universiteti dotsent v.b., Maktabgacha ta'lim kafedrasini mudiri, p.f.f.d. (PhD) dotsent.

UO'K 373.2;37.014.6

KBK 74.1

Ushbu darslik O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023 yil 29 maydagi 232-sonli qaroriga asosan nashr etishga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9943-0897-5-4

© Mahmudova D.B., 2024

© "Osiyo tur", 2024

MUNDARIJA

KIRISH	5
1-MODUL. MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA FANLARINI O'QITISH TEXNOLOGIYASI FANINING PREDMETI VA VAZIFALARI VA ASOSIY TAMOIYILLARI	
1-mavzu: Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish jarayoni yaxlit tizim sifatida.	7
2-mavzu: Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining asosiy tamoyillari..	20
3-mavzu: Metodika fanlarining o'qitish texnologiyasiga zamonaviy yondashuvlar	34
4-mavzu: Maktabgacha ta'lim yo'nalishi bo'yicha metodika fanlaridan o'quv metodik komplekslar tayyorlashning ahamiyati	43
2-MODUL. MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA FANLARINI O'QITISH TEXNOLOGIYASI FANIDA O'QITISH SHAKLLARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI	
5-mavzu: Ma'ruza mashg'uloti texnologiyasini ishlash. Ma'ruza matnini tuzish. Mini ma'ruzalar o'tkazish	49
6-mavzu: Seminar mashg'ulotlarini o'tkazish texnologiyasi	54
7-mavzu: Amaliy, laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish texnologiyasi	72
3-MODUL. KURS ISHI (LOYIHASI)NI TAYYORLASH, BITIRUV MALAKAVIY ISHLARIGA RAHBARLIK QILISH. MUSTAQIL TA'LIM VA UNI TASHKIL ETISH METODIKASI	
8-mavzu: Metodika fanlarining o'qitish texnologiyasi fanidan kurs ishi(loyixasini) tayyorlash metodikasi	81
9-mavzu: Bitiruv malakaviy ishlarini tayyorlash	88
10-mavzu: Mustaqil ta'limni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasini ishlab chiqish	106
4-MODUL. O'QUV VA MALAKAVIY PEDAGOGIK AMALIYOTNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH TEXNOLOGIYASI	
11-mavzu: O'quv amaliyotni tashkil etish va o'tkazish va dasturlarini tuzish texnologiyasi	119

12-mavzu: Malakaviy amaliyotni tashkil etish va o'tkazish va dasturlarini tuzish texnologiyasi 125

5-MODUL. MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA FANLARINI O'QITISH TEXNOLOGIYASI FANIDAN O'QITISH METODLARIDAN FOYDALANISH

13-mavzu: O'qitish jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalarning turlari. 128

14-mavzu: Turli texnologiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq Etish 152

GLOSSARIY 175

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR 182

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining o'z oldiga qo'ygan asosiy maqsadlaridan biri xalqchil, insonparvar va madaniyatli jamiyat barpo qilishda, mustaqil davlatimizning siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy ravnaqini ta'minlashda uning jahon hamjamiyatida tutgan o'mi va obro' e'tiborini mustahkamlashda maktabgacha ta'lim tizimi tashkilotlari faoliyatida - yosh avlodga berilayotgan talim-tarbiya ishlarining sifati va samaradorligini oshirishni eng zarur va kechiktirib bo'lmaydigan muhim omillardan deb hisoblaydi.

Pedagogika oliy o'quv yurtlarida pedagog- tarbiyachi kadrlarni tayyorlash tizimini sifat jihatidan yangilash, ularni kasbiy faoliyatga tayyorlashda "Metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi" fani muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagoglik kasbga tayyorgarlikni o'ziga xos milliy, ilmiy-nazariy hamda amaliy tomonlari mavjudligi uni amalga oshirishda pedagogika fanining o'qitishni o'ziga xos mos metodikasiga bog'liqdir.

Metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanning maqsadi, vazifalari undagi dolzarb muammolar, tamoyillari, metodlari, o'qitish jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo'llash, ma'ruza, seminar va amaliy, laboratoriya mashg'ulotlarini tashkil qilish metodikasi, Metodika fanlarining o'qitish texnologiyasi fanidan kurs ishi(loyixasini) tayyorlash metodikasi, bitiruv malakaviy ishlarini tayyorlash, mustaqil ta'limni tashkil etish va o'tkazish

texnologiyasini ishlab chiqish, o'quv malakaviy amaliyotni tashkil etish va o'tkazish va dasturlarini tuzish texnologiyasi hamda pedagogi - tarbiyachi mahorati haqida, talabalarga O'qitish jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalarning turlari haqida ma'lumotlar berilgan.

Darslik dastur doirasida berilayotgan mavzular maktabgacha ta'lim sohasi bo'yicha pedagog xodimlarni tayyorlash mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligiga qo'yiladigan umumiy malaka talablari va o'quv rejalari asosida shakllantirilgan bo'lib, bu orqali sohaga oid zamonaviy ta'lim va innovatsiya texnologiyalari, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'quv-tarbiya jarayonlarini tashkil etish va boshqarishni tizimli tahlil qilish, shuningdek, pedagogik vaziyatlarda optimal qarorlar qabul qilish bilan bog'liq kompetentsiyalarga ega bo'lishlari ta'minlanadi.

1-MODUL: MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA FANLARINI O'QITISH TEXNOLOGIYASI FANINING PREDMETI VA VAZIFALARI VA ASOSIY TAMOYILLARI

1-MAVZU. MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA FANIARINI O'QITISH JARAYONI YAXLIT TIZIM SIFATIDA...

REJA:

1. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining vazifalari.
2. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining asosiy kategoriyalari.
3. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi.
4. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining qonuniyatlari

Tayanch so'zlar: intellektual, ijtimoiy buyurtma, xulq-atvor, tarbiya, shaxs, ta'lim, bilim, ko'nikma, malaka, metodika.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlari-maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni tarbiyalash, ularni intellektual, ma'naviy-axloqiy va jismoniy jihatdan kamolotga yetkazish masalalarini o'rganadi. Shuningdek maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish va ularda axloqiy fazilatlarini shakllantirish va ularni maktab ta'limiga tayyorlash muammolarini o'rganadi.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlari bola shaxsini rivojlantirishning ikki muhim jihati-unga ta'lim berish va uni tarbiyalashga asosiy e'tiborni qaratadi.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlari - Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayoni mazmuni, shakl, metod, vosita va usullari, uni tashkil etish muammolarini o'rganadi.

1. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining vazifalari. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fani shaxsni shakllantirishdek ijtimoiy buyurtmani bajarish asosida jamiyat taraqqiyotini ta'minlashga alohida hissa qo'shadi. Maktabgacha pedagogika fanlarini o'qitish metodikasi fanini maqsadi va vazifalarining belgilanishida ijtimoiy munosabatlar mazmuni, davlat va jamiyat qurilishi, uning hayotida yetakchi o'rin tutuvchi g'oyalar mohiyati muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida demokratik, insonparvar hamda huquqiy jamiyatni barpo etish sharoitida mazkur fan yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlarni tarbiyalash tizimini ishlab chiqish, ta'lim va tarbiya berish jarayonini nazariyasini ijodiy rivojlantirish vazifasini hal etadi. Mazkur jarayonda quyidagi vazifalarni bajarishga e'tibor qaratiladi:

1. Ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi shaxsni tarbiyalashga yo'naltirilgan pedagogik jarayonning mohiyatini o'rganish.

2. Shaxsni har tomonlama kamol toptirish qonuniyatlarini aniqlash.

3. Ijtimoiy taraqqiyot darajasidan kelib chiqqan holda, rivojlangan horijiy mamlakatlar maktabgacha ta'lim tizimi tajribasini o'rganish asosida maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish.

4. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda, ularda faoliyat olib borayotgan pedagoglar faoliyati mazmunini asoslash.

5. Maktabgacha ta'limdagi ilg'or pedagogik tajribalarni umumlashtirish va amaliyotga joriy etish.

6. Bo'lg'usi tarbiyachilarni maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasiga oid bilimlar hamda ta'lim-tarbiya berish usullari bilan qurollantirish.

2. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining asosiy kategoriyalari.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining Holati uning fan sifatida e'tirof etilishini kafolatlaydi. Fanning mohiyatini ochib beruvchi eng muhim, asosiy tushuncha **kategoriya** deb ataladi. Maktabgacha metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining asosiy kategoriyalari shaxs kamolotini ta'minlash, ta'lim va tarbiya samaradorligiga erishishga qaratilgan jarayonlarning umumiy mohiyatini yoritadi. Eng muhim kategoriyalar sirasiga quyidagilar kiradi: shaxs, tarbiya, ta'lim (o'qitish, o'qish), bilim, ko'nikma, malaka, ma'lumot, rivojlanish.

Shaxs – psixologik jihatdan taraqqiy etgan, shaxsiy xususiyatlari va xatti-harakatlari bilan boshqalardan ajralib turuvchi, muayyan xulq-atvor va dunyoqarashga ega bo'lgan jamiyat a'zosi.

Tarbiya-muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyo-qarashini tarkib toptirish jarayoni.

Ta'lim-o'quvchilarning nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, ularning bilish qobiliyatlarini o'stirish va dunyoqarashlarini shakllantirishga yo'naltirilgan jarayon.

Bilim-shaxsning ongida tushunchalar, sxemalar, ma'lum obrazlar ko'rinishida aks etuvchi borliq haqidagi tizimlashtirilgan ilmiy ma'lumotlar majmui.

Ko'nikma-shaxsning muayyan faoliyatni tashkil eta olish qobiliyati.

Malaka-muayyan harakat yoki faoliyatni bajarishning avtomatlashtirilgan shakli.

Ma'lumot-ta'lim-tarbiya natijasida o'zlashtirilgan va tizimlashtirilgan bilim, hosil qilingan ko'nikma va malakalar hamda tarkib topgan dunyoqarash majmui.

Rivojlanish-shaxsning fiziologik va intellektual o'sishida namoyon bo'ladigan miqdor va sifat o'zgarishlar mohiyatini ifoda etuvchi murakkab jarayon.

3. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi. Shaxs kamolotini ta'minlash, uning intellektual, ma'naviy-axloqiy hamda jismoniy jihatdan rivojlanishiga erishishda turli yosh davrlari, har bir davrning o'ziga hos jihatlari, shuningdek, bolaning fiziologik, psixologik holatini inobatga olish maqsadga muvofiqdir. Shu bois yaxlit pedagogik jarayon muayyan turkumni tashkil etuvchi pedagogik fanlar tomonidan o'rganiladi.

1. Metodika – xususiy fanlarni o'qitish xususiyatlarini o'rganadi.

2. Pedagogika tarixi – ta'lim va tarbiyaning yuzaga kelishi, taraqqiy etishi, muayyan tarixiy davrlarda yetakchi o'rin egallagan pedagogik fikrlar taraqqiyoti masalalarini o'rganadi.

3. Pedagogik texnologiya–ta'lim va tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, texnologik yondashuv asosida ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish muammolarini o'rganadi.

4. Pedagogik mahorat–bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy mahoratlarini oshirish, takomillashtirish muammolarini o'rganadi.

5. Ta'limni boshqarish–ta'lim muassasalarining faoliyatini yo'lga qo'yish, boshqarish, nazorat qilish hamda istiqbollarini belgilash masalalarini o'rganadi.

Pedagogik jarayon va uning tuzilishi. Pedagogik kasbining paydo bo'lishiga e'tibor qaratilsa, shu narsa ko'rinadiki, dastlab uning doirasida differensiallashuv va integratsiyalashuv jarayoni chegaralangan bo'lsa, keyinchalik ochiqchasiga ta'lim va tarbiya qarama-qarshi qo'yila boshladi: o'qituvchi o'qitadi, tarbiyachi esa tarbiyalaydi. Lekin XIX asrga kelib, taraqqiyparvar pedagoglarning ishlarida argumentlarni asoslashda ob'ektiv nuqtai nazardan ta'lim va tarbiyaga bir butun, yaxlit hodisa sifatida qarala boshladi. I.F. Gerbartning fikricha, tarbiyasiz ta'limda vosita bor, lekin maqsad yo'q, ta'limsiz esa maqsad bor, vosita etishmaydi.

Nemis pedagogi A. Disterveg, ta'limni tarbiyaning bir qismi sifatida qaraydi: "Ta'lim prinsiplari bor ekan, hamisha tarbiya prinsiplari ham bo'ladi, yoki aksincha".

Pedagogik jarayonning yagonaligi g'oyasi K.D Ushinskiy g'oyalarda chuqur ifodalangan. U pedagogik jarayonni maktab faoliyatining ma'muriy, o'quv va tarbiya elementlarini bir butun tizim sifatida tushundi. Olimning taraqqiyparvar g'oyalari uning izdoshlari: N.F. Bunakov, P.F. Lesgaft, K.B Yelniskiy, V.P Baxterov va boshqalarning ishlarida o'z aksini topgan.

Pedagogik jarayon muammosi bilan P.F. Kapterev alohida shug'ullandi. U pedagogik jarayonlarning ko'ptomonlama ham ichki, ham tashqi jihatlarni taxlil qiladi va quyidagi xulosalarga keldi: "Ta'lim, o'qitish, o'rgatish, tarbiya, pand-nasihat, o'git va boshqa bir qator so'zlar turli xususiyat, jihatlar, vosita va vaziyatlarni ifodalaydi, lekin ularning hammasi yagona pedagogik jarayondir".

XX asrning 70-yillarida Y.K. Babanskiy, B.S. Ilin, V.M. Korotov, B.V. Kraevskiy, B.T. Lixachev, Y.P. Sokolnikov va boshqalar yagona pedagogik jarayonga ilmiy qiziqish bilan qarashdi.

Pedagogik jarayonning mohiyati tizimli metodologik yondashuv asosidagina zamonaviy mualliflar tomonidan ochib berildi. U pedagogik ob'ektlarni tizimlar sifatida qarashni taklif etadi, aynan: tarkibiy qismlarining tuzilishini, ular orasidagi o'zaro aloqadorlikni aniqlash kabilarni o'zida jamlaydi.

Pedagogik jarayon–pedagogik fanlarning eng muhim, asosiy kategoriyalaridan biri.

Pedagogik jarayon tarbiyachilarning pedagogik faoliyati boshqaruvchilik roli tufayli faol hayotiy faoliyat natijasida bolaning o'zini-o'zi o'zgartirishining maqsadga yo'naltirilgan mazmundor, tashkiliy harakatidir.

U haqiqatdan ilmiy asoslangan, rivojlantiruvchi va takomillashib boruvchi tizim sifatida mavjud bo'ladi hamda tarbiya qonuniyatlari, tarbiyachilarning ijodkorligi va ta'lim oluvchilarning yosh bilan bog'liq o'zgarishlari dinamikasiga asoslanadi.

Pedagogik jarayon boshqa barcha ijtimoiy jarayonlar (iqtisodiy, siyosiy, axloqiy, madaniy va boshqalar) bilan chambarchas bog'langan. Uning mohiyati, mazmuni va yo'nalganligi ijtimoiy jarayonlarning holati, ishlab chiqarish kuchlari va ishlab chiqarish munosabatlarining real o'zaro harakatiga bog'liq bo'ladi.

Ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy xususiyati-**yagonalik**, undagi barcha muhim tarkibiy qismlarni saqlab qolish zaruriyati.

Yaxlitlik asosiga ta'lim, tarbiya va rivojlanish birligini ta'minlash pedagogik jarayonning mohiyatini tashkil etadi.

Pedagogik jarayon-ko'plab jarayonlarning ichki aloqadorligi yig'indisidir. Unda o'qitish, ta'lim, tarbiya, shaxsning shakllanishi va rivojlanishi jarayonlari birlashadi.

Pedagogik jarayonning umumiyliги va birligi uni tashkil etuvchi barcha jarayonlarni yagona maqsadga bo'ysundiradi. Pedagogik jarayonning murakkab ichki munosabatlari:

- uni tashkil etuvchi jarayonlarning birligi va mustaqilligi;
- undagi jarayonlarning yaxlitligi va teng huquqliligi;
- umumiy mavjudlik va o'ziga hoslikni saqlashda namoyon bo'ladi.

Pedagogik jarayonga uning tarkibiy qismlarining o'zaro aloqadorlikda qonuniy joy egallashi birligini o'zida ifoda etuvchi yagona tizim sifatida qarash mumkin.

Tuzilish (struktura)-bu tarkibiy qism(element)larning tizimdagi joylashuvidir. Tizimlarning tuzilishi tarkibiy qismlarni qabul qilish mezonlarida belgilangani bo'yicha, bundan tashqari ular orasidagi aloqadorlikda tashkil etiladi. Pedagogik jarayonning o'zi maqsad, vazifa, mazmun, metodlar, pedagog va tarbiyalanuvchilarning o'zaro harakati shakllari, shu bilan birga erishilgan natijalar bilan xarakterlanadi.

Pedagogik jarayonda ishtirok etadigan tizim tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi:

- pedagog-tarbiyachilar;
- tarbiyalanuvchilar;

- tarbiyaviy shart-sharoitlar.

Jarayonning **aniq maqsadli tarkibiy qismi** pedagogik faoliyatning barcha ko'p obrazli maqsad va vazifalarini:

bosh maqsad - har tomonlama va barkamol shaxsni tarbiyalashdan - alohida sifatlarni shakllantirishning aniq vazifasigacha o'z ichiga qamrab oladi.

Mazmunli tarkibiy qism umumiy maqsad bilan birga, xuddi shunday aniq vazifani qo'yadigan ma'noni aks ettiradi.

Faoliyatli tarkibiy qism - jarayonni tashkil etish va boshqarishda busiz belgilangan natijalarga erishish mumkin bo'lmagan pedagoglar va tarbiyalanuvchilarning o'zaro harakati va ularning hamkorligi. Mazkur tarkibiy qism pedagogik adabiyotlarda yana tashkiliy yoki tashkiliy-boshqaruvli deb ham nomlanadi.

Jarayonning **natijali tarkibiy qismi** uni amalga oshishi samaradorligini aks ettiradi, qo'yilgan maqsad bilan bog'liqlikda muvafaqqiyatli o'zgarishlarga olib kelish bilan xarakterlanadi.

4. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining qonuniyatlari

Pedagogik jarayon qonuniyatlari-bu obyektiv mavjud bo'lgan, takrorlanadigan, barqaror hodisalar orasidagi ma'lum aloqadorlik, mazkur jarayonning alohida tomoni.

Qonuniyatlar nima va pedagogik jarayonda qanday bog'langan, nima bilan u bog'liqlikda ekanligini ko'rsatadi.

Pedagogik taraqqiyot sifatidagi bu qadar murakkab, katta va dinamik tizimda ko'plab turli tavsifiy aloqalar namoyon bo'ladi.

Zamonaviy pedagogikada pedagogik jarayon qonuniyatlarining yagona tas-nifi mavjud emas. Shu sababli quyida mavjud tasniflardan ba'zilarini ko'rib o'tamiz.

I.P.Podlasiy tasnifi bo'yicha: Tarbiya va ijtimoiy tizimlarning aloqadorligi: aniq tarixiy sharoitlardagi tarbiya xarakteri jamiyatning ehtiyojlari, iqtisodiy, milliy-madaniy o'ziga hosliklari bilan aniqlanadi.

Ta'lim va tarbiya orasidagi: bu jarayonlarning o'zaro bog'liqligini, ularning ko'ptomonlama o'zaro ta'sirini, birligini belgilab beruvchi aloqadorlik.

Tarbiya va faoliyatning aloqadorligi: tarbiyalash – faoliyatning turli turlariga tarbiyalanuvchilarni jalb etish demakdir.

Tarbiya va shaxs faolligining aloqadorligi: agar uning obyekti (shaxs) bir paytning o'zida subyekti sifatida aks etsa, tarbiya muvafaqqiyatli amalga oshadi, ya'ni shaxs o'zining faol xulq-atvorini, shaxsiy erkinligini, mustaqilligini, faoliyatdagi ehtiyojini namoyon etadi.

Tarbiya va muloqotning aloqadorligi: tarbiya jarayoni har doim odamlar – o'qituvchilar va ta'lim oluvchilarning o'zaro harakatida kechadi.

Bola tarbiyasi muvafaqqiyati to'g'ridan-to'g'ri shaxslararo aloqalarning intensivligi va boyligiga bog'liq bo'ladi.

Pedagogik jarayonning dinamik qonuniyati-ta'lim oluvchining keyingi barcha muvafaqqiyatlarining qimmati uning dastlabki bosqichlardagi muvafaqqiyatiga bog'liq bo'ladi.

Pedagogik jarayonda shaxsning rivojlanishi qonuniyati – shaxs rivoji darajasi va sur'ati:

- irsiyat;
- tarbiya va o'quv muhiti;
- pedagogik ta'sir etish usul va vositalarining qo'llanishiga bog'liq bo'ladi.

O'quv-tarbiya jarayonini boshqarish qonuniyati–pedagogik ta'sirning samaradorligi:

- ta'lim oluvchilar va pedagoglar orasidagi qayta aloqalarning intensivligi;
- ta'lim oluvchilarga ko'rsatiladigan korrektsiyali ta'sirlarning asoslanganligi hamda xarakteri, qimmatiga bog'liq bo'ladi.

Pedagogik jarayonda hissiyot, mantiqiylik va amaliyotning birligi qonuniyati – o'quv – tarbiya jarayonining samaradorligi:

- hissiy idrokning sifati va intensivligi;

- idrok etilganning mantiqiy anglanishi;
- anglanganning amaliy qo'llanilishiga bog'liq bo'ladi.

Tashqi (pedagogik) va ichki (bilish) faoliyatning birligi qonuniyati–pedagogik jarayonning samaradorligi:

- pedagogik faoliyatning sifati;
- tarbiyalanuvchilarning shaxsiy o'quv-tarbiyaviy faoliyatining sifatini shart qilib qo'yadi.

M. Kodjaspirov bo'yicha:

Ijtimoiy shart-sharoitlar bilan shartlanganlik qonuniyati: ta'lim va tarbiyaning ijtimoiy ehtiyojlar va sharoitlarga bog'liqligi. Inson tabiati bilan bog'langanlik qonuniyati:

- shaxsni shakllantirishda muloqot va faoliyatning hal qiluvchilik roli;
- ta'lim va tarbiyaning ta'lim oluvchilarning yosh va individual o'ziga hosliklariga bog'liqligi.

Tarbiyaviy jarayon mohiyatining shartlanganlik qonuniyati:

- tarbiya, o'qitish, ma'lumot va shaxs rivoji jarayonlarining o'zaro bog'liqligi;
- o'quv-tarbiyaviy jarayonda shaxs va ijtimoiy guruhlarning o'zaro aloqasi.

M.Kodjaspirovning mazkur tasnifi Y.K. Babanskiyning tasnfiga juda yaqin. Yagona pedagogik jarayonning qonuniyatlari, aynan akademik **Y.K. Babanskiy** tomonidan sodda va tushunarli ochib berilgan:

Ta'lim va tarbiya jamiyatning ehtiyojlari va ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlariga bog'liq holda amalga oshadi.

Tarbiya, o'qitish, ma'lumot va rivojlanishning o'zaro bog'liqligi qonuniyati.

Tarbiya va o'zini-o'zi tarbiyalashning birligi qonuniyati.

Ta'lim va tarbiya jarayonida muloqotning hal qiluvchilik roli qonuniyati.

Pedagogik jarayonda ta'lim oluvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish.

Pedagogik jarayonda jamoa va shaxsning o'zaro aloqadorlik qonuniyati.

Pedagogik jarayon vazifalari, shakllari, metodlarining o'zaro aloqadorlik qonuniyati.

Yagona pedagogik jarayon qonuniyatlari singari tamoyillari masalasida ham turli qarashlar mavjud. Hatto ba'zi pedagoglar ularni qonuniyat sifatida e'tirof etishga moyildirlar. Biroq yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, qonuniyatlar obyektiv, eng muhim, barqaror, o'zgarishda, shu bilan birga, aniq sharoitlardagi harakatni ifoda etadi. Pedagogik jarayon qonuniyatlaridan uni samarali tashkil qilishga nisbatan muayyan muhim talablar kelib chiqadiki, buni tamoyillar (prinsiplar) deb ataymiz.

Yagona pedagogik jarayon tamoyillarining ham hozirgacha turli tasniflari adabiyotlarda o'z aksini topgan. Aniqlanishicha ularni sinchiklab o'rganib chiqilsa, tasniflarning bir-biriga yaqinligini ko'rish mumkin. Shu sababli taadqiqotchilar quyida ko'pchilik tomonidan tushunarli deb topilgan ikkita (Y.K. Babanskiy, B.T. Lixachev) tasnifini berishni ma'qul deb topishgan.

Yagona pedagogik jarayon tamoyillarining Y.K. Babanskiy bo'yicha tasnifi:

- pedagogik jarayonning maqsadga yo'naltirilganligi;
- ta'lim va tarbiya mazmunining ilmiyligi;
- ta'lim oluvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, tushunarlilik;
- tizimlilik va ketma-ketlik;
- onglilik, faollik, tashabbuskorlik, ta'lim oluvchilarning ijodkorligi;
- ta'lim va tarbiyaning ijtimoiy foydali, ishlab chiqarish mehnati bilan aloqasi;
- ta'lim va tarbiyaning jamoaviy xarakteri;
- ko'rgazmalilik;

- ongli talabchanlik bilan birgalikda ta'lim oluvchi shaxsini hurmat qilish;

- ta'lim va tarbiyaning qo'lay metod, shakl va vositalarini tanlab olish;

- sababiylik, onglilik hamda ta'lim, tarbiya va rivojlanishining amaliy natijalari;

- tarbiyaga kompleks yondashuv.

B. T. Lixachev tasnifi:

- o'quv-tarbiya jarayonining ijtimoiy-qadriyatli maqsadga yo'nalganligi;

- ta'lim oluvchilar faoliyatining turli turlarining o'zaro harakatini tashkil etishga kompleks yondashuvni amalga oshirilishi;

- butun o'quv-tarbiyaviy ishlarning hayot bilan bog'liqligi;

- ta'lim va tarbiya jarayonida har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirish, jamoada ta'lim va tarbiya;

- ta'lim oluvchilarga talabchanlik va hurmatning birligi;

- ta'lim oluvchilar hayotiga rahbarlik qilishda ularning tashabbus-korliklarini hasobga olish;

- barcha ta'lim oluvchilar hayotini estetizatsiyalash;

- ta'lim va tarbiyaning boshqaruvchilik roli;

- ta'lim oluvchilarning bilish, mehnat va boshqa faoliyatlarini rag'batlantirishni hisobga olish, ularda ishga bevosita qiziqish uyg'otish orqali axloqiy-irodaviy kuchini faollashtirish;

- ta'lim oluvchilarda barcha turdagi fikrlashni rivojlanishini hisobga olish, ketma-ketlik va tizimlilik;

- ko'rgazmalilik;

- tushunarlilik;

- sababiylik.

Umuman olganda, yagona pedagogik jarayon va uning tarkibiy qismlarining umumiy va o'ziga hos xususiyatlarini hisobga olish ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligiga xizmat qiladi.

Zamonaviy fanga aniq qonuniyatlar ko'plab soni ma'lumdir. Ular qatoriga quyidagilar kiradi:

1. Didaktik qonuniyatlar.
2. Gnoseologik qonuniyatlar.
3. Psixologik qonuniyatlar.
4. Kibernetik qonuniyatlar.
5. Sotsiologik qonuniyatlar.
6. Tashkiliy qonuniyatlar.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasining shakllanish jarayoni pedagogika fanini o'quv predmeti sifatidagi rivoji bilan bog'liqdir.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi pedagogikani o'qitishning dastlabki bosqichlaridan boshlab tajribalar to'planadi ular umumlashtirilib, tizimlashtirilib boriladi. Ular asosida aloxida qoidalar va tamoyillar shakllantiriladi, o'qitishning ayrim masalalari bo'yicha metodik tavsiyalar yaratiladi.

Tajribalarni umumlashtirish asosida tadqiqotlar olib boriladi, ularni natijasida o'qitish metodikasining o'ziga hos qirralari aniqlanadi.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi - bu nazariya va amaliyotning sintezidir.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi ta'limning tamoyillari va qoidalari, ta'lim shakllari va metodlarini asoslashga qaratiladi, bu esa bo'lajak o'qituvchilarni yuqori kasbiy tayyorgarligini ta'minlaydi.

Maktabgacha metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi materiallarni tanlash va tizimlashtirishda ilmiy metodologiya asos bo'lib xizmat qiladi.

Metodologiya - bu nazariy bilimlar tizimi, ilmiy tadqiqotlar asosiy, boshqaruvchi tamoyillarni belgilovchi, obyektiv borliqdagi hodisalarni ilmiy tahlil qilishni amalga oshirish vositasidir.

Pedagogik bilimlar metodologiyasi pedagogik nazariyani tuzilishi, tamoyillar, bilimni o'zlashtirish usulari bilan belgilanadi.

Pedagogik metodologiya o'z ichiga quyidagilarni oladi:

1. Pedagogik bilimlarni tuzilishi va funksiyalari haqidagi ta'limot.
2. Fundamental, umumilmiy va pedagogik holatlar (nazariya, konsepsiya, gipoteza).
3. Pedagogik tadqiqotlar metodlari haqidagi ta'limot.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi pedagogik bilimlar sohasi bo'lib, pedagogikani umumiy va xususiy metodologiyasidan foydalanadi.

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi pedagogikani fan sifatida va uni metodologiyasini jadal rivojlanish bosqichida shakllanadi. Bu esa maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanini predmeti bo'lgan ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish imkonini beradi.

Nazorat uchun savollar

1. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining maqsadi nima?
2. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining predmeti nima?
3. Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanining vazifalari?

2-MAVZU: MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA FANLARINI O'QITISH TEXNOLOGIYASI FANINING ASOSIY TAMOYILLARI

REJA:

1. Ta'lim nazariyasi ta'lim jarayoni
2. Ta'lim prinsipi
3. Pedagogikada prinsiplar tizimi

Tayanch so'zlar: Didaktika, prinsip, qonuniyatlar, ta'limning ilmiylik, tizimlilik, tushinarlilik, ko'rgazmalilik, onglilik va faollik, ta'limning puxtaligi, ta'limni alohidalashtirish.

«Didaktika» grekcha so'z bo'lib, «o'qitish», «o'rgatuvchi» degan ma'nolarni anglatadi. «Didaktika» so'zining ma'naviy tarjimasi «Ta'lim nazariyasi» demakdir. Ta'lim nazariyasi ta'lim jarayoni tushunchasi va mohiyatini, ta'lim tamoyillarini, ta'lim mazmunini, ta'lim metodlari, shakllari va vositalari mazmunini aks ettiradi. Ta'lim nazariyasining asosiy mohiyati ta'limni tashkil etishdan iboratdir. Ta'limni tashkil etishdan asosiy maqsad yosh avlodni ilmiy bilimlar, ko'nikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdan iborat.

Didaktika pedagogikaning sohasi sifatida bilim, ko'nikma va malakalarni yetkizishga oid uyushgan faoliyat qonuniyatlarini va ularni yosh avlod tomonidan o'zlashtirilishini o'rganadi. U o'qitish jarayonini yo'lga qo'yishga oid normativ talablarni ishlab chiqadi.

Jamiyatning ijtimoiy ehtiyojiga, fan va ishlab chiqarishning hozirgi darajasiga tayanib, didaktika o'zining o'rganish predmetini ishlab chiqadi, o'qitishning maqsadi (nega o'qitiladi), yosh avlodni nimaga tayyorlanadi, o'qitishning mazmuni (nimaga o'rgatiladi), o'qitishni tashkil etishning shakl va metodlari (qanday o'qitish) va uning natijalarini hisobga olish, nazorat qilish.

Didaktika asosini – ta'lim prinsiplari tashkil etadi.

Prinsip – rahbar g'oya, asosiy qoida, faoliyatga, xulqqa nisbatan qo'yilgan asosiy talabdir.

Ta'lim prinsipi – ta'lim jarayoniga qo'yiladigan asosiy talabdir.

1. Ta'limning tarbiyaviy xususiyatli prinsipi.
2. Ta'limning ilmiyligi prinsipi.
3. Ta'limning tizimlilik prinsipi.
4. Ta'limning tushinarlilik prinsipi.
5. Ta'limning ko'rgazmalilik prinsipi.
6. Ta'limning ongliligi va faolligi prinsipi.
7. Ta'limning puxtaligi prinsipi.
8. Ta'limni alohidalashtirish prinsipi.

1-jadval

Ta'lim prinsiplariga quyidagilar kiradi

1. Ta'limning tarbiyaviy xususiyati prinsipi. Bu prinsip bir qancha yo'nalishlar bo'yicha amalga oshiriladi:

- material mazmunini Respublika ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy hayoti, mustaqil rivojlanish yo'lidagi muvaffaqiyatlari, xalqning mehnatidagi yutuqlari, holzirgi zamon fani va texnikasi hamda madaniyati bilan bog'lash;

Ta'lim prinsiplari

Ta'limning tarbiyaviy xususiyati prinsipi

Ta'limning ilmiyligi prinsipi

Ta'limning puxtaligi prinsipi

Ta'limning ongliligi va faolligi prinsipi

Ta'limning ko'rgazmalilik prinsipi

Ta'limning tizimlilik prinsipi

Ta'limning tushunarlilik prinsipi

Ta'limni alohidalashtirish prinsipi

-shaxsda ma'naviy fazilatlarini, intizomlilikni, qatiyatlilikni va mehnatsevarlikni tarbiyalash;

- ta'lim jarayonida hosil bo'ladigan hissiyotlar, kechinmalar va taassurotlarning hosil bo'lish jarayonini boshqarish;

- aqliy qobiliyatlarining rivojlantirilishi va shakllantirilishini amalga oshirish.

Bu yo'nalishlarni amalga oshirish uchun o'qituvchi o'ziga quyilgan quyidagi talablarga to'liq rioya qilishi kerak:

Birinchidan. O'quvchining dunyoqarashi, uning nuqtai nazari, e'tiqodi qanday shakllanishini bilishi kerak. O'quvchi faqatgina darslik doirasida o'ralib qolmasligi uchun, keng doirada fikrlash, tasavvur qilish qobiliyatini shakllantirish zarur.

Ikkinchidan. O'quvchi shaxsining ma'naviy, mehnatsevarlik, nafosatlilik fazilatlarini takomillashtirishda har bir darsning ahamiyatini tushuntirib borishi kerak.

Uchinchidan. O'quv jarayonida o'quvchilarda his -tuygularning paydo bo'lishi, yuzaga chiqishi va ifoda etilishini ta'minlash lozim.

To'rtinchidan. O'quvchilardagi qobiliyatlarni yuzaga chiqishini ko'ra bilish va ularni takomillashishi uchun shart-sharoitlar yaratishi zarur.

Har bir o'qituvchi mashg'ulotni yuqorida aytilgan talablarga rioya qilgan holda tashkil etsa, ta'limning tarbiyaviy xususiyati maktab o'quvchisi shaxsini shakllantirishda asosiy ta'sirchan omil bo'lishi amalga oshadi.

2. Ta'limning ilmiylik prinsipi. Bizni qurshab turgan borliqni bilish jarayoni murakkab, ziddiyatli bo'lishi, har-xil bosqichlarni, shakllar va turlarni o'z ichiga oladi. Ilmiy bilish narsaning tashqi tasviridan uning ichki tuzilishini tasvirlashga o'tishidan iboratdir.

Ilmiy bilimlar qonuniyatlar sari, nazariya sari olib boradi.

Ilmiylik prinsipi ilmiy bilimlarning o'quv faoliyatidagi o'rnini ochib beradi.

Agar o'quv materiali narsalarning faqat tashqi, kuzatiladigan xususiyatlarini yoritisa, bunday bilim ilmiylik darajasiga yetmagan bo'ladi.

Agar o'quv materialni bilan qonunlar, tushunchalar, formulalar va teoremlar olami bilan tanishtirsa, bunday bilimlar ilmiy bilimlar deb atalardi. Ular o'quvchini aqliy rivojlantiradi. Faqat ana shunday

bilimlardagina o'quv fanining ilmiy mazmunini o'zlashtirib olishga kelgusida esa fanni egallab, mehnatda faol ishtiroq etishga imkon beradi.

2. Ilmiylik prinsipini amalga oshirishda quyidagi talablarga rioya qilish lozim.

- O'quvchilarni pedagogika, psixologiya, metodika fanlarining eng so'nggi yangiliklari bilan tanishtirib borish.

- O'quvchilarga o'rgatilgan, berilgan har bir ilmiy tushuncha doimiy ravishda takrorlantirilib borishi zarur.

- Ilmiy bilish metodlaridan foydalangan holda, o'quvchilarda mantiqiy tafakkurni o'stirish va ularni ijodiy ishga tayyorlash.

- Doimiy ravishda o'quvchilarni yetakchi olimlarni hayoti va ijodi va ilm-fanga qo'shgan hissasi bilan tanishtirib borish kerak.

- Dars jarayonida yangi ilmiy iboralardan foydalaning va eng so'ngi ilmiy kashfiyotlar haqida tushunchaga ega bo'ling.

- O'quvchilarni qidiruv-tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlang. Ularni eng oddiy tajribalarni o'tkazish asoslari bilan tanishtiring.

3. Ta'limning tizimlilik prinsipi. Ta'limning tizimlilik prinsipi o'quvchilardagi ilmiy bilimlarni mustahkam va chuqur bo'lishiga asoslanadi. O'quvchilardagi atrof-muhit to'g'risidagi bilimlar, o'quv materiallari o'quv jarayonida ketma-ketlik asosida chuqurlashtirilib borilsagina ularda mantiqiy fikrlash rivojlanib boradi va ular o'quv materialini oson o'zlashtiradilar.

O'quvchi bilimlarining ilk manbaini, narsalarning, hodisalarning o'zaro munosabatlarini tasavvur eta bilishlari shart. O'quv materiali fanning maxsus ishlangan asoslari, qismlari, qoidalari, bo'linmalaridan iboratdir.

Fandagi bilimlarning maktabdagi o'quv materialiga asos qilib olinishini to'g'ri tushinib yetish shart. O'quvchi tomonidan materialni o'zlashtirish o'qituvchining tushuntirish usullariga bog'liqdir. O'qituvchining mahorati va yaxshi tayyorgarligi o'quvchilar tomonidan bilimlarni puxta va tizimli tarzda o'zlashtirishga asos bo'ladi.

Bir hildagi bilim turli xil metodlar, vositalar bilan berilishi mumkin. Bunda o'qituvchi tushuntirishning eng maqbul metodini tanlab oladi.

O'quvchilarga bilim berish ularning yosh imkoniyatlarini hisobga olgan holda tuzilgan reja asosida amalga oshirilishi shart.

Har bir mashg'ulotda ta'lim tizimi mahsuldor bo'lishi kerakligidir. Bu demak, rejadagi bilimni chuqur o'rganish, fikrlash, holtirani, hissiyotni, tasavvurni tarbiyalash hamda o'quv faoliyati davomida paydo bo'lgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beradigan xislatlarni hosil qilishdir.

Amaliy faoliyatga tizimlilik va ketma-ketlik prinsiplarini tadbiiq etishda quyidagi talablarga rioya qilish lozim:

- o'quvchilarni bilimlarni o'zlashtirishlari uchun dars jarayonida reja, sxema va jadvallardan foydalaning. O'quv materialini mantiqan tugallangan qismlarga ajrating va uni ketma-ketlik asosida ularga o'rgatib boring;

- darsda va dars rejasiga har tomonlama to'liq ochib beriladigan masalalarni kiriting;

- dars o'tish jarayonida dars mazmunini ketma-ketligini buzilishiga yo'l qo'ymang;

- ta'lim jarayonida fanlararo bog'liqlikdan foydalaning;

- ta'limda tizimlilik va ketma-ketlikni ta'manlash uchun o'tilgan mavzularni tez-tez takrorlab boring;

- takrorlashdan dars boshida o'tilgan mavzuni o'zlashtirilish darajasini tekshirish va dars yakunida olingan ma'lumotni mustahkamlash maqsadida emas, balki dars davomida har bir qismni o'tib bo'lgandan so'ng ham foydalanish zarur;

- fanni bir bo'limini o'tib bo'lgandan so'ng umumlashtiruvchi va tizimga soluvchi dars o'tkazing;

- o'quvchilarni og'zaki javoblari va yozma ishlarida uchragan xatolarni doimiy ravishda xushmuomilalik va chidamlilik bilan to'g'rilab boring;

- dars davomida o'quvchilarni aqliy faolliklarini rivojlanish qonuniyatlariga, aqliy faollikni pasayishi va ko'tarilish jarayonlarini to'g'ri rejalashtiring;

- o'quvchilarga yangi bilimlarni ketma-ketlik tarzida o'rgating shundagina bu bilimlar o'quvchilar ongida mustahkamlanib boradi.

4. Tushunarlilik prinsipi. Tushunarlilik prinsipi o'quvchilarni yosh xususiyatlari qonuniyatlariga va o'quvchilarni rivojlanish darajalarini ta'limiy jarayonni tashkil etish va amalga oshirishga mos kelishiga asoslanadi.

Bolani fikrlash darajasiga, to'plagan bilimlari hajmiga, o'zlashtirgan malaka va ko'nikmalariga mos bo'lgan bilimlarga ularga tushunarli bo'ladi.

O'quvchilar olgan bilim, shakllangan ko'nikma va malakalar ularning rivojlanish darajasini belgilasa, shaxsiy tajribasi bilan isbot qilinib, amaliyotda qo'llansa u bilim tushunarli bo'ladi.

Yangi bilimni maktab o'quvchisining o'zida mavjud bo'lgan bilimlar va uning shaxsiy tajribasi bilan bog'lash kerak.

O'quvchini fikrlash qobiliyatini shakllantirish kerak.

Bilimni tushunarli bo'lishga imkon beradigan shart sifatida bilishga qiziqish uyg'otish lozim.

O'rganilayotgan bilimlarning maktab o'quvchisi shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagi ahamiyati va zarurligini tushinib yetish kerak.

Tushunarlilik prinsipida yengildan-og'irga, aniqdan-noaniqqa, oddiydan-murakkablikka kabi qoidalarga rioya qilinadi.

Tushunarlilik prinsipini amalga oshirida quyidagi talablarga rioya etish lozim:

- bola o'rgatiladigan va beriladigan bilimlar ularni yosh xususiyatlariga va har bir yoshda qabul qilish imkoniyatlariga mos bo'lishi lozim;

- o'quvchini ongi va aqli belgilangan predmetni o'rganishga tayyorlangan bo'lishi lozim;

- o'quvchilarga ta'lim berishda ularni hayotiy tajribalarini, qiziqishlarini, rivojlanish xususiyatlarini o'rganing va ularni hisobga oling;

- ta'lim mazmuni va ulublarini tanlashda o'quvchilarni o'ziga hos xususiyatlarini hisobga oling;

- o'quv jarayonida kuchli o'quvchilarni bo'shashtirmaslik, o'rta va bo'sh o'quvchilarda tez harakatni o'stirish uchun hammaga mos bo'lgan dars o'tish sur'atini tanlash lozim;

- o'quvchilarda aniq bilimlar va malakalarni shakllantirishda pedagogika va psixologiyadagi eng so'nggi yangiliklardan foydalaning;

- yangi va murakkab materialni o'rganishga kuchli o'quvchilarni, o'quv materialini mustahkamlash uchun o'rta va bo'sh o'qiydigan o'quvchilarni jalb qiling;

- o'quvchilarga darsni tushunarli bo'lishi uchun tushunchalarni aniq ifoda eting, ayrim mavzularni tushuntirishda hayotiy misollardan, aniq ma'lumotlardan va adabiyotlardan foydalaning;

- ta'lim jarayonida nimani tushuntirish zarurligini, yoki nimalarni bolalarni o'zlari mustaqil o'zlashtirib bilib olishlarini his qiling;

- o'quvchilarni bilish faoliyatlariniga boshqaring o'quvchilarni yangiliklarni topishga o'rgating;

- ta'lim jarayonini tushunarli bo'lishi uchun, o'qituvchi o'quvchilarni mustaqil tahlil qilishga yo'naltirishi kerak;

- ta'limni tushunarli bo'lishi bu ishchanlik bilan bog'liqdir.

Ishchanlikni rivojlantirish va mashq qildirish orqali o'quvchilarni uzoq davom etadigan fikriy faoliyatga o'rgatib boring.

5. Ta'limning ko'rgazmalilik prinsipi. Ko'rgazmalilik prinsipi – ta'lim jarayonida juda keng qo'llaniladi.

O'qitishning ko'rgazmalilik prinsipiga amal qilish, demak bu – ko'rgazmali qurollarga tayanish, o'quvchilar hissiy bilishining barcha jihatlariga rahbarlik qilish va boshqarishdir.

Maktab o'quvchilari uchun ko'rgazmali qurollardan foydalanish rivojlantiruvchi ahamiyatga egadir. Chunki ular umumlashtirish, tahlil va tahlildan xulosa chiqarish jarayonining shakllanishiga yordam beradi.

Ko'rgazmalilik prinsipi o'qituvchiga quyidagi talablarni qo'yadi.

- O'quvchi materialini o'rganish jarayonida hissiy obrazlarning zarurligini tushunishi kerak.

- Hissiy obrazlardan mashg'ulotda o'quvchilar rivojlanishining mustaqil sifati jihatida foydalanish xususiyatini aniqlash lozim.

- Mashg'ulotda hissiy bilimlar qaysi bir ko'rgazmali qurollar yoli texnikaviy vositalar yordamida shakllanishini hal qilishi kerak.

- O'quvchining bilish faoliyatida tabiatdagi majud narsalarni, hodisalarni tasavvur qilish qobiliyatiga erishish kerak.

- O'quv materiali narsalarni, hodisalarni umumlashgan tarzda tasavvur etishlari uchun shart-sharoitlar yaratish lozim.

- Bolalar shakllar, ranglar, his qilish orqali fikrlaydi, shuning uchun ko'rgazmali ta'lim ular uchun muhimdir.

- Ta'limda hech qachon faqatgina ko'rgazmalilikka suyanib qolmang u faqatgina o'quvchilarda fikrlashni o'stirishga yordam beradigan vositadir.

- Ko'rgazmalilikdan faqat ko'rsatish uchun emas, balki o'quvchilarni mustaqil bilim olishlarida ularni tadqiqot- izlanish ishlarini tashkil etishga o'rgatishda ham foydalaniladi.

- Ta'lim va tarbiya berishda shuni yodda tutinki, ko'rgazmali qurollar o'rganilayotgan predmet va hodisalar to'g'risida aniq va to'g'ri tasavvurlarni hosil bo'lishiga yordam beradi.

- Ko'rgazmalilikda doimiy ravishda ketma-ketlikka rioya qiling.

- Ko'rgazmali vositalarni qo'llaganda bolalar bilan uni bir butunligiga, keyin esa asosiy va ikkinchi darajali tomonlarini ko'rish kerak.

- O'quvchilar bilan birgalikda ko'rgazmali qurol tayyorlashga harakat qiling.

- Hech qachon o'zangiz yaxshi bilmaydigan narsalarni ko'rsatmang, ko'rgazmali qurollarni puxta qilib ishleng.

- Zamonaviy ko'rgazmali qurollardan o'quv ko'rsatuvlari, videotasmalar, slaydlar, ta'limning texnik vositalaridan va ulardan foydalanish metodikasini bilish kerak.

- Ko'rgazmali vositalarni qo'llash orqali bolalarda diqqatni, kuzatuvchanlikni fikrlash madaniyatini, bilimlarni o'rganishga bo'lgan qiziqishni tarbiyalash mumkin.

- Ko'rgazmalilik kuchli ta'sir etuvchi vositadir, shuning uchun undan to'g'ri foydalanish zarur, agar undan noto'g'ri foydalanilsa o'quvchilarni asosiy vazifadan fikrlarini tarqatib yuborishi mumkin.

6. Ta'limning ongliligi va faolligi prinsipi. Bu ta'lim jarayonida asos qilib olingan qoida sifatida quyidagi uchta muhim jihatini o'z ichiga oladi:

- o'quvchilar tomonidan o'quv materiallarining ongli ravishda tushunilishi;

- o'quv mashg'ulotlariga ongli munosabatda bo'lish;

- bilish faoliyatining shakllanishi.

1. O'rganiladigan bilimlar va muammoli vaziyatlarning o'rta qo'yilishidan boshlab, o'quvchilarning materialni ongli ravishda tushinishi boshlanadi.

Ayrim paytda o'quvchilar ta'lim mazmunini ongli ravishda o'zlashtira olmaydilar. Sababi ular o'quv vazifasini hal etish lozim bo'lgan muammoli vaziyat deb qabul qilmaydilar, ya'ni, ular vazifani atroflicha o'ylab ko'rmadilar, faqat o'qituvchining aytgani bo'yicha nima qilish kerakligini yodlab olishadi.

Vazifani to'liq tushunib yetgachgina yechimini qidirib topish imkonini beradigan asosiy ma'lumotlarni aniqlab olish kerak.

O'quvchilar yangi mazmunga tegishli bo'lgan bilimlarni, mahorat va ko'nikmalarni esga olishadi, so'ngra yangi materialni o'zlashtirishga kirishadi. Ayrim hollarda o'quvchilar yangi bilimga tegishli o'tilgan temani qaytarmay, ongsiz ravishda yangi materiallarning yengil - yelpi o'zlashtirishga harakat qiladi. Bu

o'zlashtirilgan yengil - yelpi bilimlar tez kunda o'quvchilarning holtirasidan chiqib ketadi.

O'rganilgan qoidalarni bilish, ularni tushuntira olish, yangi bilimlar asosida masalalarni yecha bilish, mashqlarni bajara bilish, o'rganilgan materiallarni mustaqil ravishda takrorlay olish; yangi temani o'zlashtirish uchun boshqa o'quv fanlardagi bilimlardan foydalana bilish, o'zlashtirilgan bilimlarni kundalik hayotda qo'llay bilish va o'z bilimlarini davriy ravishda chuqurlashtirish juda muhimdir.

2. O'quvchilarning bilim olishga ongli munosabatda bo'lishi - bu o'quvchining maktabga, o'quv mashg'ulotlariga, o'rtoqlariga, o'quvchi sifatida o'ziga bo'lgan munosabati tushuniladi. Ongli munosabatni shakllantirish avvalo o'qitishning mazmuni va ta'lim berish metodlariga bog'liq. Mashg'ulot qiziqarli bo'lsagina o'quvchi o'qishga intilib turadi. Bu o'rinda ko'p narsa o'kituvchiga, uning ish uslubiga, o'quvchilarga bo'lgan munosabatiga bog'liq.

3. Prinsipning uchinchi jihati o'quvchi va talabalarning bilish faolligini oshirishdir.

O'quvchi bilish faolligining darajasi turlicha bo'lishi mumkin:

Eng yuksak daraja. O'quvchi - talaba o'rganish maqsadida mustaqil ravishda mehnat qiladi. Uning darsga faolligi, mehnatsevarligi va bilimga tashnaligi oqibatida yuz beradi. Bu o'rinda o'qituvchining vazifasi o'quvchi-talabaga o'kish vaqtini to'g'ri tashkil etishga yordam beradi, unga aqliy faoliyatini rivojlantirishni qulay usullarini o'rgatishdan iboratdir.

Yuksak daraja. O'quvchi-talabalar materialni faollik bilan, lekin o'qituvchining rahbarligida ostida o'raniladilar. O'qituvchi ularga qiyinchiliklarni yengishda, qa'tiyatli, irodali bo'lishda yordamlashgan holda ular faoliyatini yo'naltirib boradi.

O'rtacha daraja. O'quvchi-talabalar ta'lim mazmunini o'zlashtirib olishga intiladilar, lekin turli sabablarga ko'ra diqqat e'tiborsiz bo'lib qoladilar. O'qituvchi bu sabablarni aniqlashtirib, so'ngra ta'sir ko'rsatib faollikni oshiradi.

Past daraja. O'quvchi-talabalar ta'lim vazifasini anglydilar, biroq ular o'qituvchining izohlariga, kitobga, amaliy mashg'ulotlarga, mustaqil ishlashga uzoq vaqtga qadar diqqatini qarata olmaydilar. O'qituvchi bunday o'quvchilar uchun qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish lozim.

Eng past daraja. O'quvchi –talaba vazifasi o'quvchi faoliyatini belgilamaydi. U materialni zarurat bo'lgani uchun o'zlashtiradi, ichki g'ayrat va omil tufayli emas, balki o'kituvchi, ota-onalar, kata yoshdagilar majbur qilganliklari sababli. Odatda bunday o'kuvchilar mehnati samarasiz bo'ladi, ular alohida yondoshini talab qiladi.

O'qitishning ongliligi va faolligi prinsipi o'qituvchining oldiga quyidagi talablarni qo'yadi:

Birinchidan. O'quvchilarning ongli ravishda tushunishini, ongli munosabatini va bilish faolligi darajasini bildiradigan belgilarni bilish kerak.

Ikkinchidan. Materialni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradigan aqliy harakatlarni, fikrlash jarayonlarini shakllantirish uchun shart-sharoit yaratish kerak.

Uchinchidan. O'qish sabablarini o'rganish va o'qish jarayonida o'quv mashg'ulotlariga, maktabga, o'qituvchilarga, o'rtoqlariga nisbatan ijobiy munosabat paydo bo'lishiga samarali ta'sir ko'rsatadigan omillarni nazarda tutish kerak.

To'rtinchidan. O'quv mashg'ulotlarini tayyorlash va o'tkazish jarayonida bilish faolligini oshirish vositalari va usullarini maxsus planlashtirish diqqat-e'tiborini, ishga qobiliyatlilikni shakllantirish shart.

7. O'qitishning puxtaligi prinsipi. Ta'lim berishning muxim vazifalaridan biri mustaqil bilim olishga, malaka va ko'nikmalar ta'sir qilishga erishishdan iboratdir.

Bilimlarni o'zlashtirishning puxtaligi quyidagi omillarga bog'liq:

- tushuntirishning ilmiyligi va tizimlilikligi,
- tushunishning ongliligi,

- o'quvchilarning bilish faolligi,
- o'qish sabablariga,
- kitoblarning sifatiga,
- o'qituvchining mahorati va h.k.

Ta'limning puxtaligi prinsipi o'quv jarayoniga nisbatan quyidagi talablarni qo'yadi:

Birinchidan. Mashg'ulot materialida asosiy fikrni alohida ajratib ko'rsatish kerak. Mashg'ulotda takrorlash, tushuntirish, mustahkamlash asosiy qismlarini tashkil qiladi. Mashg'ulotda o'rganiladigan material nazariy qoidalardan, aniq ma'lumot, bayon va izohlardan iborat bo'lishi kerak.

Ikkinchidan. Nazariy bilimlarning asosiy fikr negizida guruhlanadigan, birlashadigan qismini yaxshi tasavvur etish kerak. Asosiy qoidalar bilim, ko'nikma va malakalarning shakllantiradigan bo'lsa, u holtirada uzoq vaqt saqlanib qoladi.

Uchinchidan. O'rganilayotgan materialning nuqtai nazarlari, e'tiqodlari, dunyoqarashi bilan bog'liqligi bilimlarini puxtaligini ancha oshiradi.

To'rtinchidan. O'quvchining bilim ko'nikma va malakalari amaliyot bilan bog'lansa, ya'ni, amalda qo'llanilsa ular mustahkam bo'ladi. O'quvchilarga olinayotgan bilimlarining amaliy ahamiyati, hayotda ularni qo'l kelishini tushintirish bu borada o'ta zarur.

8. Ta'limni alohidalashtirish prinsipi. Mashg'ulot olib borishning sinf – dars shakli mavjud, ya'ni bunda jamoa holda o'quv faoliyati tashkil qilinadi.

Ayrim o'quvchi-talabalar bunda tez o'zlashtirish qobiliyatiga, ayrimlari sekin o'zlashtirish qobiliyatiga egadir. Kimdir u fanga, kimdir boshqasiga qiziqadi. Bolalarning yosh xususiyati ham o'zlashtirishga ijobiy yoki salbiy ta'sir qiladi.

Shu sabablarga asoslanib ta'lim berish darajalashtiriladi (differensiyalashtirish) va alohidalashtiriladi (individuallashtirish).

Darajalashtirish ikki xil ma'noda bo'ladi:

Birinchiidan, ta'limning mazmuniga nisbatan ijtimoiy talablarga, o'quvchilarning moyilligiga muvofiq darajalashtirilgan tarzda yondoshuv (alohida fanlar bo'yicha maktablar va boshqa tilda): Bunday yondoshuv individual qiziqishlardan, o'quvchilarning qobiliyatlaridan yaxshiroq foydalanishga yordam beradi;

Ikkinchiidan, sinfni qobiliyatlilar va o'qitish darajasi bo'yicha bir necha guruhlarga bo'linadi;

Qoloq va o'rta o'qiyotgan o'quvchilarga nisbatan alohida yondoshish talab qilinadi. Alohida yondoshish yordamida o'quvchilarda aqliy harakat va fikrlash jarayonlari shakllanadi.

Shunday qilib, o'quvchi-talabalarning bilimni mustahkam o'zlashtirishlariga, bilim va malakani egallashlariga barcha ta'lim prinsiplarini - tushunarlilik, tizimlilik, ilmiylik, ko'rgazmalilik, onglilik va o'quvchilar faoliyatini amaliyotga tadbiiq etish bilan erishiladi.

Yuqorida qayd etilgan prinsiplarning barchasi qamrovli (kompleks) tarzda qullanilmaydi. Ularning har biriga ijodiy tarzda yondashiladi.

Ta'lim prinsiplarni qo'llashda quyidagi tavsiyalarga rioya qilish kerak.

1. O'qituvchi faqat bir ta'lim prinsipiga suyanmasligi kerak. Asosan ularning tartibiga, ilmiy asoslangan maqasad tanlashga, metodlarni belgilashga va o'quvchilar faoliyatini tashkil qilish vositalarini ajratishga va o'qituvchi jarayonini tashkil qilishga e'tibor berish lozim.

2. O'qituvchi har bir prinsip va ularning tartibiga, asosiy qonunlar va qonuniyatlarni hayotga tatbiq etuvchi, hoziri davr ta'lim konsepsiyasining negizi deb bilishi kerak.

3. O'qituvchi pedagogik jarayonning o'zaro ta'sir etuvchi qismlarini bilishi hamda ta'lim prinsipi qonuniyatlariga suyangan va pedagogik jarayonning uyg'unlikda bo'lishiga erishgan holda, qismlarning o'zaro ta'sirini tartibga solishi kerak.

Nazorat uchun savollar:

1. Ta'lim prinsipi deganda nimani tushunasiz?
2. Pedagogikada qanday prinsiplar tizimidan foydalaniladi?
3. Ta'limning tarbiyaviy xususiyati prinsipining mohiyati nimada?
4. Ta'limning tizimlilik prinsipi mohiyati nimada?
5. Ta'limning ilmiylik prinsipi.
6. Ta'limning ko'rgazmalili prinsipi va unga qo'yiladigan talablar nima?
7. Ta'limning tushunarlilik prinsipini mohiyatini ochib bering?
8. Ta'limning ongliligi va faolliigi prinsipi va uning mohiyati?

3-MAVZU: MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA FANLARINI O'QITISH TEXNOLOGIYASIGA ZAMONAVIY YONDOSHUVLAR

REJA:

1. Ta'lim jarayonini rejalashtirish
2. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi turkum fanlarini o'qitishga zamonaviy yondoshuvlar

Tayanch so'zlar: jamiyat va davlat, rejalashtirish, qadriyatlar, madaniyat, zamonaviy yondoshuvlar

Ma'lumki, davlat va jamiyat rivojining har bir bosqichi shaxs, jamiyat va davlatning ijtimoiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy, ma'naviy-ma'rifiy va madaniy ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda didaktikaning tarixiy va

mantiqiy birlikning metodologik prinsipiga muvofiq ta'lim tizimi oldiga muayyan davlat va ijtimoiy buyurtmalarni qo'yadi.

Ta'lim jarayonini rejalashtirish professor-o'qituvchilar faoliyatining asosiy jihatlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Bunda amalga oshiriladigan chora-tadbirlar vakuum ostida emas, balki ta'lim muassasining sharoitidan kelib chiqqan holda bajariladi. Professor-o'qituvchilardan albatta ular faoliyat ko'rsatadigan ta'lim muassasasi madaniyatini, tashkilotning maqsadini va dunyoqarashini, intilishini, qadriyatlarini va xarakterini tushunishi kutiladi. Muassasaning madaniyati va qadriyatlari albatta o'quv dasturiga ta'sir ko'rsatadi.

Horijdagi oliy ta'lim muassasalarining ko'pchiligi o'zlarining vazifalarini bajarishda talabalarga muassasa maqsadlari va bitiruvchi o'ziga hos xislatlari to'g'risida fikrini berib boradi. Mazmunan bu umumiy tushunchalarda mazkur universitetda tahsil berilayotgan kurslar va dasturlar bo'yicha talabaga kutilayotgan natijalarni beradi. Ushbu muassasa talablari albatta maxsus fanlar

va fanlararo o'quv dasturlarida aks ettirilgan va belgilangan bo'lishi lozim.

Masalan, Oklend universitetida yaxshi hujjatlashtirilgan bitiruvchi profili mavjud bo'lib, unda qo'yidagilar ko'rsatiladi:

Oklend universitetida bakalavr yo'nalishida tahsil olib bitirgan talaba yuqori darajadagi bilimlarni egallab, ham mutaxassis bilimlariga, ham umumiy intellektual ko'nikmalarga va hayotiy tajribaga ega bo'ladi, va bu uning ishga joylashuvida, fuqarolik burchlarini bajarishda, shuningdek davomiy ta'lim olish va malakasini oshirishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Bitiruvchi profili talabaning tahsil olishida ham muassasa va ham dastur darajasidagi olinishi kutilayotgan natijalarni yaqqol ifodalab beradi. Shu sababli profil maxsus fanlarga asoslangan natijalar tavsiflari va o'quv dasturlarini ishlab chiqish uchun yo'riqnoma bo'lib hisoblanadi. Professor-o'qituvchilarning fakultetlar, maktablar va kafedralardagi roli ushbu maqsadlarga erishish uchun o'quv dasturlarini, o'qitish metodikasini va strategiyasini, pedagogik va ta'lim imkoniyatlarini ishlab chiqishdan iborat (Maki, 2004). Ko'plab universitetlar Bitiruvchi profiliga yoki Bitiruvchi xislatlari tavsifiga ega yoki ularni ishlab chiqmoqda.

O'quv dasturini ishlab chiqishda o'rganish natijalari yondashuvi hali yangiligicha qolmoqda, va ko'plab professor-o'qituvchilar boshida ushbu yondashuvni ham hodimlar, ham talabalar uchun tushunarli va mazmunli tavsiflab berishda qiynalishadi.

Respublikamiz mustaqillikka erishgach, ta'lim ijtimoiy sohadagi ustuvor yo'nalish deb belgilandi, oliy ta'limni joriy etishning metodologik va nazariy asosi bo'lgan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da oliy ta'lim tizimi oldiga har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda tanlagan va keyinchalik puxta o'zlashtirgan, ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, psihologik-pedagogik va boshqa tarzdagi sharoitlarni

yaratish, jamiyat, davlat va oila oldidagi o'z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalash kabi davlat buyurtmalari qo'yilgan.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda mazkur davlat va ijtimoiy buyurtmalardan oliy ta'lim muassasalarida maxsus fanlarni o'qitishga qo'yiladigan maqsad va vazifalar shakllantiriladi.

Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitishda o'qituvchi mazkur buyurtmalarni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar:

- Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitish jarayonida talaba-yoshlarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalash, ma'rifiy ishlarning samarali shakllari va usullarini ishlab chiqish va joriy etish;

- Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlardan tashkil etiladigan ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion va axborot-kommunikativ texnologiyalardan foydalanish;

- Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitishda tayyorgarlikning modul tizimidan foydalangan holda o'qitish jarayonini jadallashtirish;

- xalqning boy ma'naviy va intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida maxsus ta'limning insonparvarlik yo'nalishini ta'minlash;

- Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlaridan ta'lim jarayonining o'quv-metodik majmualar va didaktik ta'minotning yangi avlodi silabusni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish;

- milliy mustaqillik prinsiplari va xalqning boy intellektual merosi hamda umumbashariy qadriyatlar ustuvorligi asosida maxsus ta'limning barcha darajalari va bo'g'inlarida talaba-yoshlarning ma'naviy va ahloqiy fazilatlarini rivojlantirish;

- Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitish jarayonida talaba-yoshlar ongi va qalbiga milliy g'oya va mafkurani singdirish, ta'lim muassasalarida mafkuraviy tarbiyani bugungi kun darajasiga ko'tarish;

- Ta'lim-tarbiya jarayonida ta'lim va tarbiyani uzviylashtirish orqali talabalarning barkamolligini ta'minlash, huquqiy, iqtisodiy, ekologik va sanitariya-gigiyenik ta'limi hamda tarbiyasini takomillashtirish;

Bo'lajak pedagog kadrlarning mafkura borasidagi bilimlarini chuqurlashtirishni bajarish lozim.

Mazkur buyurtmalar asosida oliy ta'lim muassasalarida maktabgacha ta'lim pedagogikasi turkum fanlarini o'qitishga zamonaviy yondoshuvlar mavjud:

1. Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitish jarayoniga tizimli yondoshuv;

2. Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitish jarayoniga modulli yondoshuv;

3. Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitish jarayoniga innovatsion yondoshuv;

4. Maktabgacha ta'lim metodikasi turkum fanlarini o'qitish jarayoniga talaba shaxsiga yo'naltirilgan yondoshuv.

Mazkur yondoshuvlarga hos xususiyatlarni aniqlash maktabgacha ta'lim pedagogikasi turkum fanlarini o'qitish metodikasining dolzarb muammolari sanalib, har biri mashg'ulotlar davomida alohida ko'rib chiqiladi.

Yuqorida qayd etilgan yondoshuvlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun avvalo oliy ta'lim tizimida barcha o'quv fanlari, xususan maktabgacha ta'lim pedagogikasi turkum fanlaridan tashkil etiladigan o'qitish jarayonini ilmiy-nazariy asoslari bo'lgan o'qitish prinsiplari va qonuniyatlarini aniqlash lozim.

Ta'lim mazmunini belgilovchi meyoriy hujjatlar. Ilmiy pedagogik adabiyotlarda ta'lim mazmunini shakllantirishning quyidagi uch bosqichi ko'rsatiladi:

- 1) umumiy nazariy bosqich;
- 2) o'quv bosqichi;

3) o'quv materialini o'zlashtirish bosqichi, ya'ni, ta'lim mazmunining o'quv rejasi, o'quv dasturi va darsliklar kabi meyoriy hujjatlarda o'z ifodasini topishi.

O'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'limi mazmuni davlat ta'lim standarti, o'quv rejaları mazmunida namoyon bo'ladi.

O'quv rejaları quyidagilardan iborat: tayanch, namunaviy va maktab o'quv rejasi.

Umumiy o'rta hamda o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari (akademik litsey va kasb-hunar kollejlari) uchun tayanch o'quv rejasi davlat ta'lim standartining tashkiliy qismi hisoblangan asosiy meyoriy hujjat bo'lib, u namunaviy va amaliy o'quv rejalarini ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Tayanch o'quv rejasi davlat ta'lim standarti tarkibiy qismi sifatida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

O'quv rejasi-meyoriy hujjat hisoblanib (ta'lim muassasasi sertifikati) quyidagilarni belgilaydi:

- o'quv yili, chorak (semestr)lar va ta'tillarning davomiyligi;
- ushbu ta'lim muassasasida o'rganiladigan o'quv fanlari tartibi;
- o'qish yillari bo'yicha fanlarni taqsimlash;
- har bir fan bo'yicha yaxlit ta'lim davri va har bir sinf (kurs)da fanlarni o'rganishga ajratilgan soatlar hajmi;
- har bir fanni o'rganishga ajratilgan haftalik soatlar hajmi;
- praktikumlar, ishlab chiqarish va pedagogik amaliyotlar hamda shu kabilarning davomiyligi.

O'quv rejasida, yana shuningdek, aniq bir o'quv muassasi xususiyatlarini aks ettiruvchi, o'quvchilarning erkin tanlovi bo'yicha fakultativ va majburiy mashg'ulotlar aks ettiriladi.

O'quv dasturi-muayyan o'quv fani bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalar mazmuni, umumiy vaqtni muhim bilimlarni o'rganilishi bo'yicha taqsimlash, mavzularning ketma-ketligini belgilash hamda ularning o'rganilish darajasini yorituvchi meyoriy hujjat.

Dasturda o'quv materialining ta'limning har bir yili va har bir sinf, kurs bo'yicha taqsimlanishi tuzilishi asoslab berilgan. Dasturda ko'rsatilgan bilim, malaka va ko'nikmalarni o'quvchilar tomonidan to'la o'zlashtirilishi o'qitish jarayoni muvaffaqiyatligi va samaraliligi mezonlaridan biri hisoblanadi.

O'quv dasturlari namunaviy, ishchi va mualliflik bo'lishi mumkin.

Namunaviy o'quv dasturi u yoki bu ta'lim sohasiga nisbatan davlat ta'lim standartlari talablari asosida ishlab chiqiladi. O'quv dasturlari quyidagilardan iborat bo'ladi:

- ushbu fanni o'rganish maqsadlari, o'quvchilarning bilim va malakalariga asosiy talablar, o'qitish tavsiya etiladigan shakl va metodlari haqidagi tushuntirish xati;
- o'rganilayotgan materialning tematik mazmuni;
- kursning alohida savollarini o'rganishga o'qituvchi sarflaydigan taxminiy soatlari hajmi;
- dunyoqarashni shakllantiruvchi asosiy savollari ro'yxati;
- fanlararo va kurslararo bog'liqlikni amalga oshirish bo'yicha ko'rsatmalar;
- o'quv uskunalari va ko'rgazmali qo'llanmalar ro'yxati;
- tavsiya etiladigan adabiyotlar.

Namunaviy o'quv dasturlari Xalq ta'limi hamda Oliy va o'rta maxsus ta'lim Vazirliklari tomonidan tasdiqlanadi, tavsiyanoma xususiyatiga ega bo'ladi. Namunaviy dastur asosida maktab, akademik litsey pedagogik kengashi tomonidan ishchi o'quv dasturlari ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Namunaviy dasturdan farqli ravishda ishchi dasturda regional komponenti ta'riflanadi, o'quv jarayonini metodik, informatsion, texnik ta'minlash imkoniyati, o'quvchilarning tayyorgarligi darajasi hisobga olinadi.

Mualliflik o'quv dasturlari davlat standarti talablarini hisobga olgan holda o'quv fanini qurilishi boshqacha mantiqidan iborat bo'lishi, u yoki bu nazariyalarni o'rganishga mualliflik yondashuvi, o'rganilayotgan hodisa va jarayonlarga nisbatan mualliflik nuqtai

nazarini aks ettirishi lozim. Bunday dasturlar ushbu fan sohasida pedagog, psiholog, metodistlarning tashqi retsenziyalariga ega bo'lishi kerak va ular mavjud bo'lganida maktab, akademik litsey hamda kasb-hunar kollejarining Pedagogik Kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Mualliflik o'quv dasturlari o'quvchilarning erkin tanlovi bo'yicha (majburiy va fakultativ) kurslar tashkil etishda keng foydalaniladi.

O'quv fani ta'lim muassasalarida o'quvchilarning yosh, idrok etish imkoniyatlariga muvofiq ularga muayyan fan sohasi bo'yicha umumiy yoki mutaxassislik bilimlarini berish, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni ta'minlovchi manbadir.

O'quv fanining mazmuni har bir pedagog tomonidan ixtiyoriy belgilanmaydi, balki ijtimoiy hodisa sifatida ta'limning tarixiy rivojlanishi davomida ishlab chiqiladi. O'rta maktab, akademik litsey va kasb-hunar kolleji o'quv fanlarini ilmiy bilimning umumiy tuzilishiga mos ravishda shakllantirish kerak deb hisoblovchi nuqtai nazar eng keng tarqalgan va tan olingan hisoblanadi.

Ta'lim mazmuni va o'quv dasturlari o'quv adabiyotlarida loyihalashtiriladi. Bunday adabiyotlar sirasiga darsliklar va o'quv qo'llanmalari kiradi.

O'quv adabiyotlari orasida darslik alohida o'rin tutadi. Darslik muayyan o'quv fani bo'yicha ta'lim maqsadi, o'quv dasturi va didaktik talablarga muvofiq belgilangan ilmiy bilimlari to'g'risidagi ma'lumotlarni beruvchi manba bo'lib, u mazmuni va tuzilishiga ko'ra fan bo'yicha yaratilgan o'quv dasturiga mos keladi. Namunaviy o'quv dasturlari asosida yaratilgan darsliklar maqsadga muvofiq holda Respublika Xalq ta'limi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim Vazirliklari tomonidan barcha maktablar, akademik litseylar va kasb-hunar kollejlari uchun tavsiya etiladi. G'oyaviy va metodik jihatdan mukammal bo'lgan darslik ta'lim mazmuniga qo'yiladigan barcha talablarga javob bera olishi, o'quvchilar uchun qiziqarli, iloji boricha qisqa, tushunarli, ko'rgazmalilik nuqati nazaridan estetik xususiyatga ega bo'lishi kerak.

Darslik bir vaqtning o'zida ham barqaror, ham qulay tarkibiy tuzilmaga ega bo'lishi kerak. Darslik barqarorligiga ko'ra mustahkam asosga ega, mobilligiga ko'ra ega asosiy tuzilmaga dahl etmagan holda yangi bilimlarni tezlikda kiritish imkoniyatini namoyon etadi. Ularga qo'yiladigan talablar turli-tuman va qarama-qarshi bo'lib, mukammal darsliklarning yetishmovchiligi doimo his etiladi. Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda muqobil, parallel darsliklar nashr etiladi, shu sababli o'qituvchilar va o'quvchilar ular orasidan eng yaxshilarini tanlab olish imkoniyatiga egalar.

Darslik o'quvchilarning ta'lim jarayonida, ongli ravishda va faol ishtirok etishlari, o'quv materialini to'la o'zlashtirishlarini ta'minlashi kerak. Ana shu masalalarni hal etish yo'lida darsliklar quyidagi vazifalarni bajaradi:

1) motivatsion vazifa-bu vazifa o'quvchilarni ushbu fanni o'rganishga yo'naltiradigan, ularda ishga pozitiv munosabati va qiziqishini shakllantiruvchi rag'bat (sabab)larni hosil qilishdan iborat;

2) axborot vazifasi o'quvchilarga axborotlarni yetkazish, samarali usullar yordamida ularning bilimlari hajmini kengaytirishga imkon beradi;

3) nazorat-tuzatish (mashq qilish) vazifasi-ta'lim jarayoni, uning natijalarini tekshirish, o'quvchilarda o'zini baholash va tuzatish layoqati hamda zarur bo'lgan ko'nikma, malakalarni shakllantirish uchun o'rganish mashqlarini tavsiya etishni nazarda tutadi.

4) muvofiqlashtirish vazifasi material ustida ishlash jarayonida ta'limning boshqa vositalari (xaritalar, ko'rgazmali materiallar, diapozitiv va boshqalar)ni jalb etishni ifodalaydi;

5) rivojlantiruvchi -tarbiyalovchi vazifasi darslik mazmunining o'quvchilarga ma'naviy-axloqiy ta'sir ko'rsatishi, kitoblar bilan ishlash jarayonida ulardan mehnatsevarlik, faol fikrlash, ijodiy qobiliyat kabi sifatlarni shakllantirishdan iborat;

6) o'qitish vazifasi darslik bilan ishlashda mustaqil bilim olish uchun zarur bo'lgan konspekt yozish, umumlashtirish, asosiysini ajratib ko'rsatish, mantiqiy eslab qolish kabi malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam berishida ko'zga tashlanadi.

Ta'lim mazmuni o'quv material darajasida darsliklar bilan bir qatorda turli xil o'quv qo'llanmalari: adabiyot va tarix xrestomatiyalari, spravochniklar, matematika, fizika, ximiya bo'yicha masalalar to'plamlari, geografiya, biologiya bo'yicha atlaslar, til bo'yicha mashqlar to'plamlari va boshqalarda ochib beriladi. O'quv qo'llanmalari darslikning ba'zi tomonlarini kengaytiradi va aniq masalalarni hal etish maqsadiga ega bo'ladi (axborot, mashq qilish, tekshirish).

Nazorat savollari:

1. Ta'lim jarayonini rejalashtirish
 2. Ta'lim mazmunini belgilovchi meyoriy hujjatlar.
 3. O'quv rejasi-meyoriy hujjat hisoblanib uning mazmunini izohlang
 4. Darsliklar qanday vazifalarni bajaradi
-

4- MAVZU: MAKTABGACHA TA'LIM YO'NALISHI BO'YICHA METODIKA FANLARIDAN O'QUV-METODIK KOMPLEKSLAR TAYYORLASHNING AHAMIYATI

REJA:

1. O'quv-metodik kompleks tushunchasi
2. Sillabus va uning tarkibiy qismlari

Tayanch so'zlar: O'quv-metodik kompleks, sillabus, glossariy, o'quv-metodik material, o'quv faoliyati.

Maktabgacha ta'limda metodika turkum fanlari o'qituvchisi o'quv-meyoriy xujjatlar asosida o'zi o'qitadigan fani bo'yicha o'quv-metodik kompleks yaratadi. O'quv-metodik kompleks tushunchasi turli tadqiqotchilar tomonidan turlicha talqin etilgan bo'lib, bu tushunchalarning mohiyatini to'laroq anglash uchun ular tomonidan o'quv-metodik kompleksga berilgan ba'zi ta'riflarni keltirib o'tamiz.

Ye.Pichugina o'zining tadqiqot ishlarida quyidagicha ta'rif beradi: "**O'quv-metodik kompleks** – bu fanning o'quv maqsad va vazifalarini to'liq va samarali joriy etish uchun mo'ljallangan o'quv dasutrlari, darslik va o'quv qo'llanmalar, didaktik materiallar va o'qituvchi uchun metodik ko'rsatmalar majmuidir".

Y.K.Babanskiy **o'quv-metodik kompleksni** zamonaviy ta'limda o'quv-tarbiya masalalarini yechishga qaratilgan o'zaro organik bog'langan o'quv-metodik qo'llanmalar to'plami deb ta'riflaydi.

Bugungi kunda o'quv-metodik komplekslarida qo'yidagilar bo'lishi shart qilib qo'yilgan:

- o'quv va ishchi dasturlar,
- taqvim-mavzuiy reja,
- ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlar hamda mustaqil ta'limning texnologik modeli va texnologik xaritasi,
- ma'ruza matnlari,

- seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari ishlanmalari,
- mustaqil ta'lim topshiriqlari,
- asosiy va qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati,
- prezentatsiyalar,
- nazorat va baholash uchun topshiriqlar,
- sillabus,
- fanni o'qitishga doir tashkiliy ko'rsatmalar

O'quv-metodik komplekslarni **ishlab chiqish vazifalari:**

1. O'quv-metodik ta'minotni tayyorlash.
2. Ishlab chiqarish, fan, texnika va ish beruvchilarning talablarini inobatga olgan hollda fan mazmunini tizimlashtirish.
3. Sifatli mutaxassislarni tayyorlashni ta'minlovchi o'quv-metodik va boshqa materiallar bilan o'quv jarayonini ta'minlash.
4. Ta'lim jarayoniga faol usul va innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish.
5. Talabalarning mustaqil ishlarini va ularning bilimlarini nazorat qilishni to'g'ri tashkillashtirish va rejalashtirish.
6. Elektron darslik, o'quv metodik qo'llanmalarni ishlab chiqish uchun o'quv metodik materiallar ishlab chiqish.
7. O'quv jarayonini sifatini tizimli nazorat qilish imkoniyatini yaratish.

O'quv-metodik komplekslar:

- talabalar tomonidan o'quv materialini mustaqil o'zlashtirishni;
- talabalar bilimini nazorat qilishni;
- barcha turdagi mashg'ulotlarni tashkillashtirish bo'yicha metodik ta'minotni;
- qo'shimcha axborot ta'minotni **ta'minlashi kerak.**

O'quv jarayonida o'quv-metodik komplekslar:

- o'quv materialini o'zlashtirishda talabalarga amaliy va metodik yordam berish;
- fan bo'yicha o'quv jarayonini tashkillashtirishda va o'tkazishda o'qituvchilarga metodik yordam ko'rsatish;

- o'quv jarayonini metodik ta'minotini takomillashtirishda, uni baholash va rejalashtirishga asos **uchun zarur**

Sillabus (lat. *Syllabus Errorum* - «ikkilanishlar ro'yxati») - 1864 yilda Rim cherkovi tomonidan ishlab chiqilgan muhokama qilinadigan ta'limot va tamoyillar ro'yxati. Qadimda mazkur atama (lat. *syllabus* - katalog) Rim cherkovi tomonidan papa tomonidan ishlab chiqilgan qonunlarni kodifikatsiyalash uchun qo'llanilgan. **Sillabus** - o'qitiladigan fanning manbalarini, uning qisqacha mazmunini, mavzusi va har bir mashg'ulotning davomiyligini, mustaqil ta'lim topshiriqlarini, maslahat beradigan vaqtni, o'qituvchining talablarini, baholash mezonlarini, oraliq nazorat jadvalini va adabiyotlar ro'yxatini ko'rsatib beradigan o'quv dasturi.

Sillabusning tarkibiy qismlari:

1. Professor-o'qituvchi haqida ma'lumot.
2. Murojaat uchun ma'lumotnoma.
3. Prerekvizitlar (Prerequisite).
4. Postrekvizitlar (Postrequisite).
5. Fanning qisqacha tavsifi.
6. Fanning maqsadi va vazifalari.
7. Fanni o'rganishga qo'yiladigan talablar.
8. Taqvim-mavzuiy reja.
9. Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar rejasi.
10. Talabalarning mustaqil ishlarini o'tkazish (konsultatsiya) rejasi.
11. Mustaqil ishlarni bajarish va topshirish jadvali.
12. Kurs ishi mavzulari banki.
13. Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati.
14. Talabaning o'quv ishlari natijalarini nazorat qilishga doir savollar.
15. Talabalarning bilimini baholash tizimi.
16. Talabaning reytingini belgilash shkalasi.
17. Yakuniy baholash tartibi.

18. Talabaning o'quv natijalarining reyting-balli va an'anaviy baholash tizimi.

Silabusda nafaqat talaba o'zlashtirishi zarur bo'lgan fanlar, imkoni boricha aniq mavzular, bilim va ko'nikmalar ro'yxati keltirilishi kerak.

Talabalarga o'quv fanini mustaqil faoliyatda o'rganish va bilimlar sifatini doimiy o'zi tekshirishini tashkillashtirishda yordam berish uchun mo'ljallangan.

So'z boshi. (O'UM) bu qismida, berilgan o'quv fanini o'rganishga kirishishida o'qituvchini talabaga murojaati, (O'UM) tuzilishi va uning mazmuniga qisqacha tavsifi beriladi.

I Bo'lim. O'quv faniga kirish. Quyidagi o'quv ma'lumotli materiallardan iborat:

1) o'quv fanini o'rganishning dolzarbligi, maqsad va vazifalari;
2) Mutaxassislik bo'yicha talabalar tomonidan fan mazmunini muhim o'zlashtirish darajasiga davlat ta'lim standartlarining talablari.

3) Fanning o'quv dasturi: o'quv vaqtining umumiy hajmi va uni mavzular va ish turlari bo'yicha taqsimlanishi ko'rsatiladi, o'quv fanining mavzuviy mazmuni izchillikda bayon etiladi.

4) Fan bo'yicha nazorat shakli va reyting baholash.

5) Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar ro'yxati.

6) Fan bo'yicha bilmilarni yakuniy tekshirish savollari.

II Bo'lim. O'quv fani bo'yicha reja-topshiriq va o'quv-metodik materiallar to'plami. Berilgan o'quv mashg'uloti to'g'risida ma'lumotni, jumladan ko'zlanayotgan o'quv natijalar, mustaqil ish uchun topshiriqlar; ularni bajarishni ta'minlovchi o'quv material va metodik tavsiyalar; o'quv yutuqlarini o'zi tekshirishi uchun test, topshiriq va savollardan iborat. Talabani o'quv mashg'ulotiga mustaqil tayyorlanishida va o'quv jarayoni vaqtida uning mustaqil faoliyatini tashkiliy-didaktik ta'minlash vazifasini bajaradi. O'quv yutuqlarini doimiy o'zi nazorat qilishini ta'minlaydi.

Fan bo'yicha glossariy - asosiy toifa va atamalar lug'ati.

O'quv fani bo'yicha talabani o'quv natijalarining yutuqlar varag'i- talaba tomonidan reyting ballarni to'planishi to'g'risida tezkor ma'lumotlarni olishni ta'minlaydi.

O'quv fani bo'yicha talabaga mo'ljallangan o'quv-metodik kompleksni (O'UM) ishlab chiqishning yo'l va vositalari

Talabaning O'UM quyidagilardan kelib chiqib ishlab chiqilishi kerak:

1) o'quv ma'lumotining maqsadi, tuzilishi, mazmuni va hajmi,

2) talabaga DTS tomonidan belgilangan, berilgan sharoitda va o'quv rejasida belgilangan vaqtda ta'lim maqsadlariga erishishni kafolatlovchi fan bo'yicha ta'lim texnologiyasi.

O'quv fani bo'yicha talabalar mustaqil faoliyatini tashkillashtirish uchun O'UM tuzilishi va mazmunli ko'rsatkichlari:

1. Reja - topshiriq - har bir o'quv mashg'uloti uchun tuziladi. Jadval ko'rinishida bajarilib, quyidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi:

Mavzuning nomi, o'quv mashg'uloti shakli va turi.

1.2. O'quv mashg'ulotining tuzilishi olib borish rejasini.

1.3. O'quv mashg'uloti maqsadi.

1.4. Talabaning o'quv faoliyati natijalari-ta'lim berish natijasida talaba bajarishi lozim bo'lgan harakatlar. Ular aniq va fe'llarda (aytadi, sanab beradi, tasniflaydi va h.k) ifodalanib, olingan natijalarni bir xil ma'noda va haqqoniy baholash, ularni belgilangan maqsadga mos kelishini aniqlash imkonini beradi.

1.5. Mustaqil tayyorgarlik uchun topshiriq. Ular qisqa maslahat va ularni bajarish bo'yicha tavsiyanomalardan iborat bo'lgan-aytib berishlar bilan berilishi mumkin.

1.6. Nazorat shakli: Kuzatuv, o'quv topshiriqlarini bajarish, savol-javob shakli, test va boshq.

1.7. O'quv fan bo'yicha talaba olishi mumkin bo'lgan, eng yuqori ball. O'quv fan bo'yicha talaba olishi mumkin bo'lgan, haqiqiy ball.

2. O'quv-metodik materiallar o'quv mashg'uloti maqsadi va mazmunidan tashqari, ta'lim berish texnologiyasiga muvofiq quyidagilarni o'z ichiga oladi:

2.1. O'quv materiallar: ma'ruzaning qisqa (tayanch) chizma va jadval ko'rinishidagi yozmalari.

2.2. O'quv guruhi uchun topshiriq, ularni bajarishning ko'rsatkich va baholash mezonlari.

2.3. Talabalar o'quv ish jarayonida amal qilishlari lozim bo'lgan axborot beruvchi materiallar: (aqliy hujum, guruhlarda ishlash) qoidasi; (esse, referat yozishga) talablar; (keys va boshq.) materiallar.

2.4. O'zini tekshirish uchun topshiriqlar (test, savol, topshiriq va mashqlar).

Joriy pedagogik nazoratni va talaba tomonidan ko'zlanayotgan ta'limiy maqsadlarga erishish darajasini doimiy o'zi baholashni ta'minlaydi. Oraliq va yakuniy nazoratning savol va topshiriqlarni o'z ichiga oladi.

O'quv-metodik materiallar hajmi chegaralanmaydi. Lekin ular katta hajmli, yaxshi tuzilmaga keltirilgan va grafikli ramsiyashtirilgan bo'lishi kerak.

Nazorat savollari

1. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi fani o'qituvchisining o'quv-meyoriy hujjatlari.

2. Maktabgacha ta'lim yo'nalishi bo'yicha fanlardan o'quv-metodik komplekslar tayyorlash

3. Ta'lim mazmunini belgilovchi meyoriy hujjatlar

2-MODUL. MA'RUZA MASHG'ULOTI TEXNOLOGIYASINI ISHLASH. MA'RUZA MATNINI TUZISH. MINI MA'RUZALAR O'TKAZISH

5-mavzu: Ma'ruza mashg'uloti texnologiyasini ishlash. Ma'ruza matnini tuzish. Mini ma'ruzalar o'tkazish

Reja:

1. Ma'ruza turlari va uning o'ziga hos xususiyatlari
2. Ma'ruza va ma'ruzachiga qo'yiladigan pedagogik talablar
3. Ma'ruzalarga qo'yiladigan qat'iy talablar

Tayanch so'zlar: Ma'ruza, Anjuman-ma'ruza, ma'ruza-munozara, Binar

Ma'ruza o'quvchilarga nazariy bilimlarni verbal (og'zaki) yetkazib berish shakllaridan biri bo'lib, ma'ruza darslarini tashkil etish ancha murakkab va ko'p mehnat talab qiladi.

Ma'ruza darsi tajribali, ilmiy darajaga ega, yuksak pedagogik mahoratga ega o'qituvchilar tomonidan tashkil etiladi. Ma'ruzada faqat fan, o'quv predmeti asoslariga doir ma'lumotlar berib qolmasdan, balki o'quvchilarni ijtimoiy-g'oyaviy jihatdan tarbiyalab borish talab etiladi.

Ma'ruza jaraenida asosiy e'tibor o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, bilim va faoliyat malakasini oshirishga qaratiladi.

Ma'ruzaning quyidagi turlaridan keng foydalanilmoqda:

- ma'ruza-hikoya;
- ma'ruza-suhbat;
- ma'ruza-munozara;
- muammoli ma'ruza;
- obzor ma'ruza;
- ma'ruza-konferentsiya va b.

Ma'ruzalar yozma tayyorlanadi. Shu bois ma'ruzachi o'qituvchida ma'ruza mavzusi yuzasidan reja va ma'ruza matni (konspekt) bo'lishi lozim.

O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi muassasalarida ma'ruza 45 daqiqa, bir akademik soatdan iborat bo'ladi. Umumiy qoidaga muvofiq ma'ruza bir dars davomida oxiriga yetkazilmay qolgan bo'lsa, u yangi mashg'ulotda davom ettiriladi. Har bir mavzu bo'yicha ma'ruza materiallari tushuntirib bo'lingach, o'quvchilar bilan savol-javob o'tkaziladi. Har bir mavzu yuzasidan foydalanish lozim bo'lgan adabietlar ro'yxati taqdim etiladi. Keyingi yillarda umumiy o'rta ta'lim maktablarining yuqori sinflarida ijtimoiy va gumanitar predmetlar bo'yicha seminar mashg'ulotlarini tashkil etish keng qo'llanilmoqda.

Ma'ruza o'quvchilarga nazariy bilimlarni verbal (og'zaki) yetkazib berish shakllaridan biri bo'lib, ma'ruza darslarini tashkil etish ancha murakkab va ko'p mehnat talab qiladi. O'quvchilarda o'quv fani to'g'risidagi umumiy tasavvurlarni shakllantirish

1.Ma'lumotli ma'ruza - O'quvchilarda muammoga doir ma'lumotlarni axboriy-reseptli tarzda taqdim etish

2.Anjuman-ma'ruza - O'quvchilar tomonidan o'quv materialini izlanishli tarzda o'zlashtirilishiga erishish

3.Muammoli-ma'ruza - O'quvchilarga muammoli savol, muammoli vaziyat va muammoli topshiriqlarni taqdim etish orqali o'quv birliklarini bayon etish

4.Ma'ruza-munozara - Fikrlar almashinuvini tashkil etish asosida ma'ruza qismlarini o'zlashtirishga erishish

5.Vizual-ma'ruza - Vizual-materiallarni taqdim etish orqali o'quvchilar tomonidan materialni o'zlashtirishga erishish.

6.Konspektli-ma'ruza - O'quvchilar tomonidan o'quv materialini o'zlashtirishga erishish maqsadida tushuntirish bilan birga eng asosiy qismlarini yozdirib borish

7.Maslahatli-ma'ruza - Savol va javoblar tarzida ma'ruza mashg'ulotini tashkil etish

8.Binar-ma'ruza - Muammo yuzasidan tadqiqot olib borgan mutaxassis-olim bilan birgalikda ma'ruzani tashkil etish

Ma'ruza va uning o'ziga xosliklari

Ma'ruza-pedagogik fanlarni o'qitishning asosiy shakli hisoblanib, quyidagi vazifalarni amalga oshirishga imkon beradi:

1) yo'naltiruvchi: o'quvchilarni o'quv materialining asosiy jihatlariga e'tibor qaratishga imkon berish;

2) axborot: o'qituvchi ma'ruza vaqtida muammoni, muammo bilan bog'liq asosiy dalil va xulosalar mohiyatini ochib beradi;

3) metodologik: ma'ruza jarayonida muammoning falsafiy-nazariy asoslari namoyon etiladi.

4) tarbiyalovchi: o'quvchilarda tinglash, idrok etish, munozarada ishtirok etish madaniyatini shakllantirish;

5) rivojlantiruvchi: o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, xulosalar chiqara olish qobiliyatini rivojlantirish.

Ma'ruza metodida ko'zlangan asosiy maqsad - o'quvchilarda bilimni mustaqil egallash qobiliyatini hosil qilishdir.

Ma'ruzaning mazmunli, samarali bo'lishi uchun:

- aniq, o'ylab tuzilgan rejani o'quvchilarga tanishtirish;

- rejaning har bir qismi bo'yicha berilgan ma'lumotni yakunlash;

- bayon o'quvchilarga tushunarli va ko'rgazmali, yorqin bo'lishi;

- bayon o'quvchilarda muhim o'rinlarni bilib olishga qiziqish uyg'otadigan bo'lishi kerak.

Ma'ruza va ma'ruzachiga qo'yiladigan pedagogik talablar.

Ma'ruzani muvaffaqiyatli o'qish, ma'ruzani ta'limiy va tarbiyaviy vazifalarini tadbqiq etish, ko'p jihatdan ma'ruzachi va talabalar auditoriyasi o'rtasidagi muloqatga bog'liq bo'ladi.

Ma'ruzachi va talabalar o'rtasidagi muloqatni yuzaga keltirish uchun uchta guruh shartlari mavjuddir. Birinchi guruh sharti ma'ruza mazmuni va tuzilishiga bog'liq bo'ladi. Bularga quyidagilar kiradi.

Ma'ruzalarga ularni o'tkazishga qat'iy talablar qo'yiladi:

1. Ma'ruzani mazmuni va tuzilishi aniq ishlab chiqilgan bo'lishi kerak.
2. Ma'ruza aniq reja asosida tashkil etilishi.
3. Ma'ruza ilmiy faktlar va ma'lum otlarga boy bo'lishi kerak.
4. Ma'ruzada fan-texnikaning eng so'nggi yangiliklari yoritilishi zarur.
5. Ma'ruza uchun materiallar chuqur o'rganilgan holda tanlanishi kerak.
6. Ma'ruza mazmuni asosiy tushunchalarni yoritishga qaratilgan bo'lishi kerak.
7. Ma'ruzada ilmiy adabiyotlar tahlili, o'tilayotgan mavzuni darslikda yoritilishiga obyektiv baho berish zarur.

Ikkinchi guruh shartlari ma'ruzachini sifatlariga qaratilgan talablaridir:

1. Ma'ruzachi aniq g'oyaviy va ilmiy bilimlarga ega bo'lishi.
2. Ma'ruzachi umumiy va ilmiy, intellektual salohiyatga ega bo'lishi kerak.
3. Ma'ruzachi ma'ruzadagi ma'lumotlarni erkin holda o'zlashtirgan bo'lishi zarur.
4. Ma'ruzachi o'z predmetini chuqur bilishi va ilmiy ijodga qiziquvchan bo'lishi zarur.
5. Ma'ruzachida lektorlik mahorati, bilim va malakalar uzviyligi, bog'liqligi (o'quvchi talabalar diqqatini o'ziga jalb etish, talabalarni fikrlash faoliyatlarini yo'lga solish va boshqalar) mavjud bo'lishi kerak.
6. Ma'ruzachida muloqatga kiritish malakalari va tashkilotchilik sifatleri mavjud bo'lishi kerak.
7. Ma'ruzachini nutqi grammatik va orfoepik jihatdan savodholn va to'g'ri bo'lishi, uning nutqi aniq, ifodali, tushunarli va auditoriyadagilar uchun eshitilari bo'lishi zarur.

8. Ma'ruzachini nutq sur'ati (tempi) talabalarga ma'ruzani tushunishlari va asosiy mazmuni yozib olishlari uchun mos bo'lishi kerak.

9. Ma'ruzachi talabalar bilan xushmuomila va shu bilan birga talabchan munosabatda bo'lishi lozim.

Uchinchi guruh shartlariga quyidagilar kiradi:

1. Ma'ruza soatlarini to'g'ri taqsimlanishi.
2. O'quv jarayonini o'z vaqtida, sifatli materiallar bilan ta'minlash.

Yuqorida sanab o'tilgan uch guruh shartlari birgalikda amalga oshirilsagina, hamma talablarga javob beradigan ma'ruzani o'tish mumkin bo'ladi.

Ma'ruza darslarini tashkil etish ancha murakkab va ko'p mehnat talab qiladigan ishdur. Ma'ruza darsi tajribali, yuksak darajada pedagogik mahorat asosida tashkil etiladi. Ma'ruzadan faqat fan, o'quv predmeti asoslari borasidagi ma'lumotlar berib qolmasdan, balki talabalarni ijtimoiy-g'oyaviy jihatdan tarbiyalab borish talab etiladi. Ma'ruzalar yozma shaklda ifoda etiladi. Shu bois ma'ruzachi-o'qituvchida ma'ruza mavzusi yuzasidan reja hamda konspekt bo'lishi lozim.

Ma'ruza o'rta maxsus va kasb-hunar kollejarida va oliy ta'lim muassasalarida 80 daqiqalik akademik soatdan iborat bo'ladi. Umumiy qoidaga muvofiq ma'ruza bir dars davomida oxiriga yetkazilmay qolgan bo'lsa, u yangi mashg'ulotda davom ettiriladi. Har bir mavzu bo'yicha ma'ruza materiallari tushuntirib bo'lingach, o'quvchilar bilan savol-javob o'tkaziladi. Har bir mavzu yuzasidan foydalanish lozim bo'lgan adabiyotlar ro'yxati taqdim etiladi.

Nazorat saavollari

1. Ma'ruza turlari va uning o'ziga hos xususiyatlari
2. Ma'ruza va ma'ruzachiga qo'yiladigan pedagogik talablar qanday?
3. Ma'ruzalarga qo'yiladigan qat'iy talablar nimalardan iborat?

6-MAVZU: SEMINAR MASHG'ULOTLARINI O'TKAZISH TEXNOLOGIYASI

Reja:

1. Seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish texnologiyasi
2. Seminar mashg'ulotlarining turlari
3. Seminarning o'ziga hos xususiyatlari

Tayanch so'zlar: Seminar, Proseminar, konferensiya, Press-konferensiya-seminar

Seminar – o'qituvchi va o'quvchilarning faol hamkorligi asosida tashkil etiluvchi ta'lim shakllaridan biri bo'lib, uni tashkil etishdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarning mustaqil ishlarini yanada rivojlantirish, ayrim mavzular yuzasidan keng, chuqur ma'lumot bera oladigan manbalar ustida ishlashga o'rgatishdan iborat.

Seminar mashg'uloti o'quvchilar tomonidan u yoki bu mavzu bo'yicha ma'ruzalar tayyorlash, uni sinf o'quvchilari bilan muhokama qilish yo'li bilan olib boriladi. Bu turdagi mashg'ulotlarga 2-3 hafta tayërgarlik ko'riladi. O'quvchilar adabiëtlarni o'rganadi, material yig'adi, turli kuzatishlar o'tkazadi, o'z axborotlari yuzasidan tezislar tuzadi. Seminar mashg'uloti o'qituvchi rahbarligida o'tkaziladi. U o'quvchilarini yo'naltirib turadi, mavzuga oid savollar yuzasidan tashkil etilgan muhokamani yakunlaydi. Zarur qo'shimcha mulohazalarni bildiradi, materialni muayyan tizimga soladi. Ma'ruza qilgan, muhokamada qatnashgan o'quvchilarning faoliyatlari baholab boriladi.

Seminar mashg'uloti o'quvchilar e'tiborini darsga jalb etish, ularningqiziqishini orttirish, mustaqil ishlash, fikrlashga o'rgatish, darsni faollashtirish, o'quvchilar aqliy qobiliyatlarini o'stirishda muhim o'rin tutadi. O'qitishning noan'anaviy shakllari doirasida amaliy mashg'ulotlar alohida o'rin tutadi. Seminar mashg'ulotlari –

o'quv jarayonini tashkil etishning asosiy shaklidan biri bo'lib, o'qituvchi nazorati ostida talabalar tomonidan nazariy savollarni jamoaviy ravishda muhokama qilishni nazarda tutadi.

Seminar mashg'ulotlari ta'lim berish shakli sifatida antik davrga borib taqaluvchi uzoq tarixga ega. **"Seminar"** so'zining o'zi lotin tilidagi **"seminarium"** so'zdan olingan bo'lib, bog'bon (ko'chat o'tkazuvchi) deb tarjima qilinadi. Bu vazifa o'qituvchiga talabalarning ongiga yangi bilimlarni o'tkazish va ularni rivojlantirish vazifasi bilan bog'langan bo'lib, talabalar o'qituvchidan olgan bilimlari evaziga kelajakda mustaqil fikrlaydigan, bilimlarini boyitib borishga intiluvchi shaxs bo'lib yetishadilar.

Seminar mashg'ulotlari o'quv jarayonini tashkil etishning boshqa shakllari bilan uzviy bog'langan bo'lib, bular avvalambor ma'ruza va talabalarning mustaqil ishlaridir. Seminar mashg'ulotlariga talabalarning kasbiy tayyorgarligi sifatini belgilab beruvchi kursning asosiy mavzulari olib chiqiladi.

Seminar mashg'ulotining o'ziga hosligi ko'rib chiqilayotgan mavzu muhokamasida har bir talabaning bir maromda va faol ishtirokiga imkon yaratilishidadir.

Seminar mashg'ulotining vazifalari quyidagilardir: o'quv fani bo'yicha talabalarning bilimlarini mustahkamlash, chuqurlashtirish va kengaytirish; intellektual vazifa va muammolarni o'rnatish va yechiminitopish malakasini shakllantirish; talabalar bilan o'z nuqtai – nazarini asoslash, shuningdek boshqa fikrlarni isbotlash yoki inkor etish bo'yicha qobiliyatlarini rivojlantirib borish; nazariy jihatdan tayyorgarlik darajasini namoyish etish; adabiyotlar bilan mustaqil ishlash ko'nikmasini shakllantirish. Seminar mashg'ulotlarining quyidagi ko'rinishlarini farqlash mumkin.

Proseminar – birinchi kurs talabalarini oliy ta'limda mustaqil ishlashning o'ziga hosligi bilan tanishtirish, ilmiy adabiyotlar bilan ishlash ko'nikmasini egallashni maqsad qilgan. Talabaning proseminarda ishlashining xarakterli elementi ma'lum mavzularda referatlarning tayyorlab kelishlari, ularni o'qib berishlar va

muxakama qilishlari va o'qituvchidan mos ravishdagi bahoga ega bo'lishlaridir.

Seminar - seminar mashg'uloti kursning o'quv dasturi bilan mustahkam ravishda bog'langan bo'lib, uning alohida, nisbatan chuqurroq mavzularini o'rganishni maqsad qilgandir.

Maxsus seminar - seminar mashg'uloti tadqiqodchilik turida bo'lib, kurs bo'yicha ma'ruza mashg'uloti mavzularidan qat'iy nazar ham bo'lishi mumkin, uning maqsadi ayrim muammolarni chuqurroq o'rganishdan iboratdir. Yuqori kurslarda tashkil etiladi va ushbu soha bo'yicha mutaxassis boshqaruvida olib boriladi. Seminar mashg'ulotlari odatda quyidagi tuzilishga ega: o'qituvchining kirish so'zi, asosiy qism, o'qituvchining yakuniy so'zi. O'qituvchining kirish so'zi o'rganilayotgan kurs doirasida ushbu seminar mashg'ulotining o'rnini, mashg'ulotning maqsad va vazifalarini qisqa ochib beradi, talabalarning diqqatini mobillashtiradi, mashg'ulotga qaratadi va faollashtiradi.

Asosiy qism talabalarning chiqishlari va ularni muhokamasi, quyida yana to'xtalib o'tiluvchi turli metodik shakllardan iborat bo'ladi.

Pedagogning yakuniy so'zi alohida savollar bo'yicha ham, umumiy seminar mashg'uloti bo'yicha ham amalga oshirilishi mumkin bo'lib; talabalar faoliyatini xulosalash va baholash, keyingi seminar mashg'uloti bo'yicha ko'rsatmalar berishdan iborat bo'ladi.

Mutaxassisliklar bo'yicha fanlardan seminar mashg'ulotlarini tashkil etishning turli shakllarini ko'rib chiqamiz.

Seminar rejasi savollari bo'yicha talabalar bilan savol-javob o'tkazish o'qituvchining navbati bilan har bir talaba bilan suhbatiga teng. Bu jarayonda butun guruhga emas, balki suhbat olib borilayotgan talabaning o'ziga savol beriladi. Talaba savolga noaniq yoki to'liq bo'lmagan javobni bersa, o'qituvchining o'zi javobni to'ldiradi, aniqlashtiradi. Natijada guruhning asosiy talabalari o'qituvchi bilan suhbatlashish navbatlari kelishini kutib passiv

holatni egallaydilar, ko'pincha boshqa ishlar bilan band bo'ladilar yoki konspektlarini ma'nosiz ravishda varroqlay boshlaydilar

Bulanova-Toporkova M.V. seminar mashg'ulotini tashkil etishning an'anaviy metodini quyidagi kamchiliklarini ko'rsatib o'tganlar. So'z navbati berilgan talabalar individual bilimlarini namoyon etadilar, shuning uchun muloqot deyarli amalga oshirilmaydi. Hamkorlik va o'zaro yordam mavjud bo'lmaydi. So'zga chiqqan talabaga yordam berish javobni aytibturish hisoblanadi, bu taqiqlangan, tartibni buzish hisoblanadi.

Talabalarning o'quv jarayoniga shaxsiy yondoshuvi kuzatilmaydi. Talabaning intellektual faolligi chegaralab qo'yiladi. O'qituvchi va talaba orasidagi masofa muloqot qilish, o'zaro harakatlar qilishga chegara qo'yadi. Talabalar seminar vaqtida o'z fikrlarini bildirmay, boshqa ishlar bilan band bo'lish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Seminarni tashkil etish shaklining o'zi talabalarni passiv holatga tushirib qo'yadi, ularning nutqiy faolligi minimumga yetkkaziladi. Kasbiy jamiyat talab etayotgan kasbiy muloqot va o'zaro harakatlar ko'nikmasini shakllantirish imkoniyati mavjud bo'lmaydi. Shunday qilib, mashg'ulotlarda guruhli muloqot qilish shakli jamiyatdagi, ishlab chiqarishdagi kishilar munosabatining adekvat modeli hisoblanmaydi, shuning uchun ham bugungi kunda mutaxassislarni tayyorlash talablariga mos kelmaydi.

Reja asosida ochiq suhbat ushbu shakl seminar savollari bo'yicha barcha talabalarning tayyorlanishini, ularning chiqishlarini, o'qituvchining seminar savollari bo'yicha va umuman seminar bo'yicha xulosalarini nazarda tutadi. Ochiq suhbat savollar bo'yicha muhokama jarayoniga iloji boricha ko'p talabalarni jalb etish, diqqatlarini faollashtirish, asosiy va qo'shimcha vositalardan foydalanish imkoniyatini beradi.

Ochiq suhbat shaklidagi seminar mashg'uloti o'qituvchidan u yoki bumavzu bo'yicha alohida vazifa olgan talabalarning yakka hollda so'zga chiqishini taqiqlamaydi, biroq bunday holatlarning

barchasida yakka chiqish qiluvchitalabalarining chiqishlari asosiy bo'lmaydi, balki muhokama etilayotgan mavzuga qo'shimcha, to'ldirish sifatida amalga oshiriladi.

Talabalarining doklablarini (referatlari, mustaqil ishlarini) tinglash. Dokladlar tizimi o'z ichiga turli-tuman variantlarni qamrab oladi. Ayrim holatlarda o'qituvchining o'zi yoki talabaning istagiga ko'ra doklad qiluvchini, unga yordam beruvchini va opponentlarni belgilaydi.

Ayrim holatlarda esa aksincha o'qituvchi rejaning barcha savollari bo'yicha yoki ularning ayrimlari bo'yicha faqatgina opponentlarni belgilaydi. Chiqish vaqtida opponent talabaning chiqishini muhokama qiladi, xato va noaniq joylarini ko'rsatib o'tadi, materialni to'ldiradi va muhokamaga yakun yasaydi. Ushbu vazifani amalga oshirish uchun opponentning o'zi mavzuning rejasini bo'yicha to'liq tayyorlangan bo'lishi zarur bo'ladi. Shunday qilib, ishning mazmuni ayrim talabalarga vaqti-vaqti bilan seminar mashg'ulotida u yoki bu savolni muhokamasini boshqarish va yakun yasashni, uning ijobiy va salbiy tomonlari haqida xulosa chiqarishni topshirishdan iborat. Bu esa talabalarda pedagogik ish ko'nikmasini yanada samarali shakllantirish imkonini yaratib beradi.

Ochiq suhbat va dokladlar tizimini seminarni o'tkazishning mustaqil shakli sifatida ko'rib chiqar ekanmiz, ular orasida juda ko'p umumiylik mavjudligini ta'kidlab o'tish lozim. U yerda ham, bu yerda ham ijodiy muhokamada asosiy mos keluvchi savollardir. Birinchi holatda, guruhning to'liq ravishda tayyorlanadi, ikkinchi holatda esa tashabbus doklad qiluvchilarga beriladi. Tajribalarning ko'rsatishicha, doklad tizimida doklad sifatida bo'lib berilgan savollar bo'yicha butun guruhning tayyorlanishi juda katta qiyinchilik bilan amalga oshadi.

Mana shundan kelib chiqib ikkita metodik xulosaga kelish mumkin:

1) har bir shaklning yutuq tomonlarini qo'llagan hollda, kamchiliklarini bartaraf etishga harakat qilishga e'tiborni qaratish lozim;

2) mashg'ulotlarda u yoki bu shakllarni almashtirib qo'llash va bir shaklning ustun bo'lib qolishini oldini olish.

Ayrim talabalar tomonidan avvaldan tayyorlangan va seminardan oldin butun guruh bilan o'qilgan referatlarni muhokama qilish. Seminar mashg'ulotini o'tkazishning navbatdagi shakli referatlarni muhokama qilish hisoblanadi. Oddiy dokladlardan referat o'zining mustaqil ravishda bajarilganligi, o'z tadqiqodlari elementlarining kiritilishi, ijodiy yondoshuv, ilmiyligi bilan farqlanib turadi. Agar referat seminar mashg'ulotidan oldin boshqa talabalar tomonidan ham o'qib chiqilgan bo'lsa yaxshi bo'ladi, biroq texnik jihatidan bu qiyin jarayondir. Shuning uchun muallif o'z referatini og'zaki ma'lumot berish sifatida bayon etib beradi.

Referat metodi talabalarda tadqiqodchilik ishi ko'nikmasini shakllanishiga yordam beradi, sosiologi, sosiologiya bo'yicha seminar mashg'ulotlarini faollashtiradi, ushbu fanni o'rganishni boshqa fanlar bilan va ishlab chiqarish bilan bog'lash imkoniyatini yaratadi.

Nazariy konferensiya. Nazariy konferensiya ko'rinishidagi seminar mashg'uloti doklad va referatlar muhokama qilinuvchi seminar shakllariga yaqin ko'rinishdagi seminar turi hisoblanadi. Uning farqi bir tomondan nisbatan to'liq tayyorgarlik ko'rilishida bo'lsa, boshqa tomondan u juda kam o'tkaziladi, sababi shundaki, uni o'tkazish uchun bitta guruh emas, bir qancha guruh yoki potok jalb eiladi. Konferensiyaning mavzusi rejaning umumiy mavzularidan olinishi shart emas. Ko'pincha u katta mavzuni, fanning biron bo'limini o'rganib bo'lgach amalga oshiriladi.

Press-konferensiya-seminar Agar seminarda muraakab bo'lgan nazariy muammolarni ko'rib chiqish nazarda tutilgan bo'lsa, uni press-konferensiya shaklida o'tkazish mumkin bo'ladi. Ushbu shaklning quyidagi ko'rinishlari ma'lum:

- guruh muammoga doir savollar tuzadi, eng ko'p savol tuzgan talabalar press-konferensiya ishtirokchilari guruhiga (savollarga javob beruvchilar guruhiga) kiritiladi;

- guruh savollar tuzadi va eng qiziq savollarning mualliflari stol yoniga o'tkaziladi, ular guruhga o'z savollarini beradilar;

- guruh savollar tuzadi o'qituvchi esa ular orasidan auditoriga qarab o'tiruvchilarni, savollarga javob beruvchilarni tanlab oladi;

- savollardan kichik guruhlar tuziladi, ular o'qib eshittirilgach guruh nisbatan mantiqiy va qiziq savollar "paketini" aniqlaydi, savol mualliflari ularni guruhga beradi; 3-6 kishidan iborat bo'lgan guruh optimal guruh hisoblanadi. Guruhlarga birlashtirish o'qituvchi tomonidan (asosan xaqqoniy ravishda) qur'a tashlash yo'li bilan yoki o'z tanloviga binoan amalga oshirilishi mumkin. Ochiq munozara-seminari ko'pgina o'qituvchilar tomonidan guruhda yoki kursda o'tkazilishi tavsiya etiluvchi mashg'ulot turldaridan biridir. Bunday seminarida munozara uchun olib chiqiladigan savollarning mazmuni bizning ilmiy adabiyotlarimizda muhokama etiluvchi muammolar bo'yicha bo'lishi mumkin. Bunda bir talabaga faqatgina bitta nuqta'i-nazarni bayon etish, boshqa talabaga esa boshqa nuqta'i-nazarni bayon etishiga ruhsat beriladi.

Ochiq munozarani shunday tashkil etish muhimki, talabalar tortishayotgan tomonlarning ham kuchli, ham kuchsiz qirralarini ko'ra olsinlar. Agar ilmda munozaraning yakuni yasalgan bo'lsa va nuqta'i-nazarlarning biri umumqabul qilinsa, o'qituvchi seminarida ham bu fikr qayd etilishini ta'minlashi kerak.

Ochiq munozara-seminari ishtirokchilarning diologik muloqoti jarayoni sifatida tashkil etiladi, bu jarayonda talabalar yuqori darajadagi qiziqish va faollikni namoyon etadilar, ishga ijodiy yondoshadilar.

Munozara biron-bir fanga doir keng qarashlarning mavjud bo'lganida amalga oshiriladi. Aks holatda faqatgina mavzuni muhokamasi bilan chegaralanish mumkin bo'ladi.

Munozarani mavzuli yo'naltirilgan bahs tarzida amalga oshirilishini tashkil etishning muhim shartlari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

-munozaraning barcha ishtirokchilari unga tayyor bo'lishlari lozim;

- munozaraning har bir ishtirokchisi o'z chiqishiga oid aniq qisqa tezisga ega bo'lishi kerak;

- munozarani joylantirish uchun "mashq" qilib ko'rish mumkin;

- munozara ishtirokchilarning so'z bellashuvi bo'lmasligi, balki muammoni xal etishga qaratilishi lozim.

Ushbu muammoning xal etilishi uchun muhokama ishtirokchilarining o'zaro harakatlarining to'g'ri tashkil etilishi juda muhim hisoblanadi.

Chet ellik tadqiqodchilar ochiq-munozara – seminari vaqtida talabalar va o'qituvchining fazoviy joylashuvi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratadilar. Ishtirokchilarning yuzma-yuz joylashuvi, ya'ni "aylana stol" tamoyili asosida o'tirishlari bir-birlariga qarata aytiluvchi fikrlarning ko'payishiga olib keladi. Agar o'qituvchi talabalarning orasida o'tirsa yoki kuzatuvchi sifatida talabalarga yon tomoni bilan o'tirgan bo'lsa ishtirokchilar unga murojaat etmay, bir-birlariga murojaat etadilar. Bunday holat o'qituvchiga guruhni boshqarishga xalal bermaydi va ishga doir muhitni nisbatan kamaytiradi.

Didaktik o'yin – seminari. Bu guruh bilan xal etilishi lozim bo'lgan qandaydir pedagogik vaziyatlarni modellashtirish va jonlantirishni (o'ynashni) nazarda tutadi. Bunday tashkil etiluvchi seminar shakli o'qituvchining boshqaruvi ostida guruhdagi talabalarning faol o'zaro hamkorligini ta'minlab beradi.

"Aylana stol" – seminari. Ikki ko'rinishdagi aylana stolni farqlash mumkin. Birinchisi ishtirokchilar sonining nisbatan ko'p bo'lmasligi bilan ajralib turadi (akademik guruh). "Aylana stol" atrofidagi munozara barcha ishtirok etuvchilar uchun mo'ljallangan

bo'lib, bu holatda "aylana stolning bevosita ishtirokchilari yarim aylana ko'rinishida joylashtiriladilar va barcha boshqa ishtirokchilarga nisbatan "jamoaviy ma'ruzachi" sifatida qatnashadilar, tanlangan mavzuni yoritilish yo'nalishlarini belgilaydilar, ovoz chiqarib muhokama qiladilar, holdisalarining ichki qarama-qarshiliklarini ochib beradilar. Ishtirokchilar o'zlarining savollari, fikrlari, tanqidiy muloxazalari, e'tirozlari bilan shaxsan qatnashishlari mumkin bo'ladi.

G.N. Panarinoy tomonidan ishlab chiqilgan aylana stol qarshisida seminar olib borish metodikasi o'zgacha qiziqish uyg'otadi Unga ko'ra, pedagogik fanlar bo'yicha seminarga tayyorlanish uchun talabalarga "an'anaviy" tarzda savollar va kerakli adabiyotlar taklif etiladi. Bevosita seminarda savollar o'zgacha ko'rinishda (redaksiyalangan tarzda), muammoli ravishda taqdim etiladi, bunda talabalarning fikrlariga qarshi fikr bilinib turishi lozim bo'ladi. Mashg'ulotning boshida, muammo e'lon qilib bo'lingach "aylana stolning" har bir ishtirokchisi savollar ma'nosini chuqurroq anglab olishi uchun savollarning biri bayon etilgan kartochkalarini oladi. Taklif etilgan savol ustida fikrlab olingach (3-5 daqiqa) o'rganilayotgan muammo bo'yicha o'quv munozarasi tashkil etiladi. Har bir savolni muhokamasini uning javobini o'ylab ko'rish imkoniyati bo'lgan talaba (talabaga berilgan kartochkada aynan shu savol bo'lgan) boshlab beradi, biroq munozaraga darhol boshqa ishtirokchilar ham qo'shiladilar. Munozarani jonlantirish va "aylana stol" ishtirokchilari tomonidan muammoning to'g'ri yechimini topish uchun buyuk va mashhur pedagoglarning fikrlari, jurnallar va gazetada nashr etilgan maqolalar, amaliyotda uchragan misollardan namunalari va boshqalar keltiriladi. «Aqliy hujum» - seminari. Ushbu metodikaning o'tkazilishi ta'lim berish amaliyoti va boshqaruv masalalarini qabul qilishda juda mashhur hisoblanadi. Uni yanada batafsil ko'rib chiqamiz.

"Aqliy hujum" – hamkorlikning shunday shakliki, barcha guruhning hamkorlikdagi faoliyati nazariy yoki amaliy

muammoning original va eng maqbul yechimini topishga qaratilgan. Aqliy hujumni o'tkazishning juda ko'p metodikalari mavjud. Ularning tanlovi muammoning, ijodiy guruhning harakteri va boshqa omillarga bog'liqdir

Aqliy hujum ishtirokchilari uchun qoidalar.

1. Eng ko'p miqdordagi g'oyalarni bayoyen eting. Sifatdan ko'ra miqdorga

ko'proq e'tibor qarating. Jummalarni qisqa tarzda bayon eting.

2. Hech qanday tanqid, e'tiroz va xazil qilinmasin!

3. Barcha g'oyalarni qabul qiling (hattoki, aql bovar qilmaydiganlarini ham), mantiqiy fikrlashga emas, balki fantaziya, faraz, taxminni ortiqroq biling.

Aqliy hujum uchun taxminiy belgilangan vaqti.

1. Aqliy hujum o'tkazilishini e'lon qilish va vazifa mazmunini tushuntirish (2-3 kun avval).

2. Aqliy hujum seansi (1,5-2 soat).

- ishtirokchi va guruhlarini, AH qoidalari bilan tanishtirish (5-10 daqiqa),

- vazifani e'lon qilish, savollarga javob berish (10-15 daqiqa),

- Aqliy hujumni o'tkazish (20-30 daqiqa),

- tanaffus (10 daqiqa),

- g'oyalarning redaksiyalangan ro'yhatini tuzish (30-45 daqiqa)

Xona yorug' va qulay bo'lishi kerak. Ishtirokchilar bir-birlarini ko'rib turadigan tarzda o'tirishlari lozim (aylana yoki P shakldagi stol). Aqliy hujum natijalarni qayd etib borish va ishga doirlashtirishga e'tibor qaratish kerak. O'qituvchi barcha g'oyalarni doskaga, flipchartga yozadi yoki ekranda ko'rsatiladigan qilib jilozlangan kompyuterda terib boradi. Bu vazifani biron-bir talabalardan biri bajarishi ham mumkin.

Aqliy hujum so'ng g'oyalar ro'yhatini jamoaviy ravishda tezda redaksiyalash amalga oshiriladi. Ularning barchasi guruhlar bo'yicha taqsimlanadi: darhol amalga oshirish mumkin bo'lgan g'oyalar, nisbatan samarali va istiqbolli g'oyalar va boshqalar. Hayotga tadbiiq

etish uchun umuman tuturiqsiz va murakkab bo'lgan g'oyalar ro'yhatdan chiqarilib yuboriladi. Shundan keyin ro'yhatni oxirgi marotaba qabul qilinadi.

Kollokvium – seminar. Kollokvium, ya'ni talabalar bilan suhbatlashishning maqsadi talabalar bilimining darajasini qay darajada chuqurligini bilib olishdir. Ayrim holatlarda uni dasturda ko'rsatib o'tilmagan, biroq talabalarda u yoki bu qismlari bo'yicha qiziqish uyg'otuvchi qo'shimcha mavzular bo'yicha ham o'tkaziladi. Boshqa holatlarda esa guruh tomonidan yetarlicha o'zlashtirilmagan kursning biron-bir murakkab mavzulari bo'yicha qo'shimcha mashg'ulotlar bo'yicha o'tkaziladi. Va nihoyat, kollokviumlar biron sababga ko'ra oxirgi seminarlarda javob berib baholanmagan yoki ularda qatnashmagan talabalarining bilim darajalarini aniqlash maqsadida o'tkaziladi. Bunday vaziyatda kollokvium o'tilgan mavzular bo'yicha o'ziga hos zachyot vazifasini amalga oshiradi.

Tadqiqod – seminar. Maxsus seminarni o'tkazishda seminar mashg'ulotlarining o'ziga hos shakli – tadqiqod-seminari qo'llanilishi mumkin. Birinchi- uchinchi kurslar mobaynida olib borilgan seminarlar talabalarni ma'lum bir ilmiy muammo bo'yicha tadqiqod ishlarini olib boruvchi yosh tadqiqodchilar maktabi vazifasini bajaruvchi maxsus seminarga tayyorlaydi. Obro'li mutaxassis tomonidan o'tkaziluvchi maxsus seminar ilmiy maktab xarakteriga ega bo'lib, talabalarni jamoaviy fikrlash va ijod qilishga tayyorlaydi. Maxsus seminar davomida talabalarining mos ravishdagi guruhda ishlay olish ko'nikmasi, guruhda mo'ljal ola olishi va to'g'ri baholashi, maxsus usullarni qo'llay olishi muhim o'rinni egallaydi. Yakuniy mashg'ulotda o'qituvchi, qoidaga ko'ra, o'rganilgan muammolarning keyingi rivojlanishi va bu jarayonda talabalarining ishtirokini ochgan holda seminarlar va talabalarining ilmiy ishlarini to'liq obzorini amalga oshiradi. Bu kasbga yo'naltirishning va defektolog-mutaxassislarning kasbiy o'ziga hosligini shakllantirishning samarali usullaridan biridir. Tadqiqod-seminarini tashkil etishda talabalarining (turli kursdagi, fakultetdagi,

oliy ta'lim muassasalaridagi) hamkorlikdagi tadqiqodloyihalarini, bir muammo bo'yicha solishtirma tadqiqodlarini kuchaytirish, shuningdek, amaliyotchi – tadqiqodchilarning o'z tadqiqodlarini master-klass ko'rinishida taqdimot qilishlariga jalb etish alohida o'rinni egallaydi.

Tashkilot, muassasa va x.k.da seminar. Bevosita muassasa, maktab, bolalar MTM negizida seminar-mashg'ulotini olib borishning bir shaklidir. Bunday seminarlar tez-tez amalga oshirilavermaydi, chunki, ularga tayyorgarlik juda ko'p vaqtni sarflashni talab etadi. Shu bilan birga ularni o'tkazish ayniqsa talabalarni bo'lajak faoliyatlari bilan tanishtirishda juda katta samara beradi.

"Ishga doir o'yin"-seminari. Bu holatda seminar rolli "ko'rsatmani" oladi. Qanday material muhokama etilayotganidan kelib chiqqan hollda boshlovchi, opponet, resenent, mantiqchi, psihollog, ekspert va x.k. rollarni kiritish mumkin

Sharhli o'qish va hujjatlarni (adabiyotlarni) tahlil etish. Dastlabki manbaalarni sharhli o'qish – bu seminarining shunday turiki, bunda, o'qituvchining ko'rsatmasiga ko'ra talabalarining biri ovoz chiqarib uyoki bu asarni o'qiydi, so'ngra, o'qiganlarini qanday tushunganligini tushuntirib beradi. Boshqa talabalar esa aytilganlarni to'g'rilaydilar va qo'shimchalar kiritadilar. Keyin navbatdagi qismni boshqa talaba o'qiydi, yana o'qilganlarning muhokamasi amalga oshiriladi va x.k. Mustaqil fikrlab vazifalarni xal etish. Test topshiriqlari va mashqlarni seminar mashg'ulot davomida yechilishi talabalarining faol tafakkurini rivojlanishi uchun juda foydalidir. Agar yaqin kunlarga qadar masalalarining yechilishi tabiiy fanlar doirasidagi mashg'ulotlarda amalga oshirilgan bo'lsa, oxirgi yillar davomida bu gumanitar fanlar doirasidagi mashg'ulotlarda ham qo'llanilib kelinmoqda. Xuddi shunday, tarbiyaviy ishlar metodika bo'yicha seminar mashg'ulotlarini o'tkazishda psihollogo-pedagogik masalalar taklif etilishi mumkin.

Mutaxassislik bo'yicha barcha fanlarni o'qitishda kata samara bilan test topshiriqlaridan foydalanilmoqda.

Tinglash mahorati yeng faol mahoratlardan biri bo'lib u fikrlash jarayoniga asosan taxlil qiladi. Tinglash qobiliyati talabaning xis kechinmalariga bog'liq bo'lib bu xissiyot talabaning ichki va tashqi holati shu bilan birga bilimiga asosan tushunchalariga tayangan hollda ko'rsatkich kelib chiqadi.

- Nima aytili? matn
- Qanday aytili? ton va xissiyot
- Qachon aytili? vaqt
- Qayerda aytili? joyi

Tinglash jarayoni tinch hollatda lekin so'zlovchiga e'tibor bilan o'tadi sxema qo'yidagicha ta'riflanadi javob qaytarishning bir nechta usullari mavjud bo'lib shu bilan birga javoblarning ham bir nechta mazmuni mavjud. Turli xil javoblar talabalarning fikr va bilimlaridan kelib chiqqan hollda individual va jamoaviy bo'lishi mumkin. Ta'lim sifatini kafolatlash maqsadida o'rganish va ta'lim nazariyadan foydalangan holda ta'lim xususiyatlarini sistematik ishlab chiqish. O'qitish va qo'llab - quvvatlashning pedagogik prinsiplaridan kelib chiqsak, talabalarning o'rganishi onlayn yoki internetga asoslangan modullarni, kurslarni va dasturlarni tuzish va ishlab chiqishga moslashtirilishi lozim. Sxema juda muhim jihat, chunki u o'rganishning maqsadlari va talablarini tahlil qilishning butun jarayoniga taqaladi, va o'qitish sistemasini ishlab chiqish ushbu talablarga mos kelishi lozim. U o'qitish materiallarini, faoliyatni, amaliyot elementlarini ishlab chiqish (ko'pincha texnologiyalardan foydalangan holda) va va barcha o'qitish va o'rganish faoliyatini baholashni o'z ichiga oladi.

Ushbu bo'lim kichik guruhlarda dars o'tish usullarini tahlil qilib bir nechta guruh shakllari ko'rsatib berilgan. Guruhdagi hollat va jarayon taqdim yetilgan fikr va mulohazalar ko'rsatilgan. Bo'limni o'qib chiqib kichik guruhlarda dars berish faoliyatida mahoratni oshirib dars o'tish sifatini yaxshilash mumkin.

Oliy ta'limda o'qitishning yana bir shakli - bu **seminar** mashg'ulotidir. Seminar mashg'ulotlari quyidagi **vazifalarni** yechishga qaratilgan bo'ladi:

- ma'ruzada bayon qilingan nazariy qoidalarni mustahkamlash;
- fan bo'yicha bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish;
- talabalarning ilmiy-tadqiqot, bilish qobiliyatlarini o'stirish;
- nazariy o'qitish jarayonida egallagan bilimlarining amaliyotda tan olinishi.

Seminar mashg'ulotlarining uch turi farqlanadi: seminaroldi mashg'uloti, seminar va maxsus seminar.

Seminaroldi mashg'ulotlari, asosan, talabalarni mustaqil ishning o'ziga hos xususiyatlari bilan tanishtirish maqsadida o'tkaziladi. Unda adabiyotlar, ma'lumotnoma-adabiyotlar va boshqa manbalar bilan ishlash usullari o'rgatiladi, talabalarni boshlang'ich shaklda ilmiy-tadqiqot ishlariga o'tishga hozirlaydi. Seminaroldi mashg'ulotlari seminar mashg'ulotlarining tayyorgarlik shakli hisoblanadi va odatda birinchi kurslarda o'tkaziladi.

Seminar oldi mashg'ulotlarida o'qituvchi yetakchilik qiladi, chunki talabalar muayyan ixtisoslik bo'yicha o'quv ishlariga kam e'tibor beradilar, shuning uchun ham yetarli darajada tashabbus ko'rsata olmaydilar.

Seminar mashg'ulotlarida seminaroldi mashg'ulotlariga nisbatan o'ta muhim vazifalar hal qilinadi. Masalan, ayrim seminarlar tematik bog'langan muayyan muntazam kursni chuqur o'rganishni maqsad qilib qo'yadi. Boshqa-lari esa biror mavzuni yoki kursning alohida va nihoyatda muhim va umumiy bo'lgan mavzularini metodologik jihatdan ishlab chiqishga bag'ishlangan bo'ladi.

Maxsus seminarlar ma'ruza mavzulariga aloqador bo'lmaydi va biror fanning dasturi mazmuniga kirmaydi. Odatda fanning xususiy masalalarini chuqur o'rganish maqsadida ko'llaniladi. Seminar mashg'ulotida pedagog ham tashkilotchi, ham maslahatchi, ham notiq, ham tanqidchi, ham tarbiyachi vazifasini bajaradi.

O'qituvchining seminar mashg'ulotiga tayorgarlik ko'rishi va o'tkazishi bo'yicha maslahatlar: -mashg'ulotning maqsad va vazifasini aniqlash; - seminarning mazmunini teran o'rganish; - talabani kerakli ma'lumotlarni topishi uchun adabiyotlarni to'g'ri tanlash; - savollarni to'g'ri shakllantirish; - talabalarini seminar savollari va adabiyotlari bilan 10-14 kun oldin tanishtirish; - talabalarni og'zaki javob berish bilan birga ko'rsatmali materiallardan ham foydalana olishga yo'naltirish; - guruhning seminar mashg'ulotiga to'liq tayyor bo'lishini ta'minlash; - mashg'ulotda hamkorlik va hamjihatlik muhitini o'rnatish; - talabalarni mustaqil fikr yuritishga, har bir savol bo'yicha o'zining xulosasi bo'lishiga o'rgatish; - xar bir talabaga xar xil ish turlarini ishlab chiqish. Masalan, taqriz, chiqishlarni muhokama qilish, krossvord yechish va h. - har bir savolni muhokama qilishga ajratiladigan vaqtni belgilash va uni talabalarga oldindan eslatib qo'yish; - mashg'ulot yakunida materiallarni tizimlashtirish, tahlil qilish; - seminar mashg'ulotiga qatnashgan talabalarni baholash; - mashg'ulot yakunidan so'ng uni o'zi tahlil qilish, yutuq va kamchiliklarini aniqlash.

Seminar mashg'ulotlarining vazifasi-darslarda bayon qilingan nazariy fikrlarni konkretlashtirish, chuqurlashtirishdan, o'quvchilar bilimini tekshirish va mustahkamlashdan, adabiyotni o'rganish ko'nikmasini hosil qilish, uni konspekt qilish, suhbatlar, dokladlar, ota-onalar uchun konsultatsiyalarning plan va konspektlarini tuzishdan, kursning konkret temasini og'zaki bayon qilish qobiliyatiga ega bo'lishdan iboratdir.

Seminar mashg'u lotlari uchun kursning eng muhim va murakkab masalalari shuningdek, adabiyotlarda yetarli darajada to'liq yoritilgan va o'quvchilarning o'zlari mustaqil ravishda o'rgana olishlari mumkin bo'lgan masalalar tanlab olinadi.

Seminarin g har bir temasi bo'yicha o'quvchilarga adabiyotlar ro'yxatini berish, topshiriqning xarakterini belgilash, uni bajarish plani va hisobot formasini ko'rsatish kerak. Adabiyotlarni

o'rganayotganda o'quvchilar konspekt yoki ota-onalar uchun konsultatsiyalarning tekstlarini tuzadilar.

Seminar mashg'ulotlarini quyidagicha tashkil etish mumkin: avvalo pedagog seminarning vazifasi va uni o'tkazish tartibini belgilaydi. So'ngra nutq so'zlash uchun o'quvchilarga so'z beradi. Shundan keyin ishtirok etuvchilar nutq so'zlaganlarga savollar beradi, ular javob qaytarishadi. Keyin boshqa o'quvchilar nutq mazmuniga xarakteristika berib, uni to'ldiradilar (yutuq va kamchiliklar ko'rsatiladi). Pedagog seminarini yakunlar ekan, asosiy nutqni baholaydi, uning mazmuni, ifoda formasi ko'rgazmali qurollar (jadvallar, rasmlar, fotosuratlar va boshqalar) dan foydalanish darajasiga xarakteristika beradi, shuningdek, boshqa o'quvchilarning nutqlari to'g'risida ham fikr mulohazasini aytadi. Mashg'ulot so'ngida qo'yilgan vazifa qanday bajarilganligini aytib o'tish va navbatdagi seminariga tayyorlanish uchun tavsiyalar berish muhim.

Ma'ruza mavzu bo'yicha qilinadigan suhbat, seminar bo'lib, bu pedagog rahbarligida o'tkaziladigan amaliy mashg'ulot talabalarda mustaqil fikrlash, mustaqil faoliyat ko'rsatish, darslik bilan mustaqil ishlash, ijodiy fikrlash qobiliyatining rivoj topishiga yordam beradigan darajada bo'lishi lozim.

Seminarlarni tashkil etishdan ko'zlangan maqsad o'quvchilarning mustaqil ishlarini yanada rivojlantirish, ayrim mavzular yuzasidan keng va chuqur ma'lumot bera oladigan manbalar ustida ishlay olishlari hamda shu asosda kelajak faoliyatlarida zarur adabiyotlardan foydalana olish ko'nikma va malakalari hosil qilishdan iboratdir.

Seminar mashg'uloti o'quvchilar tomonidan u yoki bu mavzu bo'yicha ma'ruzalar tayyorlash hamda uni sinf o'quvchilari bilan muhokama qilish yo'li bilan olib boriladi.

Seminarlarga 2-3 hafta tayyorgarlik ko'riladi. O'quvchilar adabiyotlarni o'rganadilar, material yig'adilar, turli kuzatishlar o'tkazadilar, o'z axborotlari yuzasidan tezislar tuzadilar.

Seminar mashg'uloti pedagog rahbarligida o'tkaziladi. U o'quvchilar ishini yo'naltirib turadi, mavzuga oid savollari yuzasidan tashkil etilgan muhokamani yakunlaydi. Zarur qo'shimcha mulohazalar bildiradi, materialni muayyan tizimga soladi. Ma'ruza qilgan, muhoqamada qatnashgan o'quvchilar faoliyati baholanib boriladi.

Seminar mashg'uloti o'quvchilar e'tiborini darsga jalb etish, ularning qiziqishini orttirish, ularni mustaqil ishlashga, fikrlashga o'rgatish, darsni faollashtirish hamda o'quvchilar aqliy qobiliyatlarini o'stirishda muhim o'rin tutadi.

Seminar va uning o'ziga xosliklari

Seminar-bu pedagogni ta'lim oluvchilar bilan faol muloqotga kirishishiga yo'naltirilgan, nazariy bilimlarni amaliy faoliyatda amalga oshirish uchun zaruriy shart-sharoitni ta'minlovchi ta'limni tashkil etish shaklidir.

Seminar quyidagi maqsadlarga erishish uchun qo'llaniladi:

- 1) nazariy materialni tartibga solish;
- 2) bilimlarni mustahkamlash;
- 3) ko'nikma va malakalarni hosil qilish;
- 3) bilimlarni nazorat qilish.

Seminar mashg'ulotiga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish

Seminar mashg'ulotiga tayyorgarlik ko'rish va o'tkazishda quyidagi savollarga javob topiladi:

1. Nima uchun? – Seminarni tashkil etishdan ko'zlangan maqsad.
2. Qanday tarzda? – Seminarni olib borish texnologiyasini ishlab chiqish.
3. Nimani muhokama qilish? – Seminarni olib borish vaqtida muhokama qilinadigan materiallar mazmuni.
4. Qanday omillarni hisobga olish zarur? – Seminarni tashkil etish jarayonida ma'lum omillarni hisobga olish.

Seminarning o'ziga hos xususiyatlari

- Ma'ruza(doklad)li seminar
- Seminar mashg'uloti o'quvchilarning ma'ruzalarini tinglash va munozara shaklida o'tkaziladi.
- Dialogli seminar
- Seminar mashg'uloti ommaviy va individual savol-javoblar tariqasida tashkil etiladi
- Refleksiv seminar
- Seminar mashg'uloti mavzuga doir ma'lumotlarni muhokama qilish va aniq xulosalarga kelish tarzida o'tkaziladi.
- Seminar-fikrlar almashuvi
- Seminar mashg'ulotini tashkil etishda manbalardan foydalaniladi va turli fikrlarni shakllantirishga erishiladi
- Seminar-illyustratsiya
- Seminar mashg'uloti manbalar bilan ishlash tarzida tashkil etiladi va materiallar illyustratsiya tarzida namoyish etiladi.
- Evristik seminar. Seminar izlanishli-topshiriqli tarzda tashkil etiladi.

Nazorat savollari

1. Seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish texnologiyasi
2. Seminar mashg'ulotlarining turlari
3. Seminarning o'ziga hos xususiyatlari

7-MAVZU: AMALIY, LABAROTORIYA MASHG'ULOTLARINI O'TKAZISH TEXNOLOGIYASI

Reja:

1. Amaliy, laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish texnologiyasi
2. Amaliy - laboratoriya mashg'ulotlari va ularni o'tkazish metodikasi.
3. Murakkab amaliy-laboratoriya ishlarni bajarish
Amaliy, laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish texnologiyasi.

Tayanch so'zlar: Amaliy, laboratoriya, mashg'ulotl, tarkibiy tuzilish, yo'riqnoma

Amaliy mashg'ulotlar maxsus jihozlangan xona yoki alohida ajratilgan tajriba maydonida tashkil etilib, o'quvchilarda ular tomonidan o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olish ko'nikma, malakalarini hosil qilishga yo'naltirilgan ta'lim shakli

Bu ta'lim mashg'ulotlari ikki yo'nalishda tashkil etiladi. Ya'ni

1 Amaliy tajriba(laboratoriya) mashg'ulotlari

2. Tarixiy-geografik ob'ektlar, muzeylarga uyushtiriladigan

Oliy ta'lim muassasalarida olib boriladigan amaliy-tajriba mashg'ulotlari asosan laboratoriya xonalari, tematik xonalar, maxsus jihozlangan xonalar va o'quv tajriba maydonida olib boriladi. Bunday mashg'ulotlar o'z xususiyatlariga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi

Amaliy mashg'ulotlarning turlari va ularning umumiy tavsifi:

1.Laboratoriya o'quv xonasida tashkil etiladigan mashg'ulotlar

Mazmuni: o'quv materiallari bilan tahlil ishlash, asbob-uskunalar bilan muomala qila bilishni o'rgatish, amaliy faoliyatni tashkil etishi ko'nikma, malakalarini hosil qilish

2. Tajriba maydonida olib boriladigan mashg'ulotlar

Mazmuni: mavzuga oid materiallarni chuqurroq o'rganish, turli mazmunda tajribalar o'tkazish orqali amaliy mehnat qilish ko'nikma, malakalarini hosil qilish

3. Maxsus jihozlangan xonalarda olib boriladigan mashg'ulotlar

Mazmuni: turli asbob-uskuna, ro'y berayotgan hodisalar mohiyatini o'rganish, o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni qo'llay olish ko'nikma, malakalarini hosil qilish

Mashg'ulotning tarkibiy tuzilishi:

1. Mashg'ulot mazmuni va maqsadini tushuntirish.

2. Ish namunasini ko'rsatish.

3. Ish asboblari bilan tanishtirish.

4. Mashg'ulotning boshlanishi.

5. Mashg'ulotni yakunlash va yakuniy xulosa.

6. Ish qurollar

Amaliy mashg'ulotlar o'quvchi-talabalarni biror-bir mavzu bo'yicha bilimlarini amaliy jihatdan mustahkamlash uchun o'tkaziladi. Amaliy mashg'ulotlar-pedagogikadagi mustaqil talim shaklidir. Amaliy mashg'ulotlarni o'ziga xos xususiyatlari shundaki qo'yiladigan vazifa, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etishni birgalikda amalga oshirishni ko'zda tutadi. Amaliy mashg'ulotlarda tor doiradagi amaliy xarakterga ega bo'lgan masalalar hal etiladi.

Amaliy mashg'ulotlar o'quvchi-talabalarni biror-bir mavzu bo'yicha bilimlarini amaliy jihatdan mustahkamlash uchun o'tkaziladi. Amaliy mashg'ulotlar-pedagogikadagi mustaqil talim shaklidir. Amaliy mashg'ulotlarni o'ziga xos xususiyatlari shundaki qo'yiladigan vazifa, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini tashkil etishni birgalikda amalga oshirishni ko'zda tutadi. Amaliy mashg'ulotlarda tor doiradagi amaliy xarakterga ega bo'lgan masalalar hal etiladi.

O'qituvchi amaliy mashg'ulotlarda o'quvchilar faoliyatini tashkil etish ularga topshiriqlarni bajarishga yordam berishdan iborat bo'ladi. Amaliy mashg'ulotlarda o'quvchilarni tashkil etishning frontal, guruhli, yakka holda, juftli ishlash shakllaridan foydalaniladi. Bu esa o'qituvchiga alohida o'quvchilarda

turli malaka va ko'nikmalarni mustahkamlashga yordam beradi. O'quv fanlarining o'ziga xosliklarini va o'quv maqsadlarini inobatga olgan holda amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish shakllari quyidagilar: mashqlar, reninglar, vaziyatli topshiriqlarni xal etishga qaratilgan mashg'ulotlar, aniq topshiriqlarni modellashtirish bo'yicha mashg'ulotlar, rolli o'yinlar, ishga doir o'yinlar, korreksion mashg'ulotlar yoki tashxisni amalga oshirish bo'yicha taqlidiy mashg'ulotlar,

"Laboratoriya" so'zi- Laborator lotin tilidagi "labor" so'zidan olingan bo'lib, mehnat, ish, qiyinchilik degan ma'nolarni bildiradi. Laborator (amaliy) mashg'ulotlar ularni bajarishning nazariy asosini yoritib beruvchi ma'ruzalardan so'ng amalga oshiriladi.

Laborator (amaliy) mashg'ulotlar - o'quv fanining ilmiy-nazariy asoslarini bilib olish, ijodiy faoliyat ko'nikmasi va tajribasiga ega bo'lish, texnik vositalarni qo'llagan xolda zamonaviy amaliy ishlash metodlarini o'zlashtirish maqsadida O'qituvchi nazorati ostida talabalar tomonidan o'quv topshiriqlari kompleksini bajarishni nazarda tutuvchi o'quv jarayonini tashkil etishning asosiy shakllaridan biri hisoblanadi.

Laboratoriya real amaliy faoliyat sharoitda talabalarining boshqariluvchi bilish faoliyatini tashkillashtirishdan iborat. Laborator(amaliy) mashg'ulot tuzilishiga xos bo'lgan elementlar: kirish, asosiy va yakuniy qismlardir

Amaliy - laboratoriya mashg'ulotlari va ularni o'tkazish metodikasi.

Amaliy - laboratoriya mashg'ulotlarni mazmuni va tashkil etish xarakteriga ko'ra qo'yidagi turlarga ajratiladi. Amaliy - laboratoriya mashg'ulotlarni ularning xarakteri jihatidan miqdoriy (miqdorga bog'liq bo'lgan) va sifatiy (sifatga bog'liq bo'lgan) ishlarga bo'lish mumkin.

Miqdoriy amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar aniq o'lchashlar, hisoblab chiqarishlar, hisoblar bilan bog'liq. Ularning natijalari

tekshirilayotgan ob'ekt yoki hodisalardagi miqdoriy bog'lanishlarni ochib beruvchi muayyan kattalik bilan ifodalanadi.

Sifatiy amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar davomida talabalar xulosalar qiladilar, qonuniyatlarni aniqlaydilar, bilimlarini chuqurlashtiradilar; ularda zarur ko'nikmalar hosil bo'ladi.

Maxsus fanlardan amaliy-laboratoriya mashg'ulotlari frontal va nofrontal o'tkazilishi mumkin. Amaliy-laboratoriya mashg'ulotlarini frontal tashkil etish quyidagi afzalliklarga ega: o'qituvchini guruhdagi talabalarga rahbarlik qilishi va mashg'ulotning bajarilishini kuzatib turishi osonlashadi; butun guruhga bitta mavzu bo'yicha yo'riqnoma berish mumkin bo'ladi. Bu usulning kamchiliklari jumlasiga o'quv xonasida juda ko'p bir xil asbob-uskunalar yoki tarqatma materiallar bo'lishini talab etilishi kiradi. O'quv materialini darslarda o'rganishdan oldin yoki o'rganish bilan bir vaqtda bajariladigan tajriba-amaliy ishlar frontal o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Tegishli o'quv materialini o'rganishni tugallovchi tajriba-amaliy mashg'ulotlar ham frontal o'tkazilishi mumkin. Bunda amaliy-laboratoriya mashg'ulotlarining mazmuni ayrim guruhlar uchun har xil bo'ladi. Individual shaklda tashkil etilgan amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar qo'yidagi kamchilikga ega: ishlarni tashkil qilish va unga rahbarlik qilish ma'lum darajada qiyin bo'ladi, chunki o'qituvchi barcha talabalarga umumiy ko'rsatma berish va natijalarni jamoa bo'lib muhokama qilish imkoniyatiga ega bo'lmaydi. Shunga qaramay umumkasbiy va maxsus fanlarni o'rganishda *индивидуал* tajriba-amaliy mashg'ulotlar ko'p hollarda o'tkaziladi, chunki bunda hamma talabalar uchun bir turdagi jihoz va moslamalarni bo'lishi shart emas.

Amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar davomida talabalar ma'lum bir jarayonni kuzatadilar, tavsiflaydilar, hisoblaydilar, biror hodisa bo'yicha eksperimentlar o'tkazadilar, natijalarni umumlashtiradilar, tahlil qiladilar, nazorat qiladilar.

Maxsus fan o'qituvchilari maxsus fanlardan amaliy-laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazar ekanlar, talabalarni nazariy

mashg'ulotlar davomida olgan bilim va ko'nikmalaridan foydalanadilar, ularni chuqurlashtiradilar.

Amaliy-laboratoriya mashg'ulotlardan ko'zda tutilgan maqsad ko'p jihatdan uni o'tkazish metodikasini talabalar ishiga maxsus fan o'qituvchisining rahbarlik qilish usullarini, ayrim tajriba yoki amaliy ishlarni bajarish tartibi va shu kabilarni belgilab beradi. Talabalar nazariy materialni o'zlashtirib olganlaridan, o'rganilayotgan hodisalar, jarayonlar bilan tanishganlaridan so'ng ular bilan tajriba-amaliy mashg'ulotni o'tkazish ancha oson ko'chadi. Bu holda o'qituvchining yangi mavzu bo'yicha mashg'ulot o'tkazishga oid o'quv axboroti nihoyatda qisqa va aniq bo'ladi. Natijasiga asoslanib talabalar ma'lum xulosalar chiqarishi kerak bo'lgan tajriba-amaliy mashg'ulotlarni bajarish ancha murakkab hisoblanib, ta'lim oluvchilarni bunga oldindan tayyorlash va o'qituvchining o'quv axboroti ancha batafsil bo'lishi zarur. Bunday ish davomida o'qituvchi talabalar ishini kuzatibgina qolmay, balki ularning faoliyatini yo'lga soladi, ularni zarur xulosalarga olib keladi.

O'qituvchi talabalarga amaliy-laboratoriya mashg'ulotlarining bajarilish jarayoniga yo'riqnoma berish yo'li bilan rahbarlik qiladi. Yo'riqnoma berishdan ko'zlangap asosiy maqsad talabalar ongida topshiriqni eng samarali bajarish uchun faoliyatning yo'nalish asoslarini yaratishdan iborat.

Psixologlarning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, insonning mehnat faoliyati ikki tomonga: yo'nalish va ijro tomonlariga ega. Yo'nalish tomoni faoliyatning ob'ektiv sharoitlarining (masalalar, usullar, mezonlar, bajarilish shartlari, texnika vositalari va shu kabilar)ning inson ruhiyatidagi in'ikosi, ijro tomoni esa harakatning bevosita bajarilishi. I. P. Pavlov ta'limotiga ko'ra, yo'nalish refleksi markaziy asab tizimida shartli bog'lanishlar hosil bo'lishiga asos hisoblanadi. Bu bog'lanishlar bilim, ko'nikma va malakalar hosil qilishniig fiziologik asosidir. Amaliy-laboratoriya mashg'ulotlarini o'quv jarayonida amalga oshirishda yo'riqnomalar tizimidan foydalaniladi. Yo'riqnomalar mashg'ulotda o'tkazilish vaqtiga ko'ra

kirish, joriy va yakunlovchi yo'riqnomalarga; ma'lumot berish usuliga ko'ra og'zaki va yozma yo'riqnomaga bo'linadi.

Kirish yo'riqnomasi talabalarni amaliy-laboratoriya mashg'ulotlarni bajarishga tayyorlashda juda muhim ahamiyatga ega. Har bir amaliy-laboratoriya mashg'ulot bajariladigan ishdan ko'zlangan maqsad, maqsad sari olib boradigan yo'llar talabalarga tushunarli bo'lgan taqdirdagina ijobiy va qimmatli natijalar beradi. Talabalar o'zlariga taklif etilayotgan ish o'rganilgan material bilan qanday bog'langanligini yoki yanada oldinga siljish uchun u qanday ahamiyatga ega ekanligini anglab olishlari kerak.

Kirish yo'riqnomasining metodikasi ko'p jihatdan tajriba-amaliy mashg'ulotni o'tkazishdan ko'zda tutilgan asosiy didaktik maqsadga va uning qanday o'tkazilishiga bog'liq. Tadqiqot xarakteridagi tajriba-amaliy mashg'ulot o'tkaziladigan bo'lsa, o'qituvchi talabalarga bu mashg'ulotning tartibini batafsil gapirib beradi, ularning qanday yozib borilishini tushuntiradi, ishni bajarish usullarini namoyish qiladi. Kirish yo'riqnomasi vaqtida ham, ishning borishi davomida ham o'qituvchi talabalar e'tiborini olinanigan natijalarni bir-biriga solishtirib ko'rish zarurligiga, ular orasidagi bog'lanishlarni aniqlashga, xulosalarni asoslashga jalb etadi. Bu vaqtda ta'lim oluvchilarga sekin-asta asosiy xulosaga olib keladigan savollar berish foydali. Masalan, "*Sharbat tayyorlash*" mavzusidan amaliy ish o'tkazishda o'qituvchi talabalar e'tiborini uzum mevasida ozuqa moddalarni saqlab qolish quritish vaqti va haroratiga bog'liqligini aniqlash zarurligiga qaratadi.

Kirish yo'riqnomasi o'tkazish metodikasiga amaliy-laboratoriya mashg'ulotlarning tashkiliy shakllari katta ta'sir etadi. Amaliy-laboratoriya mashg'ulot frontal shaklda olib borilganda o'qituvchi butun guruhga, asosan, og'zaki tarzda batafsil yo'riqnoma beradi. Og'zaki yo'riqnomaning asosini tajriba-amaliy mashg'ulotni bajarish usullarini tushuntirish va ko'rsatishning qo'shib olib borilishi tashkil etadi. Gap shundaki, talabalar uchun harakatni to'g'ri bajarishning yo'nalish asosi bo'lib bu harakatning konkret

namunasi hisoblanadi. Talabalar ishni bajarish davomida ana shu namunaga taqlid qiladilar va o'z harakatlarini unga solishtirib ko'radilar. Talabalarda faoliyatning bunday yo'nalish tomonini o'qituvchi usullarni ko'rsatib hosil qiladi.

Joriy yo'riqnoma. Amaliy-laboratoriya mashg'ulotining bajarilishiga rahbarlikni o'qituvchi ish o'rinlarini aylanib chiqish davomida joriy yo'riqnoma berish yo'li bilan amalga oshiradi. Ba'zan o'qituvchining o'zi savollar berib, talabalarining ishni qanchalik ongli ravishda bajarayotganliklarini tekshirib ko'radi. O'qituvchi talabalarining ishi ochiq-oydin noto'g'ri yo'ldan ketayotganligini yoki talabalar xavfzlik texnikasi qoidalarini buzayotganligini ko'rgan taqdirdagina ularning ishiga aralashadi. Joriy yo'riqnoma jarayonida o'qituvchi bir jamoa yoki bir talabaga yordam ko'rsatar ekan, zinhor boshqa jamoa yoki talabalarni nazardan chetda qoldirmasligi kerak. Talabalarga beriladigan yordam aytib berishdan yoki boshqasiga almashtirishdan iborat bo'lmasligi lozim. O'qituvchi talabalarining ishini kuzatar ekan, ularning mustaqil ishlashiga yo'l qo'yib berishi, arzimagan xatolar uchun ularni koyiyvermasligi zarur. Agar talaba qiynalib qolsa, qo'shimcha savollar berish yo'li bilan uni shunday yo'lga solib yuborish kerakki, oqibatda talabaning o'zi nuqsonlarning sababini tushunadigan va ularni tuzatish yo'llarini aniqlaydigan bo'lsin. Agar talaba darsni tashkil qilishda metodlardan to'g'ri foydalanishga qiynalsa, unga tegishli usullarni qaytarib ko'rsatish va ularni takrorlashni taklif etish lozim.

Murakkab amaliy-laboratoriya ishlarni bajarish.

Murakkab amaliy-laboratoriya ishlarni bajarishning ma'lum bosqichida ishniig talabalar bajargan qismini nazorat qilish foydalidir. Agar amaliy-laboratoriya mashg'ulot guruhlariga bo'linib bajariladigan bo'lsa, ishda butun zveno a'zolari ishtirok etishiga erishmoq kerak. Guruxda ish shunday taqsim qilinishi kerakki, har bir talaba ma'lum vazifani bajaradigan bo'lsin. Talabaning yoki guruhning ishi topshiriqni tahlil qilishdan va uni bajarish tartibini

o'rganishdan boshlanadi. So'ngra talabalar barcha zarur narsalarni taqt qilib va ish o'rnini puxta tayyorlab, topshiriqning ayrim bosqichlarini bajarishga kirishadilar, zarur hisoblashlarni, yozuvlarni bajaradilar, xulosalarni ta'riflaydilar.

Amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar bajarilgandan keyin barcha talabalar bilan birga yakunlovchi yo'riqnoma o'tkaziladi. Bu yo'riqnoma davomida mashg'ulotlarga yakun yasaladi. Yakunlovchi yo'riqnoma tadqiqot xarakteridagi amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar o'tazilgandan keyin ayniqsa muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bunda suhbat davomida o'qituvchi talabalar bilan birga tajriba natijalarini tahlil qiladi, solishtiradi, taqqoslaydi, talabalarni muayyan xulosalarga olib keladi. Ta'riflangan xulosalarni, qonuniyatlarni talabalar ish to'g'risidagi hisobotga yozib oladilar.

Talabalar amaliy-laboratoriya mashg'ulot natijalari yuzasidan, odatda, yozma hisobot topshiradilar. Hisobotda, foydalanilgan materiallar xarakteri ko'rsatiladi; ishlatilgan asbob va jihozlarning tavsifnomasi beriladi; dars jarayondagi muxit, psixologik holat, qo'llanilayotgan metod va texnologiyalar yuzasidan xulosalar keltiriladi.

Amaliy va laboratoriya (tajriba) mashg'ulotlari - oliy ta'limda talabalar mustaqil ravishda bajaradigan amaliy ish turlaridan hisoblanadi. Ular nazariy bilimlarni kengaytirish va mustahkamlash, mustaqil tajribalar bajarish malakasini rivojlantirish maqsadida o'tkaziladi.

O'quv jarayonining asosiy bosqichlaridan biri bilimlarni amalda tadbiiq etishdan iborat, buning natijasida talabalarda ko'nikma va malakalar hosil bo'ladi. Umumkasbiy va maxsus fanlarni o'rganishda olingan bilimlarni amalda tadbiiq etish shakllaridan biri amaliy va laboratoriya mashg'ulotlaridir.

Maxsus fanlar bo'yicha tajriba va amaliy mashg'ulotlar bevosita ishlab chiqarish xarakteriga ega emas. Ulardan ko'zlangan yagona maqsad - talabalarga mazmuni jihatidan umumkasbiy va maxsus fanlar bilan bog'liq bo'lgan texnologik jarayonlar, texnikaviy

hodisalar, umumiy qonuniyatlar, amaliy qoidalar, texnikaviy talablar va shu kabilarni amalda o'rgatishdir. Tajriba-amaliy mashg'ulotlar davomida talabalar o'zlaridagi mavjud bilimlarni chuqurlashtiradilar, mustahkamlaydilar, kengaytiradilar va bu bilimlarni amalda tadbiiq etishga o'rganadilar, bu esa ularda kasbiy malakalarni oshirish uchun zarurdir.

O'quv jarayoniida amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar "sof holda" qo'llanilmaydi. Ular o'quv dasturlariga amaliy-laboratoriya mashg'ulotlar tarzida kiritilgan. O'z vazifasi, o'quv jarayonida tutgan o'rni jihatidan umumkasbiy va ixtisoslik fanlar bo'yicha bajariladigan amaliy-laboratoriya ishlar nazariy ta'lim bilan ishlab chiqarish orasida oraliq vaziyatni egallaydi, hamda malakali mutaxassislar tayyorlashning bu ikki tomonini o'zaro bog'lashning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Bu bog'lanish tajriba-amaliy ishlar rukni va mazmunini aniqlashda, amaliy-laboratoriya ishlar jarayonida talabalar olgan bilimlarni pedagogik faoliyati jarayonida tatbiiq etish va kengaytirishda, ularni o'tkazish metodlari hamda metodik usullarini uyg'unlashtirishda namoyon bo'ladi.

Nazorat savollari

1. Amaliy mashg'ulotlarning turlari va ularning tavsifi
2. Amaliy - laboratoriya mashg'ulotlari va ularni o'tkazish metodikasi.
3. Mashg'ulotning tarkibiy tuzilishi

3-MODUL. KURS ISHI (LOYIHASI)NI TAYYORLASH, BITIRUV MALAKAVIY ISHLARIGA RAHBARLIK QILISH. MUSTAQIL TA'LIM VA UNI TASHKIL ETISH METODIKASI

8-MAVZU: METODIKA FANLARINING O'QITISH TEXNOLOGIYASI FANIDAN KURS ISHI(LOYIXASINI) TAYYORLASH METODIKASI

Reja:

1. Kurs ishini yozishdagi talablar
2. Kurs ishida amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlar
3. Kurs ishini baholash mezonlari

Tayanch so'zlar: kurs ishi, ilmiy rahbar, ilmiy adabiyot, ijodiy tashabbuskorlik, mustaqillik, mas'uliyat

Maktabgacha ta'limda metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi fanidan kurs ishi (loyihasi)ni tayyorlash metodikasi. Kurs ishi mavzulari o'quv rejaga asoslangan holda fan mazmuniga muvofiq ravishda ishlab chiqiladi va kafedra yigilishida tasdiqlanadi. Mavzular ilmiy, dolzarb va talabaning mustaqil bilim egallashiga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Kurs ishining sifati mavzuning ta'g'ri tanlanganligiga bog'liq. Ya'ni talaba u yoki bu ilmiy masalaga shaxsiy qiziqishi, uni chuqurroq anglashga bo'lgan hoxishi bilan mavzu tanlashi hamda ushbu muammoni tadqiq etish jarayonida ilmiy rahbariga shaxsiy fikrini bildirishi mumkin. Biroq ayni vaqtda ilmiy rahbar albatta tanlangan mavzu bo'yicha ilmiy adabiyotlar va amaliy matenallami tanlash imkoniyatini ham hisobga olishi zarur.

Kurs ishi-talabaning tanlagan sohasiga mos keluvchi egallagan bilim darajasi haqida ma'umot beravchi, mustaqil bajariladigan va yozma shaklda ifoda etiladigan ijodiy, ilmiy tadqiqot ishidir. Ushbu ish izlanuvchi-tadqiqotchidan (ya'ni, taiabadan) tadqiqot

predmetini chuqur va ijodiy o'rganish, tanlangan mavzuning dolzarbligini asoslash, ko'rilayotgan muammo holatini tahlil qilish hamda shaxsiy xulosa va umumlashmalami talab etadi.

Kurs ishini bajarish talabalar uchun eng muhim bo'gan mustaqil ishlaridan biri hisoblanadi. Uni tayyorlashda muvofiq keluvchi huquqiy intizomni o'rganish zarur komponentlardan biridir. Kurs ishini yozmasdan yoki himoya etmasdan turib talaba imtihonlarga kiritilmaydi va shuningdek, keyingi kursga ham o'tkazilmaydi.

Kurs ishi, odatda, 2-,3- va 4- karzlarda bajariladi. Kurs ishlarining bu kabi bajarilishi ilmiy-tadqiqotchilik malakalari, shunöigdek, maxsus pedagogika va psixologiya sohasida muayyan psixologik-pedagogik muammoni hal qilish malakalarining uzviy shakllantirishmi ta'minlash lozim.

Kurs ishi o'quv fanini o'rganishnig yakunlovchi bosqichida bajariladi, uni bajarish davomida olgan bilim va malakalardan foydalaniladi. Fan bo'yicha kurs ishi quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi:

- maxsus fanlar bo'yicha olingan nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni tizimlashtirish va mustahkamlash;
- berilgan mavzu doirasida nazariy bilimlarni chuqurlashtirish;
- ilmiy-metodik adabiyotlar, ma'lumotnoma, meyoriy va huquqiy hujjatlardan tadqiqot o'tkazish maqsadida foydalanish malakalarini takomillashtirish;
- nazariy bilimlardan amaliy masalalarni hal qilishda foydalanish malakalarini shakllantirish;
- ijodiy tashabbuskorlik, mustaqillik, mas'uliyat va uyushqoqlikni rivojlantirish;
- bitiruv malakaviy ishini bajarishga tayyorgarlik.

Kurs ishlari mavzulari professor-o'qituvchilar tomonidan ishlab chiqiladi va kafedrada muhokama qilinib, tasdiqlanadi.

Kurs ishlari mavzulari o'quv fanlari ishchi dasturlarida tavsiya etilganlarga muvofiq kelishi lozim.

Kurs ishini yozishdan maqsad talabalarning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini chuqurlashtirish, boyitish hamda ularda tahlil etish, izlanishga doir ko'nikma va malakalarni tarkib toptirishga erishishdir.

Kurs ishini yozishda quyidagi tartibga asoslaniladi:

- 1) kafedra mudirining taqsimoti asosida mavzuni va ilmiy rahbari aniqlash;
- 2) ilmiy rahbar bilan uchrashish va mavzu yuzasidan maslahat olish;
- 3) ilmiy rahbar ko'rsatmasiga asosan adabiyotlarni o'rganib chiqish va tahlil etish;
- 4) o'rganilgan adabiyotlar asosida kurs ishi rejasini tuzish va ilmiy rahbar tasdig'idan o'tkazish;
- 5) rejaning kirish qismida mavzuning dolzarbligi, o'rganilish darajasi, obyekti, predmeti, maqsad va vazifalari, amaliy ahamiyati, ishning tuzilishi ko'rsatib beriladi;
- reja masalalari ketma-ketlikda bayon etiladi va har bir masaladan so'ng qisqa xulosa beriladi;
- 7) reja masalalarini bayon etayotganda adabiyotlardan foydalanishda belgilangan tartibda snoska keltiriladi;
- 8) rejadagi barcha masalalar bayon etib bo'lingach, umumiy xulosa qilinadi;
- 9) agar ilova qilinadigan illyustratsiyalar mavjud bo'lsa, xulosadan so'ng beriladi;
- 10) kurs ishining umumiy hajmi 30 betni tashkil etishi kerak (kompyuterda yozilgan xolatda);
- 11) kurs ishining adabiyotlar ro'yxati belgilangan tartibda rasmiylashtirilishi shart;
- 12) kurs ishi to'liq tugatilgandan so'ng, kurs ishi topshiruvchi va ilmiy rahbar tituli varag'iga imzolarni qo'yib, kafedraga taqdim etishadi;

13) kurs ishi himoyasi belgilangan tartibda o'tkaziladi va himoya o'tkazilishidan

bir hafta oldin e'lon qilinadi;

14) kurs ishi yozilayotgan o'quv fanidan YAN olinguniga qadar topshirilishi kerak.

Kurs ishi yozishda talaba asosan qiyosiy tahlil qilish yo'llarini, muammolar ustida ishlashda bir nechta adabiyotlardan foydalanish va yakuniy xulosalar chiqarishni o'rganishda yordam beradi.

Talabalarga kurs ishi berishdan asosiy maqsad quyidagilardir:

-muammoli mavzu yechimini topishda adabiyotlar va statistik ma'lumotlar

ustida ishlashni o'rgatadi;

- muammolar ustida har xil tadqiqotlar olib borishni va ulami tahlil qilishni;

- muammolar yechimini topishda ilmiyxulosalar va natijalami chiqarishda katta

yordam beradi.

Kurs ishini tashkillashtirishda quyidagilarga e'tibor qaratish kerak:

Ishning mavzusini tanlash

Talaba mavzuni tanlashda quyidagilarni nazardan chetda qoldirmasligi lozim:

-fanning maqsad vazifasidan kelib chiqqan holda xalqaro turizm sohasida dolzarb bo'lgan muammolari;

-turizm sohasidagi muammolar ustida mutaxassislar va ilmiy rahbar bilan maslahatlashib olish;

-oldiga qo'ygan maqsaddan kelib chiqib, mutaxassil ardan kerakli ma'lumotlar bazasini yaratishdir.

Ishning rejasini tuzish va bajariladigan ishlarni nazorat qilish

Talaba kurs ishining rejasini tuzishda ilmiy rahbar bilan maslahatlashgan holda amalga oshirishi kerak. Ishning rejasi tuzilgandan so'ng talaba kafedra mudiri yoki uning yordamchisidan tasdiqlatib olishi lozim.

Talaba ish rejasini tasdiqlatib olgandan so'ng rejaga qat'iy amal qilgan holda

ishni bajarishi lozim. Har bir vazifani bosqichma-bosqich qat'iy reja bo'yicha ilmiy rahbar nazoratida amalga oshirishi kerak. Birinchi bosqich vazifalari bajarilmasdan keyingisiga o'tib bo'lmaydi. Bir bosqich amalga oshirilmay qolsa ishdan samarali natija kutib bo'lmaydi,

Kurs ishida amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlar

Kafedraning asosiy vazifalari

Kafedra tomonidan kurs ishini yozishda quyidagi ishlar amalga oshirilishi kerak.

- kurs ishi mavzularini tasdiqlash va qayta ko'rib chiqish;

- talaba mavzuni tanlashida unga kerakli ko'rsatmalar va amaliy yordam berish;

- talabaga ilmiy rahbarlarni tayinlash va biriktirish;

- talabaning ishini tayyorlashi uchun rajani tasdiklab berish va uning vazifasini bajarishini nazorat qilish;

- talaba tomonidan bajarilgan ishning sifatiga taqriz berishdan iborat buladi.

Ilmiy rahbarning vazifalari

Talabaning ilmiy rahbari ishga rahbarlik qilishda quyidagi vazifalarni bajarishi kerak.

- talaba ishni bajarishi uchun vazifani tasdiqlab berishi;

-ishning rejasini tuzishda talabaga yordam berishi va adabiyotlarni tavsiya etishi;

-talabaning rejasini tasdiklashi, reja bo'yicha muntazam ravishda ishni tekshirishi, maslahatlar va ko'rsatmalar berishi;

-talaba ishni bajarishida tashkiliy va uslubiy yo'nalishlar berib borishi; Talabaning vazifalari

-Talaba kurs ishni bajarish jarayonida quyidagilarni bajarishi lozim:

-ishning mavzusini kafedraning talabalaridan kelib chiqqan holda tanlash;

-ilmiy rahbarning tuzib bergan rejasi asosida berilgan topshiriqlarni o'z vaqtida bajarishi;

- o'rnatilgan tartib bo'yicha kurs ishning hisobotini o'z vaqtida kafedraga taqdim etishi kerak.

Adabiyotlarni tanlash

Fanga tajuqli boigan barcha turdagi adabiyotlarni va manbalarni ko'rib chiqish lozim: maxsus, ilmiy; ilmiy-ommobop; ma'lumotnomalar, shu singan statistik; umumiy.

Adabiyotlarni o'rganish va asosiy ma'lumotlarni yig'ish. Adabiyotlarni o'rganishdan oldin yana bir bor mavzuni to'g'ri tanlanganligiga ishonch xosil qilish lozim. Talaba adabiyotlarni kurs ishi mavzusini to'g'ri tanlashi kerak. Ilmiy rahbarning vazifasi talaba tanlagan manbalarni qayta ko'rib asosiylarini qoldirishdir.

Manbalarni to'plashda talaba uning chop etilgan yiliga ham aloxida e'tibor berishi lozim. Eski manbalardan olingan ma'lumotlar bugungi kundagi dolzarb xisoblangan muammolarni yechishda unchalik ahamiyatli boimay qoladi.

Talaba bir nechta manbalarni qiyosiy tahlil qilgan holda o'ziga eng ma'qul deb topgan ma'lumotlarni olgandagina olib borgan tadqiqoti samara beradi.

Kurs ishini baholash mezonlari

Kurs ishini asosiy baholash mezonlari quyidagilardan iborat:

■ mavzuning dolzarbligi va yangiligi, uni ishlab chiqishning murakkabligi;

■ ko'rilayotgan masala bo'yicha mahalliy hamda xorijiy manba va maxsus adabiyotlardan to'liq foylanilganligi;

■ tadqiqot obyekti bo'yicha daliliy ma'lumotlarni to'liq va sifatli to'planganligi;

• qoyilgan masalani hal qilishda metod va vositalardan foydalanishning tasdiqlanganligi;

■ olingan natijalarni tahlil qilib, sharhlay olinganligi;

"xulosa, taklif, tavsiyalarning ilmiy, uslubiy va amaliy ahamiyati hamda ulami

isbotlanganlik darajasi va real tadbiq etish imkoniyatlari;

■ materialni aniq va to'g'ri, xatosiz bayon etilganligi, ishni sifatli rasmiylashtirilganligi, mazkur «Metodik qo'llanma» talablari hisobga olinganligi;

• kurs ishining nazariy va amaliy masalalar bo'yicha munozara yuritilganligi, kafedra tomonidan tuzilgan komissiya a'zolarining savollari va taqrizchilar kamchiliklariga berilgan javoblarning to'g'ri va chuqur ifodalanganligi.

Ish sessiya boshlanishiga 10 kun qolganda topshiriladi va himoya qilinadi.

Nazorat savollari

1. Kurs ishiga qo'yiladigan talablar nimalardan iborat?
2. Kurs ishida amalga oshirilishi kerak bo'lgan ishlar
3. Kurs ishini baholash mezonlari

9-MAVZU: BITIRUV MALAKAVIY ISHLARINI TAYYORLASH

Reja:

1. Bitiruv malakaviy ishiga qo'yiladigan umumiy talablar.
2. Bitiruv malakaviy ishini bajarishning maqsad va vazifalari.
3. Bitiruv malakaviy ishlarning mavzusini tanlash.

Tayanch so'zlar:

Zamonaviy tarixchi keng qamrovli bilimlarga ega bo'lishi, nazariy bilimlarni amaliy vazifalar bilan bog'lay olishi va o'z tanlagan sohasi bo'yicha haqiqiy bilimdon bo'lishi lozim. Bu maqsadga erishish talabidan o'z ustida tinmay ishlashni, nazariy va amaliy bilimlarini doimiy ravishda boyitib borishni, ishlab chiqarish iqtisodiyoti, uni oqilona tashkil etish va boshqarish ko'nikmalarini chuqur o'zlashtirishni talab qiladi. «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun talablaridan kelib chiqib, har tomonlama barkamol va bilimdon kadrlarni tayyorlashda ta'limning ko'p qirrali va turli xil usullaridan (ma'ruzalar o'qish, amaliy mashg'ulotlar va seminarlar o'tkazish, ishbilarmonlik o'yinlari va keyslar yechish, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga keng qo'llash, talabalarning mustaqil ta'lim olishlariga sharoitlar yaratish, ishlab chiqarish va bitiruv oldi amaliyoti o'tash, kurs ishlari va bitiruv malakaviy ishlari yozish) unumli foydalanish talab etiladi.

Bitiruv malakaviy ishi – oliy o'quv yurti bakalavriyatida talabalarni o'qitishning yakuniy bosqichidir. Bitiruv malakaviy ishida talabaning oliy o'quv yurtida o'qish davomida to'plagan barcha nazariy va amaliy bilimlari yuzaga chiqadi, talabaning nazariy bilimlar bilan qurollanish darajasi, uning olgan bilimlari va ko'nikmalarini ilmiy-ishlab chiqarish vazifalarini yechishga qay darajada qo'llay olishi namoyon bo'ladi. Bitiruv malakaviy ishini bajarish talabidan universitetda olgan nazariy va amaliy bilimlardan foydalanishni talab etadi, talabaning o'qish davomida

olgan bilimlarini umumlashtirishga, chuqurlashtirishga va mustahkamlashga, ularni amaliyotga qo'llashga imkon beradi.

Bitiruv malakaviy ishida aniq bir amaliy vazifani yechish vazifasi qo'yilishi muhimdir. Bitiruv malakaviy ishida bir yoki bir-biri bilan bog'langan bir nechta masalalarni chuqur tadqiq etish va tegishli tavsiyalarni ishlab chiqish talabaning muammoni mustaqil ko'ra bilishi va hal eta olishga qodirligini ko'rsatadi. Bitiruv malakaviy ishi xalq ta'limini rivojlantirish, uni tashkil etish, rejalashtirish va boshqarishga oid texnik, texnologik, nazariy-amaliy va sosiologik tadqiqotlarni qamrab olishi, muammolarni hal etish yo'llari ko'rsatilgan ilmiy asoslangan xulosalar va takliflarga ega bo'lishi lozim.

Bitiruv malakaviy ishining sifati uning ilmiyligi, tanlangan mavzuning dolzarbligi, talabaning mustaqil ishga ijodiy yondoshish ko'nikmalarini namoyon qila olishi bilan baholanadi. Bitiruv malakaviy ishini bajarilish darajasi, sifat va undan ko'rib chiqilgan masalalarning qanday darajada o'zlashtirilganligiga ko'ra Davlat Attestasiya komissiyasi bitiruv malakaviy ishi muallifiga tegishli ixtisoslikni berish to'g'risidagi qaror qabul qiladi.

Bitiruv malakaviy ishini bajarish jarayonida talabalar quyidagilarga e'tibor berishi lozim:

- voqyelikni o'rganish va anglashning ilmiy usullaridan boxabar bo'lish;
- mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub o'zgarishlarning mohiyati va mazmunini chuqur anglash, davlatning oliy va o'rta ta'lim sohasidagi siyosati tamoyillari bilan yaqindan tanishish;
- kadrlar sifatini yaxshilash va bu yo'nalishdagi isloh qilish zarur bo'lgan omillar borasida qabul qilingan Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, me'yoriy-huquqiy hujjatlarni o'rganib chiqish;
- ilmiy adabiyotlar va boshqa manbalar orqali o'rganilayotgan masalaning mohiyatini chuqur anglab yetish;

- mustaqil ilmiy-tadqiqotlar olib borish uslubi bilan tanishish;

- aniq bir mavzu misolida masalaning yechimini ochib berishga xizmat qiladigan barcha ma'lumotlarni to'liq yig'ish va qayta ishlash;

- ishda tadqiqotlar olib borishning turli ilmiy usublardan foydalangan holda ilmiy-tadqiqot muassasalari tavsiyalari, ilg'orlar tajribasi, mahalliy va xorijiy adabiyotlardan unumli foydalanish;

- ishning ilmiy saviyasi yuqori bo'lishiga, mavzuning yetarlicha dolzarbligiga e'tibor berish;

- o'rganilayotgan masalani aniq ochib berish, ishda ko'chirmachilikka, keraksiz va ortiqcha ma'lumotlardan foydalanishga yo'l qo'ymaslik;

- boblar va bo'limlarning mantiqan bog'lanishiga e'tibor berish, fikrlarni qisqacha bayon etish orqali ishning hajmi ortib ketishiga yo'l qo'ymaslik;

- masalani aniq dalillar va raqamlar yordamida tahlil etish, o'z o'rnida ishning mazmunidan kelib chiqadigan tavsiyalar va xulosalar bera olish;

- tavsiya etilayotgan yechimlarning asoslanganligiga va samaradorligini baholash mezonlari bo'lishiga e'tibor berish, ishning faqatgina faktlarni quruq bayon etishdan iborat bo'lib qolishiga yo'l qo'ymaslik;

- ishda ko'rgazmali vositalardan, ya'ni jadvallar, chizmalar, diagrammalar va grafiklardan unumli foydalanish;

- mavzu ustida maqsadga yo'naltirilgan va tizimga solingan ish olib borish, bitiruv malakaviy ishini bajarish muddatlariga qat'iy rioya etish.

Bitiruv malakaviy ishida taklif va muloxazalar, xulosalar va amalga oshirilgan barcha natijalarning to'g'riligi va sifati uchun talabalar ma'sul hisoblanadilar.

Bitiruv malakaviy ishni bajarishning maqsad va vazifalari.

Bitiruv malakaviy ishi talaba tomonidan bajariladigan ilmiy izlanish yakuni bo'lib, unda talaba o'qish davri mobaynida olgan

nazariy bilimlari, amaliy darslarni qanday darajada o'zlashtirganligini, shu bilan birgalikda o'z ixtisosligi bo'yicha mehnat faoliyat uchun tayyorgarlik darajasini namoyon etadi. Bitiruv malakaviy ishi bakalavriatning mazkur yo'nalishiga davlat ta'lim standartlarida qo'yilgan talablarga, sanoat va agrosanoat majmuasining rivojlanish istiqbollariga va mamlakatimiz hukumatining sanoat tarmoqlarida amalga oshiriliyotgan islohotlar mazmuniga mos kelishi maqsadga muvofiq.

Bitiruv malakaviy ishini bajarishdan ko'zda tutilgan maqsad va vazifalar quyidagilardan iborat:

- talabalarning ta'lim yo'nalishi bo'yicha olgan nazariy va amaliy bilimlarni umumlashtirish, tizimga keltirish, mustahkamlash va kengaytirish, olingan bilimlarni aniq ilmiy, texnikaviy, ishlab chiqarish, iqtisodiy, ijtimoiy va biznes vazifalarini hal etishda qo'llash;

- talabalarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish, yechim talab etadigan muammo va masalalarni tadqiq etish usullarini egallashga va tadqiqot o'tkazishga imkon yaratish;

- ijodiy ishlash, ishlab chiqilayotgan masalaning (muammoning) qo'yilish jarayonidan boshlab, uni to'la nihoyasiga yetkazish bo'yicha qaror qabul qilishda bo'lgan ma'suliyatni his etishga o'rgatish;

- zamonaviy ishlab chiqarish va biznes, iqtisodiyot, texnika va madaniyatining rivojlanishi sharoitida talabalarni mustaqil ishlashga tayyorgarligini aniqlash.

Bitiruv malakaviy ishlarning mavzusini tanlash.

Bitiruv malakaviy ishlar muvaffaqiyatini aniqlaydigan muhim va mas'uliyatli vazifalardan biri – tadqiqot mavzusini tanlashdir. Mavzularga qo'yiladigan umumiy talab – ularning dolzarbligi, ishlab chiqarish ehtiyojlari va muammolari bilan bog'liqligidir. Ular hozirgi zamon talablari va sanoatni rivojlanish tendensiyalari istiqbollaridan kelib chiqishi zarur.

Bitiruv malakaviy ish mavzusi keng qamrovli nazariy va amaliy xususiyatga ega bo'lishi, sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirishning eng muhim vazifalarini qamrab olishi va ilmiy-ishlab chiqarish yo'nalishida tadqiqotlar olib borishni nazarda tutishi lozim. Bitiruv malakaviy ish mavzusi muammoning zamonaviy holatini va uning yechimini, ijtimoiy sohalar, fan, ta'lim va madaniyatning istiqboliy rivojlanishini aks ettirishi kerak.

Mavzuning dolzarbligini asoslashda ushbu masala ustida adqiqotlar olib borish nima uchun zarurligini, halq ta'limi bilan bog'liq qanday muammolar bunga sabab bo'lganini va tadqiqot yakunlari bo'yicha erishilajak natijalar muammoni yechishga qanday ta'sir ko'rsatishini aniq bayon etib berish lozim. Mavzu tanlashda ayrim talabalarining istiqbolda ilmiy-tadqiqot ishlari olib borishga layoqati borligini nazarda tutgan holda bitiruv malakaviy ishi uchun tanlangan mavzu kelgusida magistrlik va doktorlik dissertasiyalari tayyorlashda ham davom ettirilishi maqsad qilib qo'yilishi mumkin. Shu bilan birga tavsiya qilinayotgan va tanlangan mavzuning o'quv jarayonida foydalanishini ham nazarda tutmoq lozim. Buning uchun mavzuning o'qilayotgan ma'ruza yoki olib borilayotgan amaliy mashg'ulot dasturida o'z ifodasini topishiga erishish lozim.

Bitiruv malakaviy ishlari mavzulari ixtisoslashgan kafedralar tomonidan belgilanadi va universitetning ilmiy Kengashi tomonidan tasdiqlanadi, mavzular har o'quv yilida 20-30 foizga yangilanishi tavsiya etiladi. Buyurtmachi bo'yicha bajariladigan bitiruv malakaviy ishlar alohida amaliy ahamiyatga egadir. Ayniqsa muayyan ishlab chiqarish korxonasi yoki tashkilotlarning moliyaviy ko'magida tahsil olayotgan talabalar bunday yondoshuvdan manfaatdor bo'lishlari kerak. Bu ularga keyinchalik ishga boradigan korxonaning ishlab chiqarish va moliyaviy holatini chuqurroq tadqiq etishga va muammo va ehtiyojlarini aniqlashga imkon beradi. Talaba yoki talabaning o'qishi uchun to'lov-kontarkt mablag'ini to'lovchi buyurtmachi zaruriy asoslar bilan malakaviy ishlar

mavzusi bo'yicha o'z variantlarini taklif etishlari mumkin. Bitiruvchi talabaga bitiruv malakaviy ish mavzusini tanlash huquqi beriladi. Mavzuni tanlash jarayonida talabalarga ish rahbari yordam berishi maqsadga muvofiq. Mavzuni tanlash jarayonida rahbar tavsiya etilayotgan mavzular ro'yxatini berish bilan cheklanib qolmay, balki tanlanadigan mavzuni mohiyati va ochib berish imkoniyatlari bilan hamda ma'lumotlar manbalari bilan talabani tanishtirishi maqsadga muvofiq. Rahbar va talaba tanlagan mavzu bo'yicha nazariy ma'lumotlar yetarli bo'lgani bilan talaba amaliyot o'taydigan korxonada ushbu mavzuni yoritish bo'yicha kerakli ma'lumotlar bo'lishiga ham e'tiborni qaratish lozim. Shu sababdan bitiruv malakaviy ish mavzusi talabaning bitiruv oldi amaliyoti o'tash uchun boradigan korxonada aniq bo'lgandan so'ng tanlangani ma'qul.

Bitiruv malakaviy ishi mavzusini tanlashda rahbar va talaba quyidagilarga e'tibor berishi lozim:

1. Amaliyot o'tish mo'ljallangan korxonada ilmiy izlanish olib borish uchun imkoniyatlar mavjudligi.
2. Malakaviy bitiruv ishini yozish jarayonida mavzuni chuqur o'rganish va tajriba oshirish imkoniyati mavjudligi.
3. Talabaning ilmiy-amaliy izlanishga qobiliyatligi.
4. Bitiruv malakaviy ishini bajarish uchun ma'lumotlar, yo'riqnomalar bilan ta'minlanganlik darajasi.

Bitiruv malakaviy ishlar mavzusining yillik ro'yxati bitiruv amaliyoti boshlanishiga qadar yoki bitiruv kursining boshida e'lon qilinadi. Bitiruv malakaviy ish mavzusi va kafedra mudirining taqdimnomasi bo'yicha rektorning buyrug'i bilan rasmiylashtiriladi.

4. Bitiruv malakaviy ishlarining tavsiya etilayotgan mavzulari ro'yxati har o'quv yili uchun vazirlik, korxonada va tashkilotlar bilan kelishilgan holda yangidan ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi.

Bitiruv malakaviy ishlarining ayrim mavzulari bo'yicha tavsiya etilayotgan namunaviy rejalar:

Mavzu:Yurtimizda sanoat korxonalarining paydo bo'lish tarixi hamda mahsulot ishlab chiqarish bilan bog'liq jarayonlar. (mahsulot turlari yoki tarmoqlar misolida)

Kirish.

I-BOB. Sanoat korxonalarining ishlab chiqarishi taraqqiyot omili va faoliyati samaradorligini ifoda etuvchi muhim manba sifatida.

1.1.Mahsulot yartilish tarixi tushunchasi, uning mohiyati va tarkibi.

1.2.Mahsulot ishlab chiqarishning o'tmishdagi tartibi.

II-BOB. Mahsulot ishlab chiqarishni rivojlantirish va tannarxini pasaytirish istiqbollari.

2.1. Mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirish istiqbollari.

2.2. Mahalliyashtirish dasturi doirasida ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirish istiqbollari.

2.3. Resurs tejovchi va kam xarajat talab etuvchi texnologik jarayonlarni qo'llash istiqbollari.

Xulosa va takliflar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

Bitiruv malakaviy ishlarini yozish metodikasi. Rahbarlik qilish.

Bitiruv malakaviy ishi-taiimning yakuniy bosqichida oliy taiim muassasasi rahbari tomonidan tayinlangan ilmiy rahbarning topshirig'i va ko'rsatmasi asosida talaba tomonidan mustaqil bajariladigan ilmiy-nazariy va metodik loyihadir.

Bitiruv malakaviy ishi himoyasi bakalavriat yo'nalishi talabasining yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi ko'rinishlaridan biridir. Shuningdek, bitiruv malakaviy ishi talabanning o'z ixtisosligi bo'yicha egallagan nazariy hamda amaliy ko'nikma va malakalari ko'lami va darajasini, bitiruvchining saviyasi va salohiyatini belgilovchi, mustaqil ilmiy, ijodiy tadqiqot ishidir.

Bitiruv malakaviy ishini bajarish jarayoni quyidagi ketma-ketlikda amalga

oshiriladi:

Tayyorgarlik bosqichi:

- tanlangan mavzu buyicha bitiruv malakaviy ishni bajarish uchun ruxsat olish

(mavzuni tasdiqlash);

- malakaviy ishni bajarish bo'yicha topshiriqlami ishlab chiqish.

- mavzu tanlash;

Bitiruv malakaviy ishi mavzusi quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- mavzuning talaba taiim yo'nalishi, ixtisosligiga mosligi;

- dolzarb pedagogik muammoga bag'ishlanganligi;

- fanning amaldagi holati va uni rivojlantirish istiqbollariga mosligi;

- iste'molchilarda qiziqish uyg'otishi va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi.

Bitiruv malakaviy ishi mavzusini tanlashda quyidagilarni hisobga olishmaqsadga muvofiqdir:

-tadqiq etilayotgan muammoning adabiyotlarda yoritilishi va ishlanganlik darajasi;

- oliy ta'limda ta'lim olish davrida talabanning kurs ishlari hamda boshqa ilmiy ishlarni bajarish borasida egallagan ko'nikmalari,

- bitiruv ishini bajarish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni topish imkoniyati;

- iste'molchi tashkilotning bitiruv malakaviy ishi materiallariga qiziqishi va ehtiyoji;

- talabanning imkoniyatlari va nazariy-amaliy tayyorgarlik darajasi.

Bitiruv malakaviy ishi tarkibiga quyidagilar kiradi:

- Titul varag'i

- Mundarija

- Kirish

a) tanlangan mavzuning dolzarbligi;

b) ishning maqsad va vazifalari;

v) ishning obyekti va predmeti;

g) metodologik asosi va tadqiqot metodlari;

d) himoyaga olib chiqilayotgan holatlar;

ye) ishning amaliy ahamiyati;

j) ishning tuzilishi.

- Asosiy qism.

- Xulosa.

- Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

- Ilovalar.

Bitiruv malakaviy ish bitiruvchining kasbiy eruditsiyasi yuqori darajasini, uning metodik tayyorgarligini, kasbiy faoliyat ko'nikma va malakalarini egallaganligini aniqlashi lozim. Shunga ko'ra bitiruv malakaviy ishning maqsadi:

- nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni tizimlashtirish va mustahkamlash;

- bilim va amaliy ko'nikmalardan aniq ilmiy-tadqiqotchilik va ilmiy-amaliy muammolarni hal qilishda foydalanish;

- mustaqil ish ko'nikmalarini rivojlantirish;

- materialni umumlashtirish va mantiqiy bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantirish;

- eksperimental tadqiqot metodikasini egallash.

Bitiruv malakaviy ishini bajarishda talaba quyidagi qobiliyatlarini namoyish etishi talab qilinadi:

- mustaqil ravishda ilmiy-tadqiqotchilik va ilmiy-amaliy vazifani qo'yish, uning dolzarbligi va ahamiyatini baholash;

- tadqiqot farazini ilgaxi surish;

- ish mavzusi bo'yicha axborotni to'plash va qayta ishlash;

- olingan materialni o'rganish va tanqidiy tahlil qilish;

- aniqlangan muammoni chuqur va har taraflama tadqiq qilish;

- o'rganilayotgan muammoni hal qilishning o'z variantini ishlab chiqish, tavsiflash va asoslash;

- xulosa va olingan natijalarni amaliyotga joriy etish yuzasidan takliflarni ishlab chiqish, rasmiylashtirish va mantiqiy asoslab berish.

Bitiruv malakaviy ish mavzulari fanni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari va amaliyot ehtiyojlariga muvofiq tarzda kafedrada ishlab chiqiladi va OTM Ilmiy kengashi tomonidan tasdiqlanadi.

Talaba taklif qilingan mavzulardan birini tanlaydi, shu bilan birga o'zining

shaxsiy ilmiy-tadqiqot ishi tajribasiga tayanib, mustaqil ravishda mavzu taklif qilishi va uni ishlab chiqish maqsadga muvofiqligini asoslashi mumkin. Mavzular rektor buyrug'i bilan tasdiqlanadi. Mavzuni o'zgartirishga faqat istisno tarzida yo'l qo'yiladi va rektor buyrug'i bilan rasmiylashtiriladi.

Bitiruv malakaviy ishini talaba kafedraning tavsiyasi bilan OTM professor- o'qituvchilari tarkibidan tavsiya qilingan va tasdiqlangan ilmiy rahbar qo'l ostida bajaradi.

Bitiruv malakaviy tadqiqot ustida ishlash uchun talaba qator bosqichlarni ko'zda tutadigan reja-grafik ishlab chiqadi va rahbar bilan kelishadi. Bu bosqichlar quyidagicha:

- kasbiy faoliyat sohasini belgilash va ish bag'ishlanadigan muammoni aniqlashtirish;

- ish mavzusini, uning ishchi noini va tadqiqot farazini shakllantirish;

- axborot makonini belgilash va muaamoga oid adabiyotlarni izlash,

annotatsiyalangan kartoteka tuzish, manbalarni referatlash. Bunda talaba mavzuning umumiy masalalaridan xususiy muammoga yoki tanlangan muammoni xususiy o'rganishdan uning umumiy manbalariga tomon yo'lni belgilashi mumkin;

- nazariy tadqiqot natijalarini muhokama qilish, maqsad, vazifalar va tadqiqot farazini aniqlashtirish, ishning amaliy qismi uchun vazifalarni belgilash;

- eksperimental baza, metodikalarni aniqlash va eksperimentning borishini rejalashtirish;

- eksperimental tadqiqot o'tkazish va natijalarni to'plash, tahlil va talqin qilish;

- bitiruv malakaviy tadqiqot nomini (zarar hollarda) koreksiyalash, ish matnini yozish va rahbar tomonidan tekshirishilishi;

- ishni, ilovalarni, illyustrativ materialni rasmiylashtirish;

- ishni taqrizchiga taqdim qilish, taqriz bilan tanishish;

- himoya uchun chiqish (ma'ruza) ni tayyorlash, zarur hollarda uni aprotatsiyalash (sinovdan o'tkazish - dastlabki himoya qilish).

Reja-grafik majburiy meyoriy hujjat sanaladi, rahbar tomonidan imzolanadi, mutaxassis tayyorlovchi kafedra mudiri tomonidan imzolanadi.

Reja-grafik bitiruv malakaviy ishga, sarvaraqdan keyin qo'shib tikiladi. Rahbar ishning bajarilishini qismlar bo'yicha va yaxlit tekshiradi, ishning grafika muvofiq bajarilishini nazorat qiladi va kafedrani bitiruvchi talaba ishining ahvoli haqida muntazam xabardor qilib boradi.

Malakaviy ish rahbari talabaga ishni tayyorlash va yozish davrida nazariy va amaliy yordam beradi, ish strukturasi, mazmuni va uni rasmiylashtirish, adabiyotlarni tanlash va sh.k. yuzasidan tasviylalar beradi. Bundan tashqari, rahbar asoslash, kompozitsiya, uslub va sh.k. larga oid kamchiliklarni, ularni bartaraf qilish yo'llarini ko'rsatib, maslahatlar beradi.

Bitiruv malakaviy ishni talaba mustaqil bajarishi va barcha zarur hujjatlarni rasmiylashtirishi, jumladan namoyish qiladigan materialni tayyorlashini nazarda tutish lozim. Mavzuni nazariy va metodik jihatdan to'g'ri ishlab chiqish va yoritish, uning sifati va mazmuni uchun javobgarlik to'lig'icha talabaning zimmasidadir.

Tugallangan ish rahbarga topshiriladi, rahbar uni o'qib chiqqach, imzolaydi va yozma xulosa beradi. Rahbarning xulosasi asosida kafedra talabani himoyaga qo'yish haqida qaror qiladi. Kafedra mudiri talabani himoyaga qo'yish mumkin emas, deb topsa, masala rahbarning majburiy ishtirokida kafedra yigilishida ko'rib chiqiladi va bayonnoma rasmiylashtiriladi.

Buyruq bilan himoyaga qo'yilgan bitiruv malakaviy ish taqrizga yuboriladi. Taqrizchi sifatida, odatda, tadqiqot bazasi sanalgan talim muassasining yetakchi mutaxassislaridan biri, shuningdek, tadqiqot muammosi bo'yicha ekspert sanalgan OTM professor-o'qituvchisi jalb qilinadi. Taqrizchilar tarkibi kafedra mudiri tomonidan tasdiqlanadi.

Taqrizni oigan, talaba ilmiy rahbari bilan birgalikda taqrizchining e'tirozlariga javob tayyorlashi, zarur hollarda ishga tegishli tuzatish va to'g'rilashlar kiritishi kerak bo'ladi.

Taqrizchi tomonidan ishda jiddiy kamchiliklar aniqlangani holda ular bartaraf etilgach, kafedra uni qayta taqrizga yuborishga haqli.

Kafedra mudiri rahbar taqrizi va yoki dastlabki himoya natijalari va yoki taqrizchilar e'tirozlariga asosan talabani bitiruv malakaviy ishni DAK da himoya qilishga qo'yib bo'lmaydi, deb hisoblasa, bu masala muallif va rahbar ishtirokida kafedra

yig'ilishida ko'rib chiqiladi. Himoyaga qo'yilgan bitiruv malakaviy ish r^bar xulosasi va taqrizlar bilan

DAK ga himoyaga yuboriladi.

Bitiruv malakaviy ish, odatda, quyidagicha tuzilishga ega boiadi. kirish, nazariy qism (birinchi bob), eksperimental tadqiqot (ikkinchi qism), psixologik-pedagogik tavsiyalar (uchinchi bob).

Kirish qismida tadqiqot mavzusining dolzarbligi asoalanadi, uning maqsadi, vazifalari belgilanadi, predmeti, obyekt qisqacha tavsiflanadi, tadqiqot farazi shakllantiriladi va amaldiy ahamiyati aks ettiriladi. Bundan tashqari, kirish qismida ish boblarining qisqacha tavsiya keltiriladi. Tadqiqot mavzusining dolzaobligini asoslash nazariy manbalar, ijtimoiy rivojlanish tendensiyalari va kasbiy amaliy faoliyat realiyalariasosida amalga oshiriladi.

Tadqiqot dol/arbligining isboti vanatanimiz vaxorij ollimlarining o'rganilayotgan muammoga katta e'tibor qaratishi, shuningdek, yetarlicha yiritilmagan va aniqlashtirishni ialab etadigansavollaming mavjudligi boiishi mumkin. Qo'yilgan muammoning yechimi kasbiy sohadagi faoliyat, muayyan muassasalar ishini takoilashtirish uchun ahamiyat kasb etishi ham bo'lishi mumkin.

Bitiruv malakaviy shi maqsadi qo'yilgan muammoni yechishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari uning maqsadini aniqlashtiradi va bajarish ketma-ketligini belgilaydi. Odatda, bitiruv malakaviy ishda quyidagi vazifalar qo'yiladi:

- o'rganilayotgan muammoga doir nazariy manbalar tahlili;
- o'rganilayotgan hodisaning dolzarb holati, shuningdek, ehtimol, uning keyingi rivojlanish istiqbollari va sabablarini aniqlash;
- eksperimental bazani belgilash;
- tadqiqot metodlarini tanlash;
- empirik tadqiqot o'tkazish;
- amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot obyekt sifatida umuman hodisa yo uning ayrim tomonlari rivojlanishi

va namoyon boiishining qonuniyatlari va jarayoni bo'lishi mumkin. Har qanday holatda tadqiqot obyekt tanlangan mavzu va ish muammosiga muvofiq kelishi lozim.

Tadqiqot predmeti ishning mavzusi va obyektiga qat'iy muvofiq va aniq belgilanishi kerak. BMI predmeti sifatida u yoki bu hodisaning xususiyatlari, strukturaviy komponentlari, uni o'rganish, uni tashhislashning yo'Uari va metodlari, o'quv-tarbiyaviy chora-tadbirlar, psixologik-pedagogik, ta'sir samaradorligini oshiradigan sharoitlardan iborat bo'lishi mumkin.

BMI amaliy ahamiyati uning muammoni hal qilish, tadqiqot natijalari amaliyotda ko'rsata oladigan aniq yordamda o'z ifodasini topadi. Odatda, ishning amaliy ahamiyatini o'rganilayotgan hodisaning aniqlangan xususiyatlari va ishlab chiqilgan tavsiyalar tashkil etadi.

Tadqiqotning nazariy qismi birinchi bobda (zarur hollarda ikki bobda) taqdim etilishi kerak. Unda vatanimiz va xorij olimlarining ishlari tahlili va talqini, o'rganilayotgan muammoga turli yondashuvlamig o'ziga xosliklari, uning umumiy problematikada tutgan o'mi va ahamiyati, hal qlinmagan, zaif yoritilgan va aniqlashtirishni talab qiladigan masalalar bayon qilinadi. Uning analitik yo'nalganligini kuchaytirish uchun materialni turli asoslarga ko'ra tizimlashtirish, umumlashtirish va tasniflash tavsiya etiladi.

BMI ning sifatli bajarilishi kamida 50 ta nazariy manbani o'rganishni talab etadi, ular orasid mutaxassislar monografiyalari va ilmiy maqolalar (ular adabiyotlamig asosiy qismini tashkil qilishi), darslik va o'quv qo'llanmalar, lug'at va ma'lumotnoma (spravochnik) lar bo'lishi kerak. Nafaqat xorij, balki madburiy tartibda mahalliy tadqiqotchilar ishlari keltirilishi lozim.

Matnda, o'rganilgan adabiy ma'lumotlarga havolalar bilan bir qatorda, BMI muallifining nuqtai nazari, pozisiyasi, shaihi aks ettirilishi va asoslanishi lozim.

BMI birinchi bobi o'rganilayotgan muammoning alohida jihatlarini aks ettirgan kamida ikki paragrafni o'z ichiga olishi kerak. Har bir paragraf mantiqiy asoslangan xulosalar, masala mohiyatining qisqacha bayoni bilan tugallanadi. Bob oxirida tadqiqot muammosining ishlanganlik darajasi, uni o'rganishning asosiy yo'nalishlan, uning dolzarbligi va sh.k. haqida xulosa keltiriladi. Birinchi bob yuzasidan xulosalar eksperimental amaliy tadqiqot asoslanishini o'z ichiga olishi kerak.

Analitik sharh matniga quyidagi talablar qo'yiladi: axborotning to'liq va ishonchliligi; axborotga tanqidiy bahoning mavjudligi; struktura mantiqiyiligi;

kompozision yaxlitlik; xulosalarning asoslanganligi; bayonning aniq va lo'ndaligi.

BMI ikkinchi bobbi eksperimental tadqiqot natijalarini o'z ichiga oladi. Odatda, u 3 paragrafga bo'linadi. Bu holda birinchi paragrafda sinaluvchilar tarkibi, ulaming kengaytirilgan tavsifini (soni, yoshi, jinsi, ijtimoiy maqomi, holati xususiyatlari va sh.k.) keltirish maqsadg amuvofiq. Ikkinchi paragrafda eksperimental tadqiqotning borishi, shakllari va metodlarini (qayerda, qachon va qay muddatlarda, yakka yo guruh tartibida o'tkazilgani, foydalanilgan metodlar va aniq eksperimental metodikalar) tavsiflash va asoslash, qoilangan metodlarning BMI maqsad va vazifalariga muvofiqiligini isbotlash kerak. Tadqiqot o'tkazish uchun zarur ko'rgazmali va matn materiali ko'p joy talab etsa, ulami ilovalarda berish tavsiya etiladi. Paragraf matnida metodikalamng umumiy tavsifi va ilovaga havola, bibliografik manbalar keltiriladi. Uchinchi paragraf empirik tadqiqot natijalarining miqdor va sifat tahliliga bag'ishlanishi mumkin. Muallif, masalan, tadqiqot davomida sinaluvchilar o'zini qanday tutganini tavsiflaydigan natijalar bayonnomalaridan misollar keltirishi, aniqlangan faktlami tushuntirishi lozim. Olingan natijalami miqdoriy qayta ishlashning tadqiqot natijalari va xulosalarning ishonchliligi va asoslanganligini tasdiqlovchi maxsus metodlardan foydalanish tavsiya qilinadi.

Natijalami grafik, diagramma, jadval va sh.k. ko'rinishda taqdim qilish maqsadga muvofiq.

Ikkinchi bob va uning tarkibidagi paragraflar ham qilingan ishlami qisqacha umumlashtiruvchi xulosa bilan tugallanishi kerak. Xulosalar tadqiqotda qaysi qoidalarda o'z tasdig'ini topgani, o'rganilayotgan hodisaning qaysi yangi xususiyatlari aniqlanganini ko'rsatib berishi lozim. Ayni vaqtda tadqiqot natijalari va xulosalaridan muayyan vazifalami hal qilishda qanday foydalanish mumkinligini ta'kidlash kerak.

Uchinchi bobda sinaluvchilar bilan olib boriladigan ish yo'llari va vositalari keltirilishi, yordamning bu shakllari samaradorligi eksperimental isbotlanishi va faoliyati ko'rsatilgan muammolami hal qilish bilan bog'liq mutaxassilar uchun tavsiyalar berilishi mumkin. Unda talaba bolalami psixologik-pedagogik tashhislashni, ular bilan olib boriladigan o'quv-tarbiyaviy va ko'iTeksion ishlami, oila, mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlikni takomillashtirish, ta'lim muassasasi ish sifati va natijaliligini oshirish yuzasidan takliflar ishlab chiqadi. Barcha taklif va tavsiyalar amaliy aniq xarakterda bo'lishi, ulaming amalda qo'llanishini ta'minlaydigan ishlanma darajasiga yetkazilishi kerak.

Muayyan chora-tadbirlami ishlab chiqish uchun o'rganilayotgan muammoning nazariy tadqiqi, mavjud ilg'or mahalliy va xorijiy tajriba, shuningdek ikkinchi bobda keltirilgan eksperimental tadqiqot ma'lumotlari asos vazifasini o'taydi. Xulosada tadqiqot natijalari keltiriladi. Qoyilgan muammoni ilmiy-nazariy va eksperimental-amaliy o'rganish asosida uning dolzarbligi ta'kidlanadi, maqsad va vazifalarning hal etilganlik darajasi ko'rsatiladi, ishchi faraz tasdiqlanadi yo inkor etiladi, ishning amaliy ahamiyati (muallifiing muammoni hal qilishga hissasi) baholanadi. Zarur hollarda yanada chuqur ishlashni talab etadigan mas al alar doirasi, muammoni o'rganish istiqbollari belgilanadi.

Xulosada kirish yoki asosiy qismning mazmunini takrorlashgayo'qo'yilmaydi.

Adabiyotlar ruyxati BMI mavzusiga mos kelishi, turli nashrlarni o'z ichiga olishi kerak. Adabiyotlar ro'yxati mualliflar sarlavhasi (mualliflar F.I.O.) yoki asosiy nomlanishlarning qat'iy alifbo tartibidatuziladi.

Ro'yxat foydalanilgan meyoriy-huquqiy hujjatlardan boshlanadi, keyin nashr qilingan o'quv-metodik adabiyot, jumal maqolalari, nihoyasida internet manbalari keltiriladi. Nashr yili va joyi, sahifalar soni albatta ko'rsatiladi, bunda chiqish ma'umotlar sohasida bibliografik talabalar bilan belgilangan qisqartishlarga yo'l qo'yiladi. Ro'yxatni rasmiylashtirishda shu talablarga tayanish tavsiya qilinadi.

Adabiyotlarning tartiblangan ro'yxati arab raqamlari va nuqta bilan tartib raqamlanadi. Ishni tamomlagach, ayniqsa, asosiy qism matnini yozishda adabiyotlar ro'yxati todirilgan bo'sa, mamdagi havolalarning ko'rsatilgan nashmlar adabiyotlar ro'yxatidagi raqamga mosligi qo'shimcha tekshiriladi.

Ilovada BMI matni bilan bevosita bog'liq boimagan jadvallar, grafik va sxemalar, shuningdek, eksperiment bayonoxnalari, olib borilgan dars va mashg'ulotlar tavsifi, sinaluvchilarning rasmlari va boshqa, muallif matnda keltirish zarur deb topmagan, materiallar keltirilishi mumkin. Shuningdek, ilovada glossariy berilib, unda ishda qo'lingan asosiy tushimcha va terminlar keltiriladi.

Bundan tashqari, ishga o'zbek, rus va ingliz tillarida annotatsiya tayyorlanib, unda ishning maqsadi va qisqacha mazmuni keltiriladi. Bitiruv malakaviy ish uchun baho davlat attestatsiya komissiyasi a'zolari, bitiruv malakaviy ish rahbari va taqrizchilar muhokamasi va ularning fikrini muvofiqlashtirishdan keyin kollegial asosda qo'yiladi. Bitiruv malakaviy ishni baholash ishning o'zini va uning himoyasini baholashdan iborat boiadi.

Bitiruv malakaviy ish uchun sifatini baholashda uning darajasi inobatga olinadi. Ish amaliy yo'nalishda inovatsion xarakterda

bo'lishi, tadqiq qilinayotgan muammoga amaliy yoki ilmiy hissa elementlarini o'z ichiga olishi lozim. Bahoning o'lis boiishi uchun har bir qism (bob) mazmuni talaba tomonidan muammoning qo'yilganligi, asosiy tushunchalarning aniqlashtirilgani, tasniflar va ularning belgilari ishlab chiqilganligi, salbiy hodisalar sabablarining aniqlangani, muammoni hal qilishning asosiy yoilari belgilangani, turli nuqtai nazarlar umumlashtirilgani, tizimlangani va tahlil qilingani, alohida pozisiyalar tanqidi, amaliy xarakterdagi takliflar kiritilgani nuqtai nazaridan tahlil qilinadi.

Bitiruv malakaviy ish himoyasini baholashda talaba ma'ruzasining sifatiga, ya'ni uning:

- o'rganilayotgan muammo asosini tashkil etadigan nazariy qoidalarni soddalashtirmasdan va kundalik tushunish hamda jonli so'zlashuv tilida izohlashga o'tmasdan aniq ifodalab bera olishi;
- hodisalarni boshqa ijtimoiy jarayonlar bilan bog'lay olishi, ularning hayotiy tajribaga ta'sirini belgilay olishi;
- muammoga o'z yondashuvini, olingan natijalarni yetarli darajada aniq shakllantira olishga, asosli bayon qila olishiga e'tibor qaratiladi.

Talaba bitiruv malakaviy ish himoyasida «qoniqarsiz» baho olsa, u qayta himoya qilish huquqi bilan universitetdan chiqariladi. Bir marta qayta himoyaga yo'l qo'yiladi.

Nazorat savollari

1. Bitiruv malakaviy ishlarini yozish metodikasi.
2. Bitiruv malakaviy ishlariga rahbarlik qilish va bitiruv malakaviy ishini rasmiylashtirish tartibi.
3. Ilmiy rahbarning vazifalari.
4. Talabalarning bilim darajasini tekshirib ko'rish.

10-MAVZU: MUSTAQIL TA'LIMNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH TEXNOLOGIYASINI ISHLAB CHIQUISH

Reja:

1. Mustaqil ta'limni tashkil etish va o'tkazish
2. Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishning maqsad va vazifalari
3. Talabalar mustaqil ishlarini baholashning umumiy mezonlari

Mustaqil ta'limni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasini ishlab chiqish. Mustaqil ta'limni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasini ishlab chiqish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi asosida 2020-yil 31-dekabrda "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 824-son qarori hamda 2022-yil 30-maydagi 02/35-30/05-49-sonli xatidagi "Oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish va nazorat qilish bo'yicha namunaviy yozma" asosida tayyorlangan.

Mustaqil ta'limni tashkil etish va o'tkazish quyidagi umumiy qoidalarga asoslanadi:

1. Talabani mustaqil ta'lim yuklamasi o'quv rejasida muayyan fanni o'zlashtirish uchun belgilangan o'quv ishlarining ajralmas qismi hisoblanadi.
2. Talabani Mustaqil ta'lim auditoriya va auditoriyadan tashqarida (o'quv yuklamasi asida ajratilgan auditoriya soatini inobatga olmagan holda) bevosita o'qituvchi rahbarligida mustaqil ish yoki talabani fan (modul) bo'yicha mavzulami mustaqil o'qib-o'rganishi tarzida amalga oshiradigan o'quv ishlari majmuini anglatadi.
3. Mustaqil ta'lim - o'quv materialini mustaqil o'zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo'lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarni auditoriya hamda auditoriyadan tashqarida ijodiy va

mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Mustaqil ish - o'qituvchining topshirig'i va rahbarligida o'quv vazifasini hal etadigan ta'limning faol metodi. Mustaqil ish qo'yilgan maqsad bilan bog'liqlikda talabalarning aniq faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishdir. Talabani mustaqil ishlari uning yuqori darajadagi faollik, ijodiylik, mustaqil tahlil, tashabbuskorlikka hamda barcha vazifalari o'z vaqtida va mukammal tarzda bajarishga asoslangan faoliyatidir.

4. Mustaqil ish turi va shakli muayyan ta'lim yo'nalishi (mutaxassislik) hamda fan (modul)ning xususiyatidan kelib chiqqan holda belgilanadi.

5. Mustaqil o'qib-o'rganish uchun taklif etilgan mavzular hamda mustaqil ish topshiriqlari va ularni bajarish bo'yicha ko'rsatmalar talaba uchun ishlab chiqilgan fan dasturi (Sillabus)da o'z aksini topishi lozim. Mustaqil ish uchun taqdim etilgan o'quv topshiriqlari variativ tavsifga ega bo'lishi tavsiya etiladi.

6. Fan (modul) bo'yicha mustaqil ta'limga ajratilgan soatlarning mustaqil ish tarzida bajarilishi k o'zda tutilgan o'quv birligi hajmi (kredit) mas'ul kafedra muhokamasidan o'tkazilishi, yig'ilish qarori bilan tasdiqlanishi hamda professor o'qituvchi tomonidan tuzilgan Sillabusda mustaqil ish shakli va turi mazkur hajm (kredit)ga mos kelishi lozim.

7. Didaktik jarayonlarni jadallashtirish, talabani mustaqil ta'lim olish samaradorligini oshirish maqsadida o'quv davrining I-semestrida tyutorlar, ARM xodimlari va fan mas'ullari tomonidan mazkur jarayonni amalga oshirish tartibi bo'yicha davriy ravishda (shu jumladan, kredit haftaligi doirasida) o'quv seminarini tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

8. Mustaqil ish topshiriqlari va ularni bajarish muddatlari elektron platformada qat'iy belgilanadi. Elektron platformada qabul qilingan va baholangan mustaqil ishlar qog'oz varianti talab qilinmaydi. Fan (modul) xususiyati va topshiriq shakli mazkur

elektron variantni inkor qilsa, qog'oz variant shaklida olinadi. Uzrli sabablarsiz Mustaqil ishni bajarish muddatini o'tkazib yuborgan talabaning o'quv faoliyati natijalari tekshirilmaydi va baholanmaydi. Uzrli sabablar esa, dekanat (registrator ofis) tomonidan o'rganib chiqilishi, dekan ruxsati bilan inobatga olinishi hamda topshiriq bajarilishi uchun yakuniy nazorat o'tkazilishiga qadar qayta topshirish muddati belgilanishi mumkin.

9. Mustaqil ta'lim bo'yicha o'quv faoliyati natijalari baholanmagan talaba yakuniy nazoratlarga kiritilmaydi yoki shartli ravishda topshirish muddati belgilanadi.

10. Fan (modul) bo'yicha oraliq va yakuniy nazorat savollarining 1/2 qismi mustaqil o'qib-o'rganish uchun tavsiya etilgan m avzular va adabiyotlar asosida tuzilishi tavsiya etiladi.

11. Fan (m modul)ning auditoriya yuklamasini bajarish vaqtida talabalar ing mustaqil ishlari nazorat qilinmaydis Talaba Mustaqil ish topshiriqlarini bajarish yuzasidan fan dastur (Sillabus)da ko'rsatilgan kontakt soatida offlayn yoki onlayn tarzda bir yoki ikki m arotaba maslahat olishi mumkin.

12. Talaba mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda akademik va etik talablarga rioya etishi (plagiatga yo'l qo'yimaslik, professor-o'qituvchilar, talabalar bilan tolerant munosabatda bo'lish, kichik guruhlarda ham korlikda ishlash, mas'uliyatlilik) shart.

13. Fan (m modul) yuzasidan talabalar bajaradigan Mustaqil ish topshiriqlari variativ tavsifga ega bo'lishi lozim. Mustaqil ish topshiriqlarining 1/3 qismi kichik guruhlarda ham korlikda ishlash (kooperativlik)ga mo'ljallangan bo'lishi kerak.

14. Mustaqil o'qib-o'rganish uchun taklif etiladigan m avzular va mustaqil ish topshiriqlari fan (m modul)ga ajratilgan kreditlar soni ham da talabaning vaqt budjetini inobatga olgan holda belgilanishi lozim.

15. Talaba tom onidan elektron tizim (platform a)ga yuklangan mustaqil ish topshiriqlari aniq belgilangan muddatda professor-

o'qituvchi tomonidan tekshirilishi va natijasi talabaga ma'lum qilinishi shart.

16. Mustaqil ta'lim natijalarini baholash fan (m modul)ning umumiy baholash (100 ballik) tizim ida aks ettiriladi va fan dastur (Sillabus)ning baholash mezonlarida unga ajratilgan ball aniq ko'rsatib qo'yiladi.

17 .O'qishi k o'chirilgan yoki tiklangan talabalar o'zlashtirilmagan fan (m modul)lani qayta o'qish tartibida o'zlashtiradi. Istisno tariqasida, fanning semestrdaagi yuklamasi 6 (olti) kreditdan oshm aydigan akademik farqni fan (modul)lar talabaning arizasiga ko'ra va dekan roziligi bilan 100% mustaqil ta'lim shaklida o'zlashtirilishi mumkin.

Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishning maqsad va vazifalari

- Talabalarining mustaqil ta'limni tashkil etishdan asosiy maqsad fan (modul) bo'yicha o'zlashtirilgan bilimlami m ustahkamlash, boyitish, amaliy ko'nikma va malakalarni takomillashtirish, axborot bilan ishlash, o'z-o'zini rivojlantirish, kognitiv, kreativ, hamkorlikda ishlash kompetensiyalarini shakllantirishdan iboratdir.

- Talabalarining mustaqil ta'lim ini tashkil etish quyidagi vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishga xizmat qilishi lozim:

-talabalarda o'z-o'zini rivojlantirish, mustaqil bilim olish va innovatsion faoliyatni shakllantirishga imkon beruvchi kompetensiyalarni egallash maqsadi bilan bog'liqlikda Mustaqil o'quv faoliyatini amalga oshirish;

- bilim, ko'nikma va malakalarni mustaqil egallash, muammoni shakllantira olish va uni hal etishning maqbul yo'larini izlab topishga qobiliyatli kreativ shaxsni tarbiyalash;

- talabalarda o'quv dasturini o'zlashtirishga doir m otivatsiyani hosil qilish;

- ta'lim oluvchilarda bilim olishga doir mas'uliyatni oshirish; talabalarda umummadaniy va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga imkon berish;

- ta'lim oluvchilarda Mustaqil bilim olish, o'z-o'zini boshqarish va o'z-o'zini rivojlantirishga qobiliyatlilikni shakllantirish uchun sharoit yaratish.

Talabalarining mustaqil ta'limini tashkil etish jarayonini boshqarish

- Talabalarining mustaqil ta'limini tashkil etish jarayonini boshqarishga o'quv-uslubiy boshqarma, dekanat (registrator ofis), kafedra bevosita mas'uldir. Ta'lim sifatini nazorat qilish bo'limi esa, mazkur jarayonni monitoring qilish vakolatiga egadir.

- Mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishda o'quv-uslubiy bo'lim quyidagi ishlarni amalga oshiradi:

- o'quv rejalarida mustaqil ta'lim uchun ajratilgan kreditlarning to'g'ri taqsimlanishini amalga oshirish;

- fan(modul)lar bo'yicha tuzilgan fan dasturi (Sillabus)da mustaqil ta'limni tashkil etishga doir uslubiy ko'rsatmalar hamda namuna tarzidagi mustaqil o'qib o'rganish uchun mavzularning aniq aks ettirilishini nazorat qilish;

- talabalar mustaqil ta'limini tashkil etish jarayonlarining borishi, mustaqil ish topshiriqlari va uning belgilangan talablarga mos bajarilishini muntazam o'rganib borish;

- talabalar mustaqil o'quv faoliyati natijalarining elektron tizimda qayd etib borilishi monitoringini yuritish.

- Dekanat (registrator ofis) tomonidan talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etishda quyidagi vazifalar amalga oshirilishi lozim:

- ta'lim yo'nalishlari (mutaxassisliklar)da talabalarining mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish uchun zarur shart-sharoitlar yaratish.

Jumladan, professoro'qituvchi va talabalarning hamkorlikda ishlashi, kontakt soatlari uchun alohida auditoriya ajratish, Mustaqil

ishlarni topshirish va baholash grafiklarini ishlab chiqish tavsiya etiladi;

- talabalar Mustaqil ishlarining bajarilishini elektron tizim orqali monitoring qilib borish, o'quv-uslubiy bo'limga belgilangan muddatlarda ma'lumotnoma taqdim etish;

- mustaqil ish natijalarining o'rnatilgan tartibda qayd etilishini nazorat qilish va yo'l qo'yilgan kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etish;

- mustaqil ish natijalari yuzasidan professor-o'qituvchi va talaba o'rtasidagi nizolarni oldini olish hamda moderatsiya texnologiyasini qo'llash;

- ta'lim yo'nalishlari (mutaxassisliklar)dan kelib chiqib mustaqil ta'limni amalga oshirish holati bo'yicha oraliq muddatlarda talabalar o'rtasida onlayn so'rovlar o'tkazish va tezkor choralar ko'rishdan iborat.

Kafedra tomonidan talabalarining mustaqil ta'limini tashkil etishda quyidagi jihatlarga alohida e'tibor qaratish talab qilinadi:

- fan(modul)lar bo'yicha mustaqil o'qib-o'rganishga doir mavzularni shakllantirish va kafedra yig'ilishi (metodik birlashmasi)da muhokama qilish;

- fan (modul)lar bo'yicha mustaqil o'qib-o'rganishga doir mavzularni o'quv dasturlarida to'g'ri va aniq aks ettirish;

- fan (modul)lar bo'yicha mustaqil ta'limga ajratilgan soatlarining mustaqil ish tarzida bajarilishi ko'zda tutilgan o'quv birligi hajmi (kredit)ni belgilash va kafedra yig'ilishida tasdiqlash;

- fan (modul)lar bo'yicha mustaqil ish turlari va shaklini belgilash hamda fan dasturi (Sillabus)da aks ettirish;

- mustaqil ish uchun ajratilgan ballarni 5 baholik mezon (100 ballik tizimi) doirasida belgilash, ballarni ish turlari bo'yicha taqsimlash;

- kafedra yig'ilishlarida fan (modul)lar bo'yicha mustaqil ish topshiriqlarining bajarilishini muhokama qilib borish va yo'l qo'yilgan kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etish.

Mustaqil ta'limni amalga oshirishga doir professor o'qituvchi hamda talabalarning vazifa va majburiyatlari

Talabalarning Mustaqil ta'lim ini tashkil etishda professor-o'qituvchilar quyidagi vazifa va majburiyatlarni amalga oshirishi lozim:

- fan (modul) bo'yicha fan dastur (Sillabus)da o'quv rejasida ko'zda tutilgan kredit (soat)ga muvofiq Mustaqil o'qib-o'rganish uchun mavzular va mustaqil ish topshiriqlarini aniq aks ettirish;

- mustaqil ishlar va topshiriqlarning aqliy faoliyat (tahlil, sintez, taqqoslash, solishtirish, umumlashtirish)ni taqozo etishini ta'minlashi;

- fan dastur (Sillabus)da mustaqil o'qib-o'rganish uchun tavsiya etilgan mavzulami o'zlashtirish va mustaqil ish topshiriqlarini bajarishga doir metodik ko'rsatmalar, baholash mezonlari va muddati, maslahat olish uchun kontakt soatlarini ko'rsatib qo'yishi;

- fan (modul) bo'yicha talabalarning kichik guruhlardagi hamkorlik faoliyatini tashkil etish hamda jamoada ishlash natijalari bo'yicha so'rovlar o'tkazish.

Mazkur jihat talabalarning hamkorlikdagi ishlari natijalarini baholashda hisobga olinishi;

- kurs ishi mavzulari bankini tuzishda Mustaqil ta'lim mazmunini ham aks ettirishi;

- oraliq va yakuniy nazorat savollarini tuzishda Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etilgan qiyozulami ham nazarda tutishi;

- mustaqil ish topshiriqlarining bajarilishini elektron tizim (platforma) orqali nazorat qilib borishi, tekshirishi va baholashi, natijalani o'z vaqtida talabalarga yetkazishi.

Kichik guruhlarda hamkorlikda bajarilgan Mustaqil ishlar taqdimotini o'tkazishi, kongruentlik ("hozir va shu yerda") tamoyiliga rioya qilgan holda, talabalarning yutuq va kamchiliklarini aniqlashtirishi va natijalarini e'lon qilishi;

- professor-o'qituvchi fan dasturi (Sillabus)da belgilangan kontakt vaqtida mustaqil ish bo'yicha talaba murojaati asosida maslahat va amaliy tavsiyalar berib borishini nazorat qilishi;

- talabalarning mustaqil o'zlashtirishlari uchun qo'shimcha o'quv materiallari, ulaning mazmuniga doir mustaqil ish mavzulari va topshiriqlar tayyorlashi hamda talabalarga ularni bajarishlari uchun tegishli ko'rsatmalar berib borishi.

Mustaqil o'qib-o'rganish va mustaqil ish topshiriqlarini bajarishdotalabalar quyidagi vazifa va majburiyatlarni amalga oshirishi lozim:

- fan (modul)lar bo'yicha mustaqil o'qib-o'rganish uchun tavsiya etilgan mavzulami to'liq o'zlashtirishi va mustaqil ish topshiriqlarini belgilangan muddatlarda sifatli tarzda taqdim etishi;

- Mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda plagiat (ko'chirm akashlik)ga yo'l qo'ymasligi;

- mustaqil ish topshiriqlarini bajarishga kreativ yondashishi, mustaqil, tanqidiy va innovatsion fikrlash, axborotlar bilan ishlash kompetentligiga ega bo'lishi, o'z-o'zini rivojlantirishga intilishi;

- kichik guruhlarda hamkorlikdagi mustaqil ish topshiriqlarini bajarishda jamoaning umumiy maqsadiga mos harakat qilishi, o'ziga yuklatilgan vazifalarni o'z vaqtida bajarishi, jamoada ishlay olish kompetensiyasini o'zlashtirishi. Mustaqil ishga qo'yilgan baho (ballar) bo'yicha e'tirozlar bo'lgan taqdirda, talaba belgilangan muddat tugaganidan keyin 24 (yigirma to'rt) soat (1 sutka) davomida dekanat (registrator ofis)ga elektron platforma orqali ariza bilan murojaat qilishi mumkin.

Mustaqil ta'limni tashkil etish shakllari va turlari

Talabalarning mustaqil ta'limi quyidagi turlarda tashkil etilishi lozim:

- auditoriya mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rish;

- auditoriyadan tashqari vaqtda mustaqil ish topshiriqlarini bajarish;

- fan (modul) bo'yicha mavzulami mustaqil ravishda Axborot-resurs markazlari, uyi (talabalar turar joylari)da o'qib-o'rganish.

Auditoriya mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rish quyidagi shakllarda amalga oshiriladi:

- ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;

- seminar-konferensiyalarga tayyorgarlik ko'rish;

- kollokviumlarga tayyorgarlik ko'rish;

- ko'p so'raladigan savollar (FAQ-frequently asked questions) orqali o'zini qiziqtirgan mavzularga o'rgatuvchi dasturlar vositasida javob izlash; - forumlarda ishtirok etish - fan mavzulari bo'yicha telegram kanallari yoki masofaviy ta'lim platformalarida fikr almashish;

- web-kvest - o'rgatuvchi test dasturlarida mashq qilish orqali fan (modul)ga oid bilimlarini mustahkamlash; - nazorat ishlariga tayyorgarlik ko'rish; - sinov (zachyot)ga tayyorgarlik ko'rish; - imtihonga tayyorgarlik ko'rish.

Auditoriyadan tashqari vaqtda bajariladigan Mustaqil ishlar quyidagi turlarda amalga oshirilishi tavsiya etiladi:

- dolzarb mavzu bo'yicha shaxsiy fikrini tanqid, publisistik va boshqa janrlar (masalan, esse)da yozma bayon qilish;

- ma'ruzalar tayyorlash; - kurs ishi yozish;

- konspekt yozish; - glossariy tuzish;

- individual va jamoaviy o'quv loyihasi tuzish;

- keys-topshiriqlarini bajarish; - mavzuli portfoliolar tuzish;

- axborot-tahliliy materiallar bilan ishlash;

- manbalar bilan ishlash;

- infografika tuzish;

- chizma-tasviriy modellar (intellekt-kart, freym, mantiqiy graf va h.k.) yaratish;

- multimediali taqdimotlar yaratish;

- darslarning metodik ishlanmalarini tayyorlash;

- darsdan tashqari mashg'ulot ishlanmalarini tayyorlash.

Ta'lim yo'nalishi (mutaxassislik)ning xususiyatidan kelib chiqqan holda mustaqil ishlarining boshqa turlaridan foydalanish mumkin. Mustaqil ishlarni tashkil etishda axborot texnologiyalaridan quyidagi maqsadlarda foydalanish tavsiya etiladi:

1. Tarmoqdan axborot izlash - web-brauzer, ma'lumotlar bazasidan foydalanish, axborot-qidiruv, axborot-ma'lumotnoma tizimlari, avtomatlashgan kutubxona tizimlari, elektron jurallardan foydalanish. Axborot izlash va unga ishlov berishga doir mustaqil ishlarga quyidagilar kiradi: mavzu bilan bog'liq saytlarga taqriz yozish; ma'lum mavzuga doir tarmoqdagi « mavjud referatlarini tahlil etish, ularni baholash; ma'ruza rejasiga doir o'z variantini yoki uning ma'lum bir qismini yozish; foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatini tuzish; amaliy mashg'ulotlardan lavha tayyorlash; mavzuga doir ma'ruza tayyorlash; mavzuga doir munozara o'tkazish; professor-o'qituvchi tomonidan tayyorlangan yoki tarmoqdan topilgan web-kvest ishlash.

2. Tarmoqda dialogni amalga oshirish - elektron pochta, sinxron telekonferensiyalardan foydalanish. Tarmoqda dialogni amalga oshirishni quyidagicha ko'rinishda tashkil etish mumkin: o'tkazilgan yoki o'tkazilishi ko'zda tutilgan ma'ruzalarni muhokama qilish; mutaxassis yoki talabalar bilan sinxron telekonferensiya (chat)da muloqotni amalga oshirish.

3. Tematik web-sahifa, web-kvest (topshiriq)lar yaratish - html- muharriri, web-brauzer, grafik muharriridan foydalanish. Tematik web-sahifa, web-kvest (topshiriq)lar yaratishda quyidagi usullardan foydalanish mumkin: saytda talabalar tomonidan bajarilgan ijodiy ishlarni joylashtirish; mavzuga doir adabiyotlar ro'yxatini chop etish; individual va kichik guruhlarda ishlashga doir mavzuli websahifalarni yaratish; mavzu bo'yicha ishlash uchun web-kvestlar yaratish va ularni « kursga doir saytda joylashtirish.

Talabalar mustaqil ishlarini baholashning umumiy mezonlari

Talabalar Mustaqil ta'limini baholash mezonlari tegishli kafedralar tomonidan fan(modul)lar xususiyatini inobatga olgan holda ishlab chiqiladi va fakultet ilmiy kengashida tasdiqlanadi.

Har bir fan (modul) bo'yicha mustaqil ish topshiriqlarining baholash mezonlari talabalarga sem estm ing boshida taqdim qilinadi.

Talabalarning fan (modul) bo'yicha Mustaqil ish topshiriqlarini baholash berilgan m uddat (deadline)ga muvofiq amalga oshiriladi.

Mustaqil ish topshiriqlari bajarish oldindan fan dasturi (Sillabus)da belgilab qo'yilgan muddatlarda ta'lim platformasining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Mustaqil ishga quyiladigan ball um umiy ballning 20 (yigirma) foizidan kam boim asligi lozim.

Talaba(lar)ning fan (modul) bo'yicha Mustaqil ta'lim natijalari elektron platformaga butun sonlar bilan qayd qilinadi.

Fanlar kesimida talabalar mustaqil ishlari bo'yicha o'zlashtirish muntazam ravishda talabalar guruhlarida, kafedra yig'ilishlarida hamda har o'quv yilida kamida ikki marta fakultet Ilmiy Kengashida muhokama etib boriladi.

Mustaqil ishni tashkil qilish

Professor-o'qituvchining roli talabalarda o'z-o'zini rivojlantirish, mustaqil bilim olish va innovatsion faoliyatni shakllantirishga imkon beruvchi ko'mkma va malakalami egallash maqsadi bilan bog'liqlikda mustaqil ishni tashkil etishda namoyon bo'ladi.

Talabaning roli fanga doir bilim, ko'nikma va malakalami mustaqil egallash, muammoni shakllantira olish va uni hal etishning optimal yolini izlab topishga obilyatli ijodkor shaxs bo'lishda aks etadi. Mustaqil ish quyidagi vazifalarni muvafaqqiyatli hal etishga imkon berishi lozim.

1) talabalarda o'quv dasturini o'zlashtirishga doir motivatsiyani hosil qilish;

2) ta'lim oluvchilarda bilim olishga doir mas'uliyatni oshirish;

3) talabalarda umumiy va kasbiy layoqatlarni rivojlantirishga imkon berish;

4) ta'lim oluvchilarda mustaqil bilim olish, o'z-o'zini boshqarish va o'z-o'zini rivojlantirishga qobiyatlilikni shakllantirish uchun sharoit yaratish.

Auditoriyada amalga oshiriladigan mustaqil ishlar

1) ma'ruza mashg'ulotlarida bajariladigan mustaqil ishlar;

2) amaliy mashg'ulotlarda bajariladigan mustaqil ishlar.

Auditoriyadan tashqarida bajariladigan mustaqil ishlar

1. Konspektlashtirish.

2. Adabiyotlardan réferât tuzish.

3. Kitob va maqolalarga annotatsiya yozish.

4. Doklad, réferât va nazorat ishi.

Mutaxassislar tayyorlash tizimini tubdan qayta qurishda, o'quv-tarbiya jarayonining ahamiyatini oshirishda talabalarning mustaqil ishlari muhim o'rin egallaydi.

Mustaqil ta'limning turlari.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda mustaqil ishlarning quyidagi turlari qayd qilinadi:

- namunalar bo'yicha mustaqil ishlar;

- rekonstruktiv-variativ;

- evristik (qisman, ijodiy);

- ijodiy tadqiqot

Namunalar bo'yicha mustaqil ishlar tipik vazifalarni, turli mashqlarni namuna asosida yechishdir. Ular materialni o'zlashtirishga omil bo'ladi, lekin talabalarning ijodiy faolligini o'stirmaydi.

Rekonstruktiv-variativ mustaqil ishlar nafaqat bilimlarning amaliy tavsifholmasini, balki bilimlar tuzilmasini qayta ishlab

chiqishni, masala, muammoni yechishda mavjud bilimlarni jalb qilishni ko'zda tutadi.

Evristik mustaqil ishlar ma'ruza, laboratoriya, amaliy mashg'ulotlar, seminarlarda qo'yilgan ayrim masala, muammolarni hal qilish bilan bog'liqdir.

Tadqiqiy mustaqil ishlar tadqiqot muammosini ko'ra olish mala-kasini, uni mustaqil ifodalay olish, farazni belgilab olish, muammoning hal silinish rejasini ishlab chiqish, uni hal qilishni mo'ljallaydi.

Ijodiy tadqiqot ishlari. Bunday ishlarda vazifa muammoli vaziyatning yuzaga kelishini taqozo qiladigan sharoit yaratishdan iborat bo'ladi. Talaba o'z faoliyatidatayyor namunalardan ozod boigan holda masalaning hal qilinish yo'larini qidiradi, tadqiq qiladi. Bunday ishlar sirasiga eksperiment qo'ish, jihozlar, maketlar va dastgohlarni loyihalash bilan bog'liq boigan vazifalar kiradi.

Mustaqil ishni tashkil qilishning ish tartibini belgilash katta ahamiyatga ega.

Mustaqil ishlarni bajarish uchun vaqtni semestr davomida kunlar bo'yicha taqsimlash, uning ratsional tashkil qilishning muhim prinsipi, qoidasi hisoblanadi. Goh umuman dars tayyorlamay, goh haddan tashqari shoshib, shiddat bilan, ayniqsa semestr yakuniga yaqin semestr davomida qoldirgan, bajarmaga ishlarni tezda bajarishga hajakat qilishi ijobiy natija berishi qiyin. Bu talabaning mehnati samaradorligini, qilgan ishidan qonijish hissini pasaytiradi. Odatda talabaning kun tartibini dars jadvali belgilaydi. Lekin ko'p narsa talabaning o'ziga ham bog'liq. Masalan: doklad, referat, nazorat ishi, seminar darsiga tayyorlanish har haftada ma'lum vaqt ajratilib, muntazam ravishda olib borilmasa, kutilgan natija bermaydi.

Nazorat savollari

1. Mustaqil ta'lim va uni tashkil etish
2. Mustaqil ta'limning turlari.
3. Mustaqil ishlar qanday imkon berishi lozim.

4-MODUL. O'QUV VA MALAKAVIY PEDAGOGIK AMALIYOTNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH TEXNOLOGIYASI

11-MAVZU: O'QUV AMALIYOTNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH VA DASTURLARINI TUZISH TEXNOLOGIYASI

Reja:

1. O'quv amaliyotni tashkil etish
2. O'quv amaliyotni tashkil etish va o'tkazishni texnologiyasi.

Tayanch so'zlar: O'quv amaliyot, malakaviy pedagogik amaliyot, nazariy va amaliy bilim, pedagog-kadrlar, yuqori kasbiy bilim, ko'nikma, ma'ruza.

O'quv va malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etish va o'tkazishda maktabgacha pedagogika fanining imkoniyatlari

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 1998 yil 30 oktabr 305-sonli buyrugi bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari talabalarining malakaviy amaliyot haqida"gi Nizom va Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2008 yil 24 iyuldagi 191-sonli buyrug'i asosida oliy ta'lim muassasalarida ta'lim yo'nalishlari bo'yicha davlat ta'lim standartlari va namunaviy o'quv rejalariga muvofiq o'quv va malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etiladi va o'tkaziladi. Nizomga ko'ra o'quv amaliyoti 1-3 kurslarda, malakaviy pedagogik amaliyot 4- kursda o'tkaziladi.

Quyidagi kurslarda pedagogik amaliyotni tashkil qilishda talabalarning individual xususiyatlarini, ularning tayyorgarlik darajasini hisobga olish zarur.

Talabalarning pedagogik amaliyoti maktabgacha ta'lim tashkilotlari, oliy ta'lim muassasasi tegishli kafedralarida o'tkaziladi.

4-kurs talabalarining malakaviy pedagogik amaliyoti.

Bakalavr yo'nalishlari bo'yicha pedagogik mutaxassislar tayyorlashning muhim qismi bo'lgan malakaviy pedagogik amaliyot

ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini muvaffaqiyatli qo'llayotgan, bu borada yetarli darajada ish tajribalariga ega bo'lgan, o'quv-moddiy taminoti bugungi kun talablarigajavob beradigan maktabga ta'lim tashkilotlarida o'tkaziladi.

Pedagogik oliy o'quv yurtlari talabalarining maiakaviy pedagogik amaliyoti oliy o'quv yurtida olib boriladigan ta'lim-tarbiya jarayonining izchil davomi sanalib, bakalavriat yo'nalishlari bo'yicha olingan nazariy bilimlarni mustahkamlash va mazkur bilim, ko'nikma va malakalarni bevosita ta'lim-tarbiya jarayoniga qo'llash imkonini beradi.

Malakaviy pedagogik amaliyot bakalavr yo'nalishlari davlat ta'lim standartlari (DTS)da ko'zda tutilgan shakllarda tashkil qilinadi.

Pedagogik amaliyot oliy o'quv yurtida malakali mutaxassislar tayyorlash nuqtai nazaridan o'quv jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Maiakaviy pedagogik amaliyot talabaga oliy o'quv yurtida oigan nazariy va amaliy bilimlarini amaliyotda sinab qo'rish, pedagogik faoliyati egallashda dastlabki malaka va ko'nikmalarni o'zlashtirish, o'quvchilar bilan ishlash tajribasini egallashga xizmat qiladi. Pedagogik amaliyotning maqsadi ta'lim yo'nalishlari bo'yicha talabani pedagogik-psixologik fanlardan, metodika va ixtisoslik fanlaridan egallagan ilmiy-nazariy bilimlarini va amaliy ko'nikmalarini pedagogik faoliyatida ijodiy qo'llay bilishga o'rgatish.

Pedagogik amaliyotga nazariy va amaliy ta'limga oid o'quv rejani to'liq bajargan talaba yuboriladi. Respublikamizda pedagog-kadrlarni tayyorlash va pedagogik ta'lim jarayonini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish masalasi jamiyatni modernizatsiyalash va yanada, rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab olingan.

Ayniqsa, pedagogika oliy ta'lim muassasalarida tayyorlanayotgan pedagog-kadrlarni yuqori kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish, ularning zamonaviy axboriy va

texnologik kompetentligini oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Mazkur masalaning muvaffaqiyatli yechimi esa, nazariya va amaliyotning uyg'unligini, egallangan nazariy bilimlarni amaliy ko'nikma va malakalarga aylantirishni talab etadi. Ana shu sababli pedagogika oliy ta'lim muassasalarida pedagogik amaliyotni har jihatdan yuqori darajada tashkil etish va o'tkazish o'ta muhimdir.

Bakalavr yo'nalishlari bo'yicha pedagogik mutaxassislar tayyorlashning muhim qismi bo'lgan pedagogik amaliyot ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini muvaffaqiyatli qollanayotgan, bu borada yetarli darajada ish tajribalariga ega bo'lgan, o'quv-moddiy ta'minoti bugungi kun talablariga javob beradigan uzluksiz ta'lim tizimining maktabgacha ta'limi muassasalarida o'tkaziladi.

Bo'lajak tarbiyachilarning nazariy bilimlari pedagogik amaliyotning turli shakllarini amalga oshirish jarayonida mustahkamlanadi. Ana shu sababli pedagogik amaliyotni tashkil etishda bilim va tajribaning uyg'unligiga tayanish muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha pedagogika va metodika fanlarini muvaffaqiyatli o'zlashtirgan talabalar real ta'lim sharoitida bolalarni manaviy-ahloqiy tarbiyalashda tarbiyachi sifatida ijtimoiy-pedagogik ishni amalga oshirishga kirishadilar. YA'ni amaliyot davrida, o'quv mashg'ulotining tarbiyaviy maqsadini belgilash, tarbiyaviy ishni tashkil etish, tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazish o'zlarida amaliy ko'nikma va malakalarni hosil qiladilar.

Pedagogik amaliyot jarayonida quyidagi vazifalar hal qilinadi:

-talabalarda tarbiyaviy ishga ongli, mas'uliyatli munosabatni shakllantirish, tarbiyaviy ishni tashkil etish mahoratini tarkib toptirish;

-tarbiyachining kasbiy ahamiyatli sifatlarini o'zlashtirishni ta'minlash;

- muayyan pedagogik vazifalarni amalga oshirish orqali pedagogik-psixologik bilimlarni amaliy faoliyat jarayonida mustahkamlash va boyitish;

- tarbiyaviy ishni tashkil etishga doir ko'nikma va malakalarni rivojlantirish;

- tarbiyaviy ishga ijodiy-izlanishli yondashish, tarbiyaviy ishni ilmiy tashkil etish malakasini hosil qilish;

- maktabgacha ta'limi tashkilotlaridagi tarbiyaviy ishlarni tashkil etishga doir ilg'or tajribalar bilan tanishish;

- maktabgacha yoshdagi bolalarning individual va yosh xususiyatlarini o'rganish maqsadida amaliyotchi talabalarning bolalar bilan muloqati va o'zaro hamkorligini tashkil qilish;

Talaba pedagogik amaliyot davrida quyidagi pedagogik ko'nikma va malakalarni egallashi zarur:

- maktabgacha yoshdagi bolalarning jamoasining ijtimoiy-psixologik va yosh xususiyatlarini hamda ma'naviy-ahloqiy, fuqarolik tarbiyasining umumiy maqsadlaridan kelib chiqqan holda aniq tarbiyaviy vazifalarni belgilay olishi;

- tarbiya jarayonini to'g'ri loyihalashtirish va rejalashtirish maqsadida bolalar jamoasi va bola shaxsini o'rganish;

- tarbiyaviy tadbirlar ssenariysini ishlab chiqish, tadbirlarni tashkil yetish va o'tkazish;

- ta'lim muassasasining oila va mahalla bilan hamkorligini tashkil etish.

O'quv amaliyotni tashkil etish va o'tkazishni texnologiyasi.

O'quv amaliyoti oliy ta'lim dasturining ajralmas bir qismi, OTM qo'yi kurslarida o'tkaziladigan o'quv jarayoni shakllarining biridir. U bo'ljak mutaxassisni amaliy tayyorlashda va nazariy oigan bilimlarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. O'quv amaliyoti uning maqsad va vazifalarini aniq ko'rsatib bergan o'quv dasturi asosida OTM tomonidan tashkil etiladi. Amaliyot OTM va amaliyot o'tkaziladigan tashkilot o'rtasidagi shartnoma asosida amalga oshiriladi. O'quv amaliyotini o'tkazish tartibi OTM kafedrasidan DTS talablariga muvofiq ishlab chiqiladi.

O'quv amaliyot davrida talaba ijtimoiy-siyosiy, pedagogika, ruhshunoslik va maxsus metodikalar yuzasidan o'zlashtirgan

bilimlariga muvofiq, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiyaviy, o'quv ishlari bilan bog'liq faoliyatida ishtirok etishi tufayli, pedagogik ko'nikma va malakalarni egallab boradi, ayni vaqtda o'zining pedagogik faoliyatiga bo'lgan qiziqishi va qay darajada loyiqligini, qobiliyatini sinovdan o'tkazadi.

O'quv amaliyot davrida bo'ljak tarbiyachi maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va o'tkazish, maktabgacha yoshdagi bolalar va ularning ota-onalari bilan bola tarbiyasi muammolari masalalarni hal etish;

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarini har tomonlama o'rganish va tahlil qilish;

- turli mazmundagi metodik ish shakllarini kuzatish, o'rganish, tahlil qilish;

- bolalarning mustaqil faoliyatlarini tashkil eta olish malakalari shakllanadi.

O'quv amaliyotining yo'nalishi va mazmuni o'quv rejasiga muvofiq murakkablashib, takomillashib boradi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tkaziladigan o'quv amaliyoti - bu ta'lim-tarbiyaviy jarayonlarni va boshqa faoliyat turlarini mustaqil tashkil eta olish, bolalar va ota-onalar bilan ishlay olish malakalari bilan bog'liq bo'lgan nazariy va amaliy masalalar, pedagogik bilimlarini chuqurlashtirishga va pedagogik qobiliyatlarini yanada takomillashtirish masalalari hal etiladi.

O'quv amaliyot davomida har bir talabada o'zi tanlagan kasbiga munosabati, pedagogik faoliyatga qiziqish, shu sohada tayyorgarlik darajasi shakllanadi.

O'quv amaliyot - ilg'or ish tajribalarini o'rganish maskani, mahorat maktabi hisoblanadi.

O'quv amaliyotining maqsadi - dastlabki kasbiy tajribalarni egallash.

Maqsadni amalga oshirish uchun qo'yidagi vazifalar belgilab qo'yilgan:

- maktabgacha taim tashkilotsining faoliyati, uning tuzilishi, boshqarish tizim va tashkiliy-xuquqiy shakllari bilan umumiy tanishish;

- maktabgacha taim tashkilotsining funksiyalari o'rganish;

- maktabgacha taim tashkilotsining boshqarishga doir meyoriy-xuquqiy xujjatlarni, uning faoliyatini tartibga solib turadigan qo'niuniy aktlarni o'rganish;

- tanlagan mutaxassisligi va uning o'ziga xos jihatlari bilan amaliy tanishuv;

- kurs ishini yozishga materiallar to'plash.

O'quv amaliyoti talabalarning bolajak mutaxassisligi bilan tanishi-shini va tadqiqotchilik faoliyatining dastlabki ko'nikmalarini olishini amalga oshiradi.

O'quv amaliyotining turlari:

1. Tanishuv amaliyoti. Bu bolajak mutaxassisligi bilan bogliq maktabgacha ta'lim tashkilotlariga turli ekskursiyalar uyushtirish.

2. Metodik amaliyot. Bunga ma'ruza va suxbatlar kirishi mumkin.

3. Dastlabki kasbiy malakalarni egallash amaliyoti - maktabgacha ta'lim muassasida o'quv amaliyoti.

Har qanday o'quv amaliyotini o'tab bo'lgandan keyin talaba natijalariga qarab attestatsiyadan o'tishi kerak. Talaba amaliyot kundaligini va xisobotni talablari asosida rasmiylashtirib topshirishi shart.

Nazorat uchun savollari

1. O'quv amaliyotni tashkil etish va o'tkazishda maktabgacha pedagogika turkum fanining imkoniyatlari.

2. O'quv amaliyotni tashkil etish va o'tkazishni jadallashtirish texnologiyasini izohlang.

3. O'quv amaliyot jarayonida qanday vazifalar hal qilinadi.

4. Talaba O'quv amaliyot davrida qanday ko'nikma va malakalarni egallashi zarur.

12-MAVZU: MALAKAVIY AMALIYOTNI TASHKIL ETISH VA O'TKAZISH VA DASTURLARINI TUZISH TEXNOLOGIYASI

REJA:

1. Pedagogik amaliyot amaliyotni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasi.

2. Malakaviy amaliyotni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasi.

Tayanch so'zlar: Pedagogik amaliyot, malakaviy amaliyot, Ma'naviy-ma'rifiy tadbir, talaba, tashkil qilish.

Pedagogik amaliyot uch bosqichni o'z ichiga oladi:

Tayyorlov bosqichi-amaliyotning maqsad va vazifalari, mazmuni hamda uni tashkil qilishga bag'ishlangan amaliyot oldi konferensiyasi. Konferensiyada talabalar pedagogik amaliyot jarayonida maktabgacha pedagogika bo'yicha amalga oshirish zarur ishlar, tarbiyaviy ish rejasini tuzish, tarbiyaviy tadbir ishlanmalarini yaratish, bolalar jamoasiga pedagogik-psixologik tavsifnoma yozish bo'yicha metodik maslahatlar o'zlashtiriladi.

Asosiy bosqich. Talabaning pedagogik amaliyotdagi faoliyati bevosita ta'lim-tarbiya ishlarida ishtirok etishni taqozo etadi. Pedagogik amaliyot davrida olingan shaxsiy tajribadan foydalanilgan holda kurs ishlarini, malakaviy bitiruv ishlarini yozish uchun materiallar to'playdi hamda tajriba-sinovishlarini o'tkazadi.

Yakuniy bosqich. Pedagogik amaliyot tugashi bilan yakuniy konferensiya o'tkaziladi. Unda pedagogika bo'yicha mas'ul professor-o'qituvchilar talabalarning nazariy va amaliy tayyorgarligini baholashadi.

Pedagogik amaliyot jarayonida talaba tomonidan bajariladigan topshiriqlarining umumiy ro'yxati:

1. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar rejasini tuzish.

2. O'ziga biriktirilgan guruh bilan ishlash.

3. Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni tashkil yetish.

4. Ota-onalar bilan ishlash.

Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida tashkil etilayotgan malakaviy pedagogik amaliyot tahlili, malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etishga doir mavjud axboriy-metodik ta'minot mazkur yo'nalishda hal qilinishi lozim bo'lgan quyidagi jiddiy muammolar mavjudligini ko'rsatdi:

1) zamonaviy talablarga javob bera oladigan malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etish konseptual modelining mavjud emasligi. Pedagogik amaliyotni tashkil etishning konseptual asoslarini aniq belgilab olmaslik, uni o'tkazishda yuzaki yondashuv, mazkur masalaning tashkiliy-texnologik jihatlariga to'liq e'tibor qaratmaslik kayfiyatini yuzaga keltiradi;

2) ta'lim-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirishga katta ahamiyat qaratilayotgan bir paytda, pedagogik ta'limni tashkil etishning muhim shakllaridan bin sanalgan malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasi ishlab chiqilmagan. Mazkur muammo pedagogik amaliyotni tashkil etishga doir uslubiy qo'llanma va ko'rsatmalarni yaratish yo'li bilan hal qilinib kelmoqda. Malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etishga doir bunday uslubiy ko'rsatma va qo'llanmalarning hech birida texnologik jihatlar to'liq o'z aksini topmagan;

3) malakaviy pedagogik amaliyot o'quv jarayonidan ajratilgan holda amalga oshirilganligi bois, uni modulli ta'lim asosida tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Chunki o'n bir hafta davomida o'tkaziladigan malakaviy pedagogik amaliyotni blok- modulli ta'lim asosida tashkil etish metodist-o'qituvchi va talabalarni metodik jihatdan ta'minlash muammosini muvafaqqiyatli hal etadi;

4) pedagogik amaliyotni turli ta'lim muassasalarida o'tkazilishi ulami masofaviy boshqarishni taqozo etadi. Chunki pedagogik amaliyotning doimiy nazorat qilib borilmasligi, mavjud muammolarni hal etish yuzasidan qo'llab-quvvatlovchi chora-tadbirlarning o'z vaqtida amalga oshirilmasligi ayrim salbiy holatlarni yuzaga keltirmoqda. Modulli ta'lim texnologiyasi asosida

pedagogik amaliyotni masofaviy boshqarish mexanizmining ishlab chiqilishi mazkur muammoni muvafaqqiyatli hal etishga xizmat qiladi.

Nazorat uchun savollari

1. Malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etish va o'tkazishda maktabgacha pedagogika turkum fanining imkoniyatlari.

2. Amaliyotni tashkil etish va o'tkazishni jadallashtirish texnologiyasini izohlang.

3. Malakaviy pedagogik amaliyotni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasi tartibini tushuntiring;

4. Pedagogik amaliyot jarayonida qanday vazifalar hal qilinadi.

5. Talaba pedagogik amaliyot davrida qanday pedagogik ko'nikma va

malakalarni egallashi zarur.

**5-MODUL. MAKTABGACHA TA'LIMDA METODIKA
FANLARINI
O'QITISH TEXNOLOGIYASI FANIDAN O'QITISH
METODLARIDAN
FOYDALANISH**

**13-MAVZU: O'QITISH JARAYONIDA QO'LLANILADIGAN
TEXNOLOGIYALARNING TURLARI.**

Reja:

1. O'qitish jarayonida qo'llaniladigan texnologiyalarning turlari
- 2.. Ta'lim jarayonida innovasion texnologiyalardan foydalanish.

Tayanch so'zlar: texnologiya, dars, talab, mantiqiy fikrlash, o'qituvchi

O'qitish jarayonida o'quvchi-talabalarga shaxs sifatida qaralishi, turli 1pedagogik texnologiyalar hamda zamonaviy metodlarni qullanilishi ularni mustaqil, erkin fikrlashga, izlanishga, har bir masalaga ijodiy yondoshish, mas'uliyatni sezish, ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish, tahlil qilish, ilmiy adabiyotlardan unumli foydalanishga, eng asosiysi, o'qishga, fanga pedagoga va o'zi tanlangan kasbiga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytiradi.

Bunday natijaga erishish amaliyotda o'quv jarayonida innovasion va axborot texnologiyalarni qo'llashni taqozo etadi. Ular juda xilma-xildir. Biz ulardan ba'zilar haqida to'xtalib o'tamiz va ularni o'tkazish tartibi haqida qo'llanma beramiz. Ushbu metodik qo'llanmada keltirilgan zamonaviy metodlar, yoki o'qitishning samarasini oshirishga yordam beruvchi texnologik treninglar o'quvchi-talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tankidiy, mustakil fikrlashni shakllantirishga, qobiliyatlarini rivojlantirishga, raqobatbardor, yetuk mutaxassis bo'lishlariga hamda mutaxassisga kerakli bo'lgan kasbiy fazilatlarini tarbiyalashga yordam beradi.

O'qitish jarayonida turli texnologiyalardan foydalanish mumkin. Bularga quyidagilar karadi.

«Aqliy hujum» metodi – o'qituvchi o'quvchi egallashi kerak bo'lgan mavzuni oddiydan – murakkabga tomon bosqichma bosqich loyihalab beradi.

«Tarmoklar» metodi – o'quvchi-talabani mantiqiy fikrlash, umumiy fikr doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o'rgatishga qaratilgan.

«3CH4» metodi – o'quvchi-talabalarni erkin fikrlashi, keng doirada turli g'oyalarni bera olishi, ta'lim jarayonida yakka, kichik guruh holda tahlil etib, xulosa chiqara olishi, ta'rif bera olishiga qaratilgan.

«Blis-o'yin» metodi – harakatlar ketma-ketligini to'g'ri tashkil etishga, mantiqiy fikrlashga, o'rganayotgan predmeti asosida ko'p, xilma-xil fikrlardan, ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan.

«Intervyu» texnikasi – o'quvchi-talaba savol berish, eshita olish, to'g'ri javb berish, savolni to'g'ri tuzishni o'rgatishga qaratilgan.

«Iyerarxiya» texnikasi – oddiydan murakkabga, murakkabdan oddiyga o'tish usullarini qo'llash orqali ularni mantiqiy, tanqidiy, ijodiy fikrlashga o'rgatishga qaratilgan.

«Bumerang» texnikasi – o'quvchi-talabalarni dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o'rganilgan materialni yodida saqlab qolish, so'zlab bera olish, fikrini erkin holda bayon eta olish hamda bir dars davomida barcha o'quvchi-talabalarni baholay olishga qaratilgan.

«Talaba» treningi – o'quvchi-talabalar bilan individual holda ishlash o'qituvchi va talaba o'rtasidagi to'siqni yo'q qilish, hamkorlikda ishlash yo'llarini o'rgatishga qaratilgan.

«O'qituvchi shaxsi» treningi – o'qituvchining innovasion faoliyatini ochib beruvchi «O'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talabalar» mavzusidagi mustaqil fikrlashga, ijodiy insho yozish orqali fikrlarni bayon qilishga qaratilgan.

«Muloqot» texnikasi o'qituvchilarni auditoriya diqqatini o'ziga jalb etish, dars jarayonidahamkorlikda faoliyat ko'rsatishga, uni tashkil etishni o'rgatishga qaratilgan.

«Boshqaruv» texnikasi o'qituvchilarni auditoriyani boshqarishdagi usullari hamda o'quvchi-talabalarni ish jarayonida boshqarish usullari bilan tanishtiruvchi va shunga o'rgatishga qaratilgan.

«Tarmoqlar» metodi (Klaster)

Fikrlarning tarmoqlanishi – bu pedagogik strategiya bo'lib, u o'quvchilarni biron bir mavzuni chuqur o'rganishlariga yordam berib, o'quvchilarni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog'lagan holda tarmoqlashlariga o'rgatadi.

Bu metod biron mavzuni chuqur o'rganishdan avval o'quvchilarning fikrlash faoliyatini jadlashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, o'tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o'zlashtirish, umumlashtirish hamda o'quvchilarni shu mavzu bo'yicha tasavvurlarini chizma shaklida ifodalashga undaydi.

«Bumerang» texnologiyasi

Mazkur texnologiya bir mashg'ulot davomida o'quv materialini chuqur va yaxlit holatda o'rganish, ijodiy tushunib yetish, erkin egallashga yo'naltirilgan. U turli mazmun va xarakterga (muammoli, munozarali, turli mazmunli) ega bo'lgan mavzularni o'rganishga yaroqli bo'lib, o'z ichiga og'zaki va yozma ish shakllarini qamrab oladi hamda bir mashg'ulot davomida har bir ishtirokchining turli topshiriklarni bajarishi, navbat bilan o'quvchi yoki o'qituvchi rovida bo'lishi, kerakli ballni to'plashiga imkoniyat beradi.

«Bumerang» texnologiyasi tanqidiy fikrlash, mantiqni shakllantirishga imkoniyat yaratadi; holtirani, g'oyalarni, fikrlarni, dalillarni yozma va og'zaki shakllarda bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ta'lim bilan bir qatorda mazkur metod tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi:

- jamoa bilan ishlash mahorati;
- muomalalik;
- xushfe'llik;
- ko'nikuvchanlik;
- o'zlarga fikriga hurmat;
- faollik;
- rahbarlik sifatlarini shakllantirish;
- ishga ijodiy yondashish;
- o'z faoliyatining samarali bo'lishiga qiziqish;
- o'zini hollis baholash.

Asosiy tushunchalar quyidagilar:

Ochiq savollar – bu savollar muomala, so'zlashuvni davom ettirishga imkon beradi. Ularga qisqa, bir xil javob berish mumkin emas.

Yopiq savollar – bu savollar oldindan «ha»yoki «yo'q» tipidagi to'g'ri, ochiq, javoblarni berishni ko'zda tutadi.

Ko'ndalang so'roq – bir-biriga guruhlab beriluvchi qisqa savollar qatori bo'lib, bu o'ziga hos axborotlar izlash hamda dalillarni, opponentlar pozitsiyasini aniqlash va muayyan qarorlar qabul qilish uchun ajoyib imkoniyatdir.

Ko'ndalang so'roq paytida munozaraga kirishish mumkin emas. Bu vaqtda faqat savollar beriladi, munozaraga kirishilmaydi.

«Skarabey» texnologiyasi

«Skarabey» interaktiv texnologiya bo'lib, u o'quvchilarda fikriy bog'liqlik, mantiq, holtiraning rivojlanishiga imkoniyat yaratadi, qandaydir muammoni hal qilishda o'z fikrini ochiq va erkin ifodalash mahoratini shakllantiradi. Mazkur texnologiya o'quvchilarga mustaqil ravishda bilimning sifati va saviyasini hollis baholash, o'rganilayotgan mavzu haqidagi tushuncha va tasavvurlarni aniqlash imkonini beradi. U, ayni paytda, turli

g'oyalarni ifodalash hamda ular orasidagi bog'liqliklarni aniqlashga imkon yaratadi.

«Skarabey» texnologiyasi har tomonlama bo'lib, undan o'quv materialining turli bosqichlarini o'rganishda foydalaniladi:

- boshida – o'quv faoliyatini rag'batlantirish sifatida («Aqliy hujum»);

- mavzuni o'rganish jarayonida – uning mohiyati, tuzilishi va mazmunini belgilash; ular orasidagi asosiy qismlar, tushunchalar, aloqalar xarakterini aniqlash; mavzuni yanada chuqurroq o'rganish, yangi jihatlarini ko'rsatish;

- oxirida – olingan bilimlarni mustahkamlash va yakunlash maqsadida.

«Skarabey» texnologiyasi o'quvchilar tomonidan oson qabul qilinadi, chunki u faoliyatning fikrlash, bilish xususiyatlari inobatga olingan holda ishlab chiqilgan. U o'quvchilar tajribasidan foydalanishni ko'zda tutadi, reflektiv kuzatishlarni amalga oshiradi, faol ijodiy izlash va fikriy tajriba o'tkazish imkoniyatlariga ega.

Mazkur texnologiyaning ayrim afzalliklari sifatida idrok qilishni yengillashtiruvchi chizma shakllardan foydalanishni ko'rsatish mumkin.

«Skarabey» alohida ishlarda, kichik guruhlarda hamda o'quv jamoalarida qo'llanishi mumkin.

Ta'limdan tashqari mazkur metod tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi:

- o'zgalar fikriga hurmat;
- jamoa bilan ishlash mahorati;
- faollik;
- xushmuomalalik;
- ishga ijodiy yondashish;
- imkoniyatlarini ko'rsatish ehtiyoji;
- o'z qobiliyati va imkoniyatlarini tekshirishga yordam beradi;
- «men»ligini ifodalashga imkon beradi;
- o'z faoliyati natijalariga mas'ullik va qiziqish uyg'otadi.

Asosiy tushunchalari quyidagilar:

- Assosiasiya – mantiqiy bog'liqlik bo'lib, sezgilar, tasavvurlar, idrok qilish, g'oyalar va boshqalar orasida hosil qilinuvchi mantiqiy aloqadir.

- Ranjirlash (muayyan tartib) – ahamiyati, muhimligi, mazmuni darajasiga qarab tartiblash.

«Veyer» texnologiyasi

Bu texnologiya murakkab, ko'ntarmoqli, mumkin qadar, muammo xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan.

Texnologiyaning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir yo'la axborot beriladi. Ayni paytda, ularning har biri alohida nuqtalardan muhokama etiladi. Masalan, ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari belgilanadi.

Bu interaktiv texnologiya tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'z g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda ixcham bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi.

«Veyer» texnologiyasi umumiy mavzuning ayrim tarmoqlarini muholkama qiluvchi kichik guruhlarining, har bir qantashuvchining, guruhning faol ishlashiga qaratilgan.

«Veyer» texnologiyasi mavzuni o'rganishning turli bosqichlarida qo'llanilishi mumkin:

- boshida: o'z bilimlarini erkin faollashtirish;
- mavzuni o'rganish jarayonida: uning asoslarini chuqur fahmlash va anglab yetish;
- yakunlash bosqichida: olingan bilimlarni tartibga solish.

Asosiy tushunchalar quyidagilar:

Aspekt (nuqtai nazar) bilan predmet, hodisa, tushuncha tekshiriladi.

Afzallik – biror narsa bilan qiyoslangandagi ustunlik, imtiyoz.

Fazilat – ijobiy sifat.

Nuqson – nomukammallik, qoidalarga, mezonlarga nomuvofiqlik.

Xulosa – muayyan bir fikrga, mantiqiy qoidalar bo'yicha dalildan natijaga kelish.

Ta'limdan tashqari «Yelpig'ich» texnologiyasi tarbiyaviy xarakterdagi qator vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi:

- jamoa, guruhlarda ishlash mahorati;
- muammolar, vaziyatlarni turli nuqtai nazardan muhokama qilish mahorati;
- murosali qarorlarni topa olish mahorati;
- o'zgalar fikriga hurmat;
- xushmuomalalik;
- ishga ijodiy yondashish;
- faollik;
- muammoga diqqatini jamlay olish mahorati.

Aqliy hujum

Aqliy hujum guruhlararo ishlarda qo'llaniladigan, ko'plab g'oyalarni ishlab chiqish mumkin bo'lgan metoddir. Bu haqiqatan ham talabalarning o'quv jarayonida faol ishtirok etishlari, turli g'oyalarni bayon qilish chog'ida boshqalarni ham qizg'in ishga yo'llashlari, ilhom bilan ishlashlariga imkon beruvchi va unga rag'batlantiruvchi metoddir. Aqliy hujum shuning uchun ham faollashtirishning muhim usuliki, unda tanho ishlash mumkin emas, birgina g'oya guruhning barcha ishtirokchilarini bir xilda o'ziga tortib oladi.

O'qituvchi mavzu yoki savolni ajratib olishi zarur, keyin esa o'kuv faolligi 5-10 daqiqa oralig'idagi vaqt chegarasida yengillashtiriladi.

Aqliy hujum turli tarzda qo'llanishi mumkin: masalan, qandaydir mavzuni muhokama qilish uchun, yangi savol qo'yish yoki istalgan qandaydir muammoni hal etish uchun.

Asosiy qoidalari quyidagilar:

1. Aytilayotgan barcha g'oyalar bir-biriga nisbatan muhimlikda tengdir.

2. Kiritilayotgan g'larga nisbatan tanqidning mavjud emas.

3. G'oyani taqdim etayotgan paytda so'zlovchining gapini bo'lmaslik.

4. So'zlovchiga nisbatan baholovchi komponent mavjud emas.

Metodni ishlatishga kirishmoq...

1-metod – guruhning barcha ishtirokchilariga bir mavzu va bir savol qo'yiladi.

1. O'qituvchi o'quv jarayonida tashabbusni o'z qo'liga shunday tarzda oladi: u auditoriyadagi barcha talabalarga savol beradi va qandaydir maxsus mavzuga daxldor barcha mumkin bo'lgan fikrlarni aytishni so'raydi.

2. Barcha, hatto, axmoqona g'oyalarni ham aytishga ruxsat beriladi. Aytilayotgan fikrlar ichida birgina asosiy mavzu saqlanib qolishi shart.

3. Birortasining ham fikri sharhlanmaydi, tanqid qilinmaydi, baholanmaydi.

4. Asosiy fikrlarni o'qituvchi flip-karta, doskaga yozib oladi yoki ekranda ko'rsatadi.

5. Aqliy hujum tugagach, barcha g'oyalar to'planishi, guruhlarga ajratilishi yoki kategoriyalarga bo'linishi mumkin.

2-metod – barcha mavzu va savollar umumiy yo'nalishi saqlangan holda katta guruh tarkibidagi guruhchalarga takdim etiladi.

1. O'qituvchi umumiy mavzu bo'yicha bir necha, balki 4-6ta savol tayyorlashi mumkin.

2. Katta guruh kichik guruhchalarga ajratiladi va har bir guruhchaga aqliy hujum o'tkazish uchun alohida savol beriladi.

3. Har bir guruhcha aqliy hujum mahsulotini yozib olish uchun bittadan kishi ajratadi, keyinchalik, jarayon tugashi bilan uni guruhning barcha a'zolariga taqdim etadi.

4. G'oyalar har bir guruhcha tomonidan katta sahifaga markerdan foydalanib yozib olinishi mumkin. Shunday sahifa – plakatning yuqorisiga tayyorlangan savollar yozib qo'yiladi. Sahifa – plakat jarayonning oxirida har bir holhlovchi nima yozilgan va jamlanganligini ko'rishi uchun osib qo'yiladi.

5. Aqliy hujumning bu metodi vaqtning qisqacha davrida bir savolning bir necha jihati ishlab chiqilishi zarur bo'lgan joyda, ayniqsa, foydalidir.

6. O'qituvchi rahbar-yordamchi sifatida harakat qiladi va bir guruhdan ikkinchi guruhga aqliy hujum amalga oshirilayotgan paytda o'tib turadi.

Muhim g'oyalar aqliy hujum paytida ishlab chiqilgan bo'lishi va munozaralarda muhokama etilgan bo'lishi kerak.

FSMU texnologiyasi

Trening xaqida tushuncha

Ushbu texnologiya munozarali masalalarni xal etishda, baxs-munozaralar o'tkazishda yoki o'quv – seminari yakunida (talabalarning o'quv-seminari xaqidagi fikrlarini bilish maqsadida), yoki o'quv rejasi asosida biron bo'lim o'rganib bo'lingach qo'llanilishi mumkin, chunki bu texnologiya talabalarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan qatorda o'quvchi-talabalarni, o'quv jarayonida egallagan bilimlarini tahlil etishga, qay darajada egallaganliklarini baholashga hamda talabalarni bahslashish madaniyatiga o'rgatadi.

Maqsad. Ushbu texnologiya talabalarga tarqatilgan oddiy qog'ozga o'z fikrlarini aniq va qisqa holatda ifoda etib, tasdiqlovchi dalillar yoki inkor etuvchi fikrlarni bayon etishga yordam beradi.

FSMU texnologiyasi

(F) – fikringizni bayon eting.

(S) – fikringiz bayoniga biron sabab ko'rsating.

(M) – ko'rsatilgan sababni tushuntiruvchi (isbotlovchi) misol keltiring.

(U) – fikringizni umumlashtiring.

Qarorlar shajarasi. Muammo qo'yiladi.

Talabalar, o'quvchilar 3, 4, 5 guruhga bo'linadilar. Topshiriq topshiriladi, guruhlar qatorlari muhokama qilinib, yakuniy xulosa chiqariladi.

Muz yorish. Talabalar, o'quvchilar orasidagi notanish ish, noqulay ishni yo'qotish maqsadida guruh, sinf kichik guruhlarga bo'linib o'zlari haqida gapirib berish taklif qilinadi. Shu bilan yaxshi muloqot o'zaro hakamlikka sharoit yaratiladi. Yoki biror noma'lum narsa haqida o'z bilganlari bilan ham – korlashib to'g'ri xulosa qilinadi.

O'qitishning samaradorligini oshirishda o'quv jarayonida «Blis o'yin», «Chorraha», «Muomala texnologiyasi», turli ish o'yinlari texnologiyasi kabilardan ham foydalanish mumkin. Masalan, «Agar men ... bo'lsam», «Men shunday qilgan bo'lardim» kabilar.

Yuqorida misol tariqasida keltirilgan ushbu zamonaviy metodlar, treninglarda qo'llanilgan texnologiyalar o'quvchi-talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy, tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim jarayonida innovasion texnologiyalardan foydalanish.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovasion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib boromoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi-talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsan, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik

funksiyasini bajaradi. Ta'lim jarayonida o'quvchi-talaba asosiy figuraga aylanadi.

Shuning uchun oliy o'quv yurtlari va fakultetlarida malakali kasb egallarini tayyorlashda zamonaviy o'qitish metodlari-interaktiv metodlar, innovasion texnologiyalarning o'rne va roli benihoya kattadir. Pedagogik texnologiya va pedagog mahoratiga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar o'quvchi-talabalarni bilimli, yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi.

Innovasiya (inglizcha *innovation*) – yangilik kiritish, yangilikdir.

Innovasion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'lik foydalaniladi. Interaktiv metodlar – bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga hosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchi-talabalarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga hos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

- o'quvchi-talabaning dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi;
- o'quvchi-talabalarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;
- o'quvchi-talabaning bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondoshgan holda kuchaytirishi;
- pedagog va o'quvchi-talabaning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi.

Pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi – bu o'qituvchi va o'quvchi-talabaning belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlagan texnologiyalariga bog'liq deb hisoblaymiz, ya'ni o'qitish jarayonida, maqsad bo'yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo'llaniladigan har bir ta'lim

texnologiyasi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa, har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, o'quv jarayonida o'quvchi – talabalar mustaqil fikrlay olsalar, ijodiy ishlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar, o'zlari xulosa qila olsalar, o'zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho bera olsa, o'qituvchi esa ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, bizning fikrimizcha, anna shu, o'qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir dars, mavzu, o'quv predmetining o'ziga hos texnologiyasi bor, ya'ni o'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya – bu yakka tartibdagi jarayon bo'lib, u o'quvchi-talabaning extiyojidan kelib chikkanholda bir maqsadga yo'naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir

Yuqoridagi chizmadan ko'rinib turibdiki, maqsadni amalga oshishi va kafolatlangan natijaga erishish, ham o'qituvchi, ham o'quvchining hamkorlikdagi faoliyati hamda ular qo'ygan maqsad, tanlagan mazmun, metod, shakl, vositaga, ya'ni texnologiyaga bog'liq.

- O'qituvchi
- Vosita
- Shakl
- Metod
- Mazmun
- Maqsad
- Natija
- O'quvchi talaba

O'qituvchi va o'quvchi-talabaning maqsadli natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikala tomonning asosiy maqsadi aniq: natijaga erishishga qaratilgan, bunda o'quvchi-talabalarning bilim saviyasi, guruh xarakteri, sharoitga qarab ishlatiladigan texnologiya tanlanadi, massalan, natijaga erishish uchun balkim, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balkim film, tarqatma material, chizma va plakatlar, turli

adabiyotlar, axborot texnologiyasi kerak bo'lar, bular o'qituvchi va o'quvchi-talabaga bog'liq.

Shu bilan bir qatorda o'qitish jarayonini oldindan loyihalashtirish zarur, bu darayonda o'qituvchi o'quv predmetining o'ziga hos tomonini, joy va sharoitni, TSONi, eng asosiysi, o'quvchining imkoniyati va extiyojini hamda hamkorlikdagi faoliyatni tashkil eta olishini hisobga olishi kerak, shundagina, kerakli kafolatlangan natijaga erishish mumkin. Qisqa qilib aytganda, o'quvchi-talabani ta'limning markaziga olib chiqish kerak.

Interfaol metodlar: diskussiya, trening va o'yinlar.

Hozirgi kunda bu metodlarning o'qitish shakllari va usullari bilan birlashtirilgan modifikatsiyalari (o'zgartirish) foydalaniladi. Masalan:

- 1) leksiya-diskussiya;
- 2) treninglar;
- 3) keys-stadi;
- 4) «ochiq javoblar bilan» muhokama;
- 5) «yakunlanmagan xulosa bilan» suhbatlashish;
- 6) juft bo'lib yoki kichik guruhlarda ishlash;
- 7) «aqliy xujum»;
- 8) bellashuv;
- 9) grafik-organayzerlar;
- 10) qoida bo'yicha va qoidasiz o'yin;
- 11) o'zining loyihalarini reklama qilish.

5.3. Keys-stadi metodi

Keys-stadi inglizcha sase-aniq vaziyat, stadi-ta'lim co'zlarining birikuvidan hosil qilingan bo'lib, aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil etish va ijtimoiy ahamiyatga ega natijalarga erishishga asoslangan ta'lim metodidir. Mazkur metod muammoli ta'lim metodidan farqli ravishda real vaziyatlarni o'rganish asosida aniq qarorlar qabul qilishga asoslanadi. Agar u o'quv jarayonida ma'lum bir maqsadga erishish yo'li sifatida qo'llanilsa, metod xarakteriga ega bo'ladi, biror bir jarayonni tadqiq etishda bosqichma-bosqich, ma'lum bir

algoritm asosida amalga oshirilsa, texnologik jihatni o'zida aks ettiradi.

Keys-texnologiyasini amalga oshiruvchi o'qituvchi faoliyatining bosqichlari:

Tayyorgarlik bosqichi:

Auditoriyadan tashqarida bajariladigan murakkab ilmiy-tadqiqotchilik, uslubiy va konstruksiyalash faoliyatini o'z ichiga olib, o'qituvchi harakatlarining quyidagi izchilligi bilan bog'liq bo'ladi:

- keysni yaratadi (agar tayyor keysdan foydalanilmasa);
- ta'lim texnologiyasini loyihalashtiradi va rejalashtiradi;
- o'quvchilarni tayyorlaydi, ularning keys bilan mustaqil ishlashi uchun o'quv va uslubiy ta'minotni ishlab chiqadi.

Asosiy bosqich: keys-texnologiyasini amalga oshirish:

O'qituvchi harakatlarining izchilligi:

-Ishchi dasturi asosida o'quv mashg'uloti shakli, turi va vaqtini belgilaydi (amaliy mashg'ulot mustaqil ish o'quv amaliyoti).

-O'quv mashg'uloti maqsadini oydinlashtiradi, o'quv mashg'ulotidan kutiladigan natijalar va pedagogik vazifalarni belgilaydi.

-Ta'limning optimal modelini (belgilangan vaqtda va qaror topgan sharoitlarda qo'yilgan maqsadning amalga oshirilishini va prognoz qilinadigan o'quv natijalariga erishishni kafolatlaydigan optimal ta'lim metodlari, shakl va vositalari majmui)ni tanlaydi.

Tahliliy, baholovchi bosqich:

Yaratilgan keys ekspert tekshiruvidan va bahosidan o'tishi kerak. Quyidagilar tekshirish usullari bo'lishi mumkin:

1. Keys loyhasining korholna holdimi tomonidan ko'rib chiqilishi va unda bayon qilingan axborotning real vaziyatga muvofiq kelishi, shuningdek keltirilgan faktlar talqini va shu kabilarning tekshirilishi.

2. Ekspertlik bahosi va hamkasblar fikrlari, o'qituvchi-keysologning keysning ta'limdagi qimmati xususidagi fikri, uni tekshirishning ikkinchi usulidir.

O'quvchilar tomonidan keysni yechish bosqichlari:

Jahon tajribasi ko'rsatishicha, agar o'quvchilarning keysni hal etish texnologiyasi ikki bosqichdan iborat bo'lsa, ta'limiy maqsadlarga erishishda yanada ko'proq samaraga erishish mumkin:

Birinchi bosqich – keysni hal etish bo'yicha individual (auditoriyadan tashqari) ish. *O'quvchi mustaqil ravishda:*

- 1) keys materiallari bilan tanishadi;
- 2) taqdim etilgan vaziyatni o'rganadi, izohlaydi va asoslaydi;
- 3) muammo va muammo osti muammolarni ajratadi, vaziyatni tadqiq va tahlil qilish usullarini tanlaydi;
- 4) berilgan amaliy vaziyatni tahlil qiladi; ajratilgan muammoni hal etish usullari va vositalarini belgilaydi va asoslaydi;
- 5) taklif etiladigan qarorni amalga oshirish bo'yicha tadbirlarni ishlab chiqadi.

Ikkinchi bosqich – keys bilan birgalikda jamoa bo'lib (auditoriyada) ishlash. *O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, birgalikda keys ustida ishlashadi:*

- 1) guruh a'zolarining vaziyat, asosiy muammolar va ularni hal etish yo'llari haqidagi turli tasavvurlarini muvofiqlashtirishadi;
- 2) yechimning taklif etilgan variantlarini muhokama qiladilar va baholaydilar, qo'yilgan muammo nuqtai nazaridan ushbu vaziyat uchun eng maqbul variantni tanlashadi;
- 3) muammoli vaziyat yechimiga olib keladigan tanlangan harakatlar yo'lini amalga oshirishning aniq qadamba-qadam dasturini batafsil ishlab chiqadilar;
- 4) taqdimotga tayyorlanadilar va namoyish etiladigan materialni rasmiylashtirishadi.

O'qituvchining yangi mavzuga tayyorgarlik ko'rishida an'anaviy va zamonaviy metodlarni tanlashi-bu ularning o'zaro almashinuvini (chog'ishtirishni) vaqt va didaktik maqsad bo'yicha muvofiqlashtirish demakdir. Natijada talabalarning aqliy va amaliy faoliyatining yuqori darajasini yaratishga sharoit yaratiladi. To'g'ri qo'llanilgan metodlar obyektiv voqelikka oid bilimlarni

chuqurlashtiradi va yaxlit holda mashg'ulotning ilmiy-nazariy darajasini oshiradi. Ketma-ket saralangan o'qitish metodlari ma'lum darajada bilish va kasbiy qiziqishni rivojlantirishga, mustaqil amaliy faoliyatni **faollashtirishga** olib keladi.

O'qitish faoliyatining har qanday bosqichida har doim bir nechta metodlar qo'llaniladi. Faqat bir-ikki metod, yoki og'zaki, yoki ko'rgazmali, yoki amaliy metod qo'llanilishi mumkin emas. Aslida bu metodlar o'qitishning muayyan aktida jamuljam chog'ishtiriladi.

Masalan: mavzu mazmunining imkoniyatlarini hisobga olib bosh vazifa **o'quv-bilish faoliyati** ko'nikmalarini shakllantirish, o'qishda mustaqillikni rivojlantirish bo'lsa, unda biz birinchi galda boshqa metodlar yordamida joriy etiladigan **evristik** (izlanuvchanlik) metodlarini qo'llay-miz.

Interfaol metod nechog'lik o'qitishning muayyan aktini tavsiflansa, u shunchalik ko'p o'qitish samarasini ta'minlaydi. Masalan, pedagog asosiy metod sifatida **"savol-javob"**ni tanlaydi va uni o'tkazish mantiqini quradi, shuningdek savol-javob davomida o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun **"klaster"** dan foydalanadi, bu esa kutilgan samarani beradi.

Interfaol o'qitish metodlarlarini tanlashning keyingi muhim sharti ularni eng maqbul chog'ishtirish **mezonlarini** hisobga olishni taqazo etadi.

1. Interfaol metodlarni tanlash mezoni ularning **ta'lim-tarbiyani rivojlantirish masalalarini yechishga yuqori** yo'nalganligidir. Bu mezon turli xil metodlarning u yoki bu doiradagi vazifalarini yechish imkoniyatlarini baholash yo'li bilan joriy etiladi, chunki ijtimoiy tajriba elementlarini o'zlashtirishda ularning imkoniyatlari turlichadir.

Interfaol metodlarning barchasi o'quvchilarning fikrlash mustaqilligini ta'minlaydi, o'qitishda bir qoliplikni va andozalikni yo'qotadi, o'quv materiallarini egallashda nazariy bilimlarning rolini birmuncha oshiradi.

2. Interfaol metodlarni tanlashning navbatdagi mezonlari ularning ta'lim **mazmuni xususiyatlariga mos kelishidir. Metod mazmunining harakatlanish** shakli (Gegel) sifatida ham aniqlanadi. Bir metod yordamida mavzuni to'laroq ochib berilsa, boshqasi uni ijodiy o'zlashtirishga imkon to'g'iradi, uchinchi-bu mazmun uchun yaroqsiz bo'lishi mumkin.

Interfaol metodlarning **ro'yobga chiqarish** shakllari **joriy etish vositalari** kabi turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, **aqliy hujum, tanqidiy fikrlash, ajurli arra, menyular** og'zaki so'z, darslik o'qish, kino yoki televideniye, boshqa tasviriy vositalar orqali amalga oshirilsa, **klaster, sinkveyn, o'z o'rnini top** kabi metodlar o'qituvchining oldindan ko'rsatib bergan faoliyat usullarini takrorlashini taqazo etadi.

3. Interfaol metodlarni tanlashning navbatdagi mezonlari ularning **o'quvchilar o'quv imkoniyatlariga to'liq mos kelishidir**, ya'ni samarali o'quv faoliyati uchun ichki va tashqi shart-sharoitlarning birligini ta'minlashdir. Kuzatishlarning ko'rsatishicha, real o'quv imkoniyatlarini o'rganishda quyidagi shartlarni aniqlashtirish kerak bo'ladi: o'quvchilarning mustaqil faoliyatiga tayyorgarligi (o'quv ishlarini rejalashtirish, mashg'ulot maqsadi va vazifalarini to'liq belgilab olish ko'nikmasi, o'z-o'zini nazorat, teskari aloqa o'rnatish va qo'shimcha didaktik jarayonni qurish); o'quvchilarning ijodiy faoliyatiga tayyorgarligi (fikrlash mustaqilligi, o'quv materialidagi asosiy g'oyani ilg'ab olish ko'nikmasi, topshiriq shartlarini belgilash va uni yechish metodlarini mustaqil topish ko'nikmasi); o'qishga munosabat va boshqalar.

4. Interfaol o'qitish metodlaridan foydalanishda **pedagogning xususiy imkoniyatlariga mos kelishi** lozim. Darsning didaktik maqsadlariga turli metodlardan, ularning o'zaro birikuvidan oqilona foydalanish evaziga erishish mumkin. Boshqacha qilib aytganda, metodlar kompensatorlik (biri yo'l qo'ygan kamchilik boshqasi evaziga yo'qotiladi, ya'ni meyorlanadi) imkoniyatlariga ega.

5. Interfaol metodlarni tanlash mezonlaridan yana biri - **ularning o'quv jarayonini tashkil etish shakllari bilan mos kelishidir**. O'qitishning yalpi (frontal), guruhli va individual shakllari turlicha metodlarni talab etadi. Masalan, **debat** metodi ikki o'quvchi (yoki ikki guruhcha) o'rtasidagi bahs hisoblansa, "**aqliy hujum**"da guruhdagi barcha o'quvchilarning ishtiroki zarur bo'ladi. Shuningdek, bu mezon mavzuning murakkablik darajasiga mos holda shakl va metodning o'zaro uyg'unligini ta'minlashga yo'naltiriladi.

6. Interfaol metodlarning pedagogik texnologiya prinsiplariga mos kelishi **umumlashtiruvchi mezon** hisoblanadi.

Shunday qilib, o'qitishda an'anaviy va zamonoviy uslublar (metodlar) mutonasib-ligini ta'minlash uchun pedagogdan na faqat fanini va uning metodikasini yaxshi bilish talab etiladi. Balki, zamonoviy pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirib borishi, mutaxassisligi bo'yicha ilg'or peda-gogik tajribalarni va chet el tajribalarini ham o'rganib borish borish majburiyati yuklatiladi.

O'qitish jarayonida qo'llaniladigan metodlarga qo'yiladigan talablar. Ta'lim metodlari oldiga quyidagi asosiy talablar qo'yiladi:

1. O'quv materialini o'rganish yo'li fikr yuritishning didaktik usullarini, milliy istiqlol g'oyasiga hamda milliy qadriyatlarga asoslangan axloq, xulq-atvorning irodaviy sifatlarini shakllantirishga olib kelishi kerak.

Shu talab nuqtai nazaridan qaraganda, ta'lim metodi tarbiyalovchi xarakterda bo'lishi, ya'ni bilimlarni o'zlashtirishgagina emas, balki ta'limning tarbiyalovchilik imkoniyatlarini ishga solishga ham yordam berishi kerak.

2. Ta'lim metodi ilmiy dalillar bilan ravshan va aniq asoslangan bo'lishi lozim. Ana shunda o'qituvchi, bu metod bilan ishlashda qanday vazifalarni qo'yib, hal qilish mumkinligini va qanday vazifalarni amalga oshirib bo'lmasligini ko'ra oladi. Metodning ilmiyligi o'quvchilarning ravshan va aniq fikr yuritishini:

materiallarni o'zlashtirish jarayonidagi dalil-isbot va muhokamalarning maqsadi, vositalari, usullari, asosiy va ikkinchi darajali natijalarni ham bildiradi.

3. Ta'lim metodlarning tizimliliği ularning samaradorlik darajasini belgilaydi. O'quv materialini o'rganishning har qanday alohida olingan usuli, garchi, shu darsda qo'llanish uchun juda qulay bo'lsa ham, o'qitishning boshqa metodlari bilan birga qo'llanilmaganda o'quvchilar aqlining o'sishiga uncha ta'sir ko'rsatmasligi mumkin.

4. Ta'lim metodlari oldiga muqarrar sur'atda qo'yiladigan yana bir talab – ularning tushunarli bo'lishidir. O'qitish yo'li o'quvchiga tushunarli va maqbul bo'lishi, o'quv materialini o'rganish usullari esa uning bilimlarni o'zlashtirishdagi yosh imkoniyatlariga muvofiq kelishi lozim.

5. Bolani sezgi organlari orqali bilishga o'rgatish va o'quv jarayonida ko'rsatmali qurollardan iloji boricha ko'proq foydalanish zarurligi ta'lim metodlari oldiga qo'yiladigan muhim talabdir. Ta'lim metodlarini ta'limni ongli va faol shaklda olib borish tamoyili nuqtai nazaridan asoslash zarurligi ham muhim talablardan biridir. Bolaning o'quv mashg'ulotlariga ongli munosabatda bo'lishi, o'quv materialini mazmunini ongli ravishda tushunishi, undagi bilish faolligi va qiziqishining darajasi o'qituvchining tushuntirish metodlariga va bolalarning bilimlarni o'lashtirish usullariga bog'liq.

6. Ta'lim metodlari oldiga qo'yiladigan talablardan yana biri bilimlarning asosli va puxta bo'lishidir. Ta'lim metodlari yaxshi natija beradigan bo'lishi lozim. O'qituvchining tushuntirish va o'quvchilarning o'zlashtirish usuli rejalashtirilgan yoki mo'ljallangan natijani berishi kerak.

O'qituvchi tomonidan har bir darsni yaxlit holatda ko'ra bilish va uni tasavvur etish uchun bo'lajak dars jarayonini loyihalashtirib olish kerak. Bunda o'qituvchiga u tomonidan bo'lajak darsni texnologik xaritasini tuzib olishi katta ahamiyatga egadir, chunki darsning texnologik xaritasi har bir mavzu, har bir dars uchun

o'qitilayotgan predmet, fanning xususiyatidan, o'quvchi-talabalarning imkoniyati va ehtiyojidan kelib chiqqan holda tuziladi. Bunday texnologik xaritanı tuzish oson emas, chunki buning uchun o'qituvchi pedagogika, psixologiya, xususiy metodika, pedagogik va axborot texnologiyalardan xabardor bo'lishi, shuningdek, juda ko'p metodlar. Usullarni bilishi kerak bo'ladi. Xar bir darsni rang-barang, qiziqarli bo'lishi avvaldan puxta o'ylab tuzilgan darsning loyihalashtirilgan texnologik xaritasiga bog'liq.

Darsning texnologik kartasini qay ko'rinishda yoki shaklda tuzish, bu o'qituvchining tajribasi, qo'ygan maqsadi va ixtiyoriga bog'liq. Texnologik karta qanday tuzilgan bo'lmasin, unda dars jarayoni yaxlit holda aks etgan bo'lishi hamda aniq belgilangan maqsad, vazifa va kafolatlangan natija, dars jarayonini tashkil etishning texnologiyasi to'liq o'z ifodasini topgan bo'lishi kerak. Texnologik kartani tuzilishi o'qituvchini darsni kengaytirilgan konspektini yozishdan xalos etadi, chunki bunday kartada dars jarayonining barcha qirralari o'z aksini topadi.

Namuna

Texnologik karta

Mavzu:

Maqsad, vazifalar

O'quv jarayonining mazmuni

O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi

Metod: Og'zaki bayon qilish, suhbat-munozara.

Forma: Amaliy mashg'ulot, kichik guruhlarda va jamoada ishlash.

Vosita: Tarqatma materiallar: matnlar, ariza, ma'lumotnoma, xabarnoma blankalari.

Usul: Tayyor yozma materiallar va chizmalar asosida.

Nazorat: Og'zaki nazorat, savol-javoblar, kuzatish, o'z-o'zini nazorat qilish.

Baholash: Rag'batlantirish, 5 balli sistema asosida.

Kutiladigan natijalar

O'qituvchi:

- Mavzuni qisqa vaqt ichida barcha talabalar tomonidan o'zlashtirilishga erishadi. Talabalar faolligini oshiradi. Talabalarda darsga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bir vaqtning o'pchilik talabalarni baholaydi. Uz oldinga qo'ygan maqsadlariga erishadi.

O'quvchi-talaba:

Yangi bilimlarni egallaydi. Yakka holda va guruh bo'lib ishlashni o'rganadi. Nutq rivojlanadi va eslab qolish qobiliyati kuchayadi. O'z-o'zini nazorat qilishni o'rganadi. Qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'ladi.

Kelgusi rejalar (tahlil, o'zgarishlar)

O'qituvchi:

Yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va darsda tadbiriq etish, takomillashtirish. O'z ustida ishlash. Mavzuni hayotiy voqealar bilan bog'lash. Pedagogik mahoratni oshirish.

O'quvchi-talaba:

Matn bilan mustaqil ishlashni o'rganish. O'z fikrini ravon bayon qila olish. Shu mavzu asosida qo'shimcha materiallar topish, ularni o'rganish. O'z fikri va guruh fikrini tahlil qilib bir yechimga kelish malakasini hosil qilish.

O'qituvchi tomonidan o'zi o'qitayotgan fanning har bir mavzusi, har bir dars mashg'uloti bo'yicha tuzilgan yuqoridagi kabi texnologik karta unga fani, predmetni yaxlit hollda tasavvur etib yondoshishga, tushunishiga (bir semestr, bir o'quv yili bo'yicha), yaxlit o'quv jarayonining boshlanishi, maqsadidan tortib, erishiladigan natijasiga ko'ra olishiga yordam beradi. Ayniqsa, texnologik kartani o'quvchi-talabaning imkoniyati, extiyojidan kelib chiqqan holda tuzilishi, uni shaxs sifatida ta'limning markaziga olib chiqishga olib keladi. Bu esa o'qitishning samaradorligini oshirishga imkon yaratadi.

Ta'limning interfaol metodlari. Inter ingliz tilidagi «inter» old qo'shimchasidan iborat bo'lib, u tom ma'noda o'zaro ta'sir, yo'nalganlik ma'nosini anglatadi. Bu yerda inter so'zi keng doirada,

xalqaro miqyosdagi ta'sir, harakat, yo'nalganlik mazmuniga ega. Interfaol atamasiga kelsak, u «interactive» ya'ni keng xalqaro miqyosdagi harakat faolligini bildiradi. Lotincha inter so'zining ma'nosi – ichki potensial imkoniy quvvat degani.

Ma'lumki, har bir inson o'z ichki imkoniy quvvatiga va o'zgalarda qaytarilmas fazilatga ega.

Interaktiv usul tarbiya nuqtai nazaridan, har bir kishini ruhiy, ilohiy tavsifini ko'zda tutgan hoda, xalqaro miqyosdagi ta'lim – tarbiya yangiliklarni hamda ma'naviy manbalarimizdagi aks ettirilgan intellektual salohiyatimiz ko'nikmalari asoslanib komil farzand tarbiyalash demakdir.

G'arbda pedagogikaning interfaol metodlari bilan shug'ullanadigan qismini interaktiv pedagogika deb ham yuritiladi.

Interaktiv pedagogika yoshlarni talabalarni faolliklari xilmaxilligini hamkorligi, hayrihohligi asosida ularni yangi faollik, bunyodkorlikka, yaratuvchanlikka undovchi pedagogika bo'lib, talabalarga bunday sifatlar ular erkin fikrlash asoslarini egallaganlaridan keyin shakllana boshlaydi, rivojlanadi.

Interaktiv pedagogika yangi ta'lim asosida ta'lim – tarbiyaning hamma shakllarida joriy etilmoqda. Masalan, ma'ruzalarda, interaktiv pedagogikaning munozara, muomalalar muhokamasi, aqliy xujum, baxslar kabi usullaridan keng foydalaniladi.

Amaliy mashg'ulotlarda esa seminar, og'zaki, yozma kolokviumlar, referatlar muhokamasi, faol eksperiment, amaliy o'rinlar metodlaridan keng foydalanilmoqda. Ammo shunga qaramay. G'arb davlatlaridan bizga interaktiv pedagogikaning bir qancha karorlar shajarasi. Ajurli arra, Snejniy kom, tajribalar, tadbirlar hamkorligi kabi metodlari kabi metodlari kirib keldi.

Inson imkoniyatlarining yana bir mo'jizaviy tomoni shundan iboratki, har bir kishi nodir va betakror bo'lishi bilan birga u ijtimoiylikka muxtoj qilib yaratilgan. YA'ni xatto har bir qobiliyatli kishi o'z aqliy – amaliy imkoniyatlaridan optimal foydalanganda ham intellektual imkoniyatlarini faqat – 4-5% ini ishga sola oladi.

Shuning uchun kishilarning qiziqishi, qobiliyatlar yo'nalishi turlicha bo'lib ular jamoalashganda aqliy imkoniyatlarning foydali ish koefisenti ko'payadi.

Interaktiv pedagogika talabalarda ijobiy hamkorlikning har bir kishi uchun qanday katta manfaat kasb etishini amalda ko'rsatadi. Shunda talabalar fikrlari hilma – hilligidan cho'chimaydilar, balki undan o'zaro manfaatdor bo'ladilar va atrofdagi ijtimoiy-iqtisodiy holdisalarga ongli munosabatda bo'ladilar. Interaktiv pedagogika tashkiliy shakli, metodlari, talabalarining o'zaro munosabatlari, talaba va o'qituvchi munosabatlari bilan paternalistik (nasihat va o'ktirishga asoslangan) pedagogikadan tubdan farq qiladi.

Masalan, interaktiv pedagogikaning «munozara» shaklidagi mashg'uloti ikki bosqichli qilib o'tkaziladi. Agar guruhdagi 20 ta talaba bo'lsa, ular 4 tadan yoki 5 kishidan iborat kichik guruhlar shaklida o'tkaziladila. YA'ni har bir stolga davra qilib o'tiriladi. Shunday qilib, guruhda 4 yoki 5 ta davra hosil bo'ladi. Bugungi mashg'ulotda hal qilinishi kerak bo'lgan muammo 4 yoki 5 ta masalaga bo'linadi. O'qituvchi guruhlar hal qilish lozim bo'lgan masalalarni alohida qog'ozlarga yozib keladi.

Har bir guruhga turli savollar tarqtiladi. Agar muammo yangi bo'lsa, har bir kartochka – qog'ozda savollarga qisqacha yordamchi izohlar berilishi kerak. Yoki muammoni hal qilish uchun zarur bo'lgan materiallar bilan tanishish talabalarga oldindan topshirilapdi. Har bir guruhga o'zlari olgan masalalarni kichik guruhlarda o'zaro ijodiy hamkorlikni yo'lga qo'yib munozarani tashkil qilish va tegishli javob hozirlash uchun 5-10 minut beriladi (qiyinlik darajasiga qarab). Keyin munozaraning ikkinchi bisqichi boshlanadi. Unda har bir kichik guruh vakili o'zlari hal qilgan masalani bugun guruhga, jamoaga gapirib, isbotlay berishi kerak. Bu vakilning javobi boshqa guruh a'zolari tomonidan umumiy munozaraga olinadi va umumiy yakuniy xulosa chiqariladi. Bunda professor-o'qituvchi munozaraga ijodiy hamkor sifatida, eng zarur paytlarda ishtiroq qilish kerak.

Fikrlarni to'g'ri, noto'g'ri deb tasdiqlamasligi kerak. Chunki u erkin fikrlashga to'siq bo'ladi. Albatga, professor-o'qituvchi xulosaviy fikrlarda agar bo'lsa, yordamga kelishi kerak. Xuddi shunday beshta guruhlarining javoblari munozarada hal qilingach, (5-10 minutdan) umumiy qo'yilgan muammo muhokamasiga hamma qatnashadi. Yakuniy xulosalar doskaga yoziladi.

Talabalarga tegishli reyting ballari munozara davomida va munozara yakunida quyila boradi.

Interaktiv pedagogika talabalarni amaliy va nazariy faollikka yangi g'oyalar izlashga, o'z fikrlari, g'oyalarini himoya qilishga, o'z g'oya fikrlarini isbotlashga, boshqalarni fikrlariga hurmat va tanqidiy qarashga, muloqot, munozara olib borish sifatlarini o'stirishga, mustaqil ishlashga, amaliy ijodkorlikka, amaliy sifatlarga ega bo'lishga o'rgatadi.

Interaktiv pedagogika professor-o'qituvchilarga o'zlari o'qitayotgan fanlarini zamonaviy ta'limiy, ijodiy-amaliy rivojlantiruvchi va tarbiyaviy funksiyalarini aniq belgilab olib milliy ta'lim modelidagi uzluksiz ta'lim, fan va ishlab chiqarish integrasiyasi asosida interaktiv pedagogikadan o'rinli foydalanib zamon talabi darajasidagi yetuk mutaxassislarni tayyorlashdagi o'zlarining sharaflari vazifalarini bajarishlari kerak.

Nazorat uchun savollar:

1. Metod tushunchasining mazmun mohiyati?
2. Metodlarning turlari?
3. Ko'rgazmali metodlardan foydalanishning afzalliklari nimada?
4. Og'zaki metodlarning ahamiyati nimada?
5. Amaliy metodlar bilimlarni mustahkamlash usuli sifatida?
6. Innovasion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati.
7. «Innovasiya» so'zining ma'nosini ochib bering?
8. Interfaol atamasining ma'nosi nimadan iborat?

14-MAVZU: TURLI TEXNOLOGIYALARNI O'QUV JARAYONIGA TATBIQ ETISH

REJA:

1. Ta'lim jarayonida metodlarning pedagogik mohiyati.
2. O'qitish metodlarining tasnifi.
3. Metodlarning turlari.
4. Turli texnologiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish

Tayanch so'zlar: Metod, axloq, xulq-atvor, o'quv predmetlari, tasniflash.

Ta'lim jarayonida metodlarning pedagogik mohiyati.

Ta'lim jarayonining muvaffaqiyati uning shakligagina emas, balki qo'llanilayotgan metodlar samaradorligiga ham bog'liqdir. Ta'lim nazariyasida o'qitish (ta'lim) metodlari markaziy o'rin egallaydi.

«Metod» yunoncha *metodos* so'zidan olingan bo'lib, «yo'l», tadiq qilish kabi ma'nolarni anglatadi. Ta'lim metodi ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi-talabalarning aniq maqsadga erishishiga qaratilgan birgalikdagi faoliyatlaridir. *2 O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi T.:2001y 5-j 613-6.*

Metodlar haqidagi fan metodologiya deb ataladi. Fanda nazariy va amaliy (emiirik) metodlar mavjud. **Metod** — metod (yunoncha — aynan nimagadir yo'l) maqsadga erishish yo'lini bildiradi. Muayyan ma'noda tartibga solinadigan faoliyat. Yunoncha so'z bo'lib, yo'l, axloq ma'nolarini bildiradi. Odatda, keng ma'noda qo'llaniladigan «metod» terminini kishilarning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish, ma'lum obyektни o'zlashtirish borasidagi nazariy va amaliy faoliyatlari usullarini anglatadi. Ta'lim jarayonidagi ma'lum bir maqsadni amalga oshirishga qaratilgan faoliyatning turlicha bo'lishi yangidan-yangi usullarni metodlarni keltirib chiqaradi. Metod tanlashda, albatta, ayrim o'quv predmetlarini o'ziga hos xususiyatlariga amal qilinmog'i lozim. Shu

bilan birga ta'lim jarayonida ko'pchilik o'quv predmetlarini o'qitishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan umumiy o'qitish metodlari bilan birga ayrim o'quv predmetlarini o'qitishda qo'llanilgan o'ziga hos xususiy metodlar va metodik yondashuvlar ham bor. Ayrim predmetlarni o'qitishda qo'llaniladigan xususiy metodlar umumiy o'qitish metodlari bilan mustahkam bog'liqdir.

Ta'lim metodlari o'qitishning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish usullarini hamda o'quv materialini nazariy va amaliy yo'naltirish yo'llarini anglatadi.

O'qitish metodlari ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining qanday bo'lishi, o'qitish jarayonini qanday tashkil etish va olib borish kerakligini hamda shu jarayonda o'quvchilar qanday ish harakatlarini bajarishlari kerakligini belgilab beradi.

Ta'lim metodi o'qituvchi bilan o'quvchilarning o'qish vazifalarini bajarishga qaratilgan nazariy va amaliy bilish faoliyati yo'lidir.

O'qituvchi insoniyat tajribasida to'plangan bilimlar bilan hali bu bilimlarga ega bo'lmagan bolaning ongi o'rtasida vositachilik rolini o'ynaydi.

Bola ijtimoiy-tarixiy tajribadagi barcha bilim boyliklarini ta'lim olmasdan, o'qituvchisiz, mustaqil holda o'zi tizimli tarzda o'zlashtira olmaydi. O'qituvchining eng kata xizmati o'quv materialini o'zlashtirishning muayyan yo'l, usul va priyomlarini belgilashda namoyon bo'ladi.

Ta'lim metodi o'quv materialini bayon qilishga va uni bolalar yaxshi bilib olishga qaratilgan faoliyatning yo'li, usulidir. Ta'lim jarayoni va natijalari o'qituvchining o'quvchilar bilish faoliyati harakatini belgilovchi ish usullariga bog'liqdir. Shu sababli doimo pedagogikada ta'lim metodlariga o'qituvchining ish usullari va o'quvchilarning bilish faoliyati usullari deb qaraladiki, bu usullarning har ikkalasi ham o'quv vazifalarini bajarishga qaratilgandir.

Ta'lim metodlari o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatining xususiyatini belgilaydi, ta'limning maqsadi va mazmuniga bog'liq bo'ladi.

Ta'lim metodlari tevarak-atrofdagi dunyoni bilishning umumiy qonuniyatlarini tushunishga bog'liqdir, ya'ni ular falsafiy fikrlarni, ta'lim jarayonining mohiyati va tamoyillari to'g'ri anglash natijasidir.

Ta'lim metodlari o'quv materiali mazmunida ifodalangan ilmiy fikr mantig'iga bog'liqdir. O'quv materialining mazmuni tobora chuqurlashib, murakkablashib va ilmiy tus olib boromoqda, shuning uchun ta'lim metodlari ilmiy bilishning mantiqi va metodlariga tobora ko'proq bog'liq bo'lib qolmoqda.

Ta'lim metodi psihologik asosga ega. Bolaning o'quv materialini o'zlashtirishdagi yosh imkoniyatlari va uning yetuklik darajasi o'qitish va o'qish usullariga juda katta ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarning fikrlash faoliyatini va shaxsiy xususiyatlarini yaxshi bilish o'qitishning samaraliroq usullarini topish imkonini beradi.

Ta'lim metodlari o'sayotgan organizmning anatomik-fiziologik, biologik xususiyatlariga ham bog'liqdir. O'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil qilishda ularning yoshiga hos biologik o'sishni hisobga olish kerakki, ta'limning ko'pgina jihatlari ish qobiliyati, charchash, ijodiy kayfiyat, jismoniy sog'liq, maktabdagi gigiyena sharoitlari aynan shu o'sishga bog'liqdir.

Ta'lim metodlari nazariy jihatdan yaxshi asoslangan bo'lishi, pedagogik nazariyadan kelib chiqishi kerak, ammo, ta'lim metodlari amalda qo'llanilmasa, foydasiz bir narsaga aylanadi.

Amaliy yo'llanganligi ta'lim metodlarining eng muhim tomonlaridan biridir. Bu metodlarda pedagogik nazariya amaliyot bilan bevosita bog'langan. Nazariya qancha chuqur va ilmiy bo'lsa, ta'lim metodlari o'shancha samarali bo'ladi. Pedagogika fani o'qituvchilarning ilg'or ish tajribalarini umumlishtiradi, an'anaviy ta'limning ilmiy asoslarini ko'rsatib beradi, o'qitishning zamonaviy, samarali metodlarini ijodiy ravishda izlab topishga yordam beradi.

O'qitish metodlarining tasnifi. Pedagogikada o'qitish metodlarini tasniflashga yagona yondoshish mavjud emas. Hozirgi didaktikada o'qitish metodlarini bilimlar manbai bo'yicha (S.O.Lordkipanidze, YE.Y.Golant), didaktik maqsadlar bo'yicha (B.P.Yesip), bilish faoliyatining saviyasi bo'icha (I.Y.Lerner, M.N.Skatkin, M.I.Maxmutov) farqlash eng ko'p tarqalgan.

Metodlarning binar sxemalari, ularni uch o'lchovli, va hatto setraerdik farqlash ham uchraydi. Ana shu tasniflarning har birida afzalliklar va kamchiliklar mavjud bo'lib, ular adabiyotlarda yetarlicha tahlil qilingan.

O'qitish metodlarini bilish manbalari bo'yicha tasniflash ancha oddiy bo'lib, ular maktab amaliyotida keng tarqalgan. Bu belgi bo'yicha metodlar quyidagi uch guruhga bo'linadi:

1. Og'zaki metodlar (bilimlarni so'z bilan bayon qilish, suhbat, darslik ma'lumotnoma va ilmiy adabiyotlar bilan ishlash).
 2. Ko'rsatmali metodlar rasmlar, namoyishlar, kuzatishlar.
 3. Amaliy metodlar (mashqlar, laboratoriyadagi amaliy ishlar).
- Bular ma'lum darajada shartlidir, chunki mazkur metodlarning hammasi o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularni doim ham aniq chegaralab bo'lmaydi.

Har bir o'qitish metodining o'z vazifasi bor. Adabiyotlarda o'qitish metodlarining rag'batlantiruvchi (motivlashgan), ta'limiy, tarbiyaviy va kamol toptiruvchi umumpedagogik vazifalari ifodalangan.

O'qituvchi darsga tayyorlanishda va uning uchun eng muvofiq metodlarni tanlashda aynan shu metodlarning bajarilishi mumkinligini va ularning strukturasi hisobga olib, shu asosda, masalan, rag'batlantirish, tarbiyaviy va kamol toptirish vazifalarini kuchaytiruvchi murabbiydir.

Tasniflash ta'limning nazariy asoslarini ko'rishda yordam beradi, pedagogik fikrni chuqurlashtiradi va shunga ko'ra ijod uchun asos bo'ladi. O'qitish metodlarini tasniflash o'qituvchilar faoliyati o'rtasida taqsimlanadi. Birinchi guruhga o'qitish usullari va ikkinchi

guruhga esa o'qish usullari kiradi. Quyida o'qitish metodlarining taniqli olimlar tavsiya etgan tasniflarni ko'rib chiqamiz.

Xorazmiy, Beruniy, Yusuf Hos Holjib, Ibn Sino, Burholniddin Zarkujiylarning metodlari tasniflarida asosan mantiqiy bilish faoliyatini kuchaytirish nazarda tutilgan bo'lib, ular ko'nikma va malakalarni shakllantirish hamda mustahkamlash, ko'rsatmalilik – tajriba, amaliy, nazariya bilan amaliyotni o'zaro bog'lash, izlanish metodlaridan iboratdir.

I.Y.Lerner va M.N.Skatkin o'qitish metodlarini quyidagilarga ajratadilar:

- tushuntirish – rasmlar metodi;
- reproduktiv metod;
- muammoli bayon qilish metodi;
- qisman izlanish metodi;
- tadqiqot metodi.

M.A.Danilov va B.P.Yesipovning tasnifi ma'lum turdagi darslarda qo'yiladigan vazifalarga bog'liqdir.

1. Bilimlarni bayon qilishda: hikoya – tushuntirish, ma'ruza, suhbatlar, ko'rsatmali qo'llanmalarni namoyish etish.

2. O'quvchilarda ko'nikma va malakalarni shakllantirish: mashqlarni shakllantirish va amaliy ishlar.

3. Bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish – joriy kuzatishlar, og'zaki so'rash, yozma va amaliy nazorat ishlari.

S.I.Perovskiy va YE.Y.Goland tasnifi: faol va passiv metodlarga bo'lish:

- agar o'quvchilar mustaqil ishlasa, faol metodlar (laboratoriya metodi, kitob bilan ishlash);

- agar o'quvchilar faqat tinglasa va eshitsa, passiv metodlar (hikoya, ma'ruza, tushuntirish, namoyish qilish metodi, ekskursiya). Bunday tasniflar ma'qul emas, chunki u o'quvchilarning ongliligi va faolligi prinsipini buzadi.

Y.K.Babanskiyning tasnifi. Metodlarni uchta katta guruhga bo'lish:

- o'quv-tarbiya ishlarini tashkil etish va amalga oshirish;
- ularni rag'batlantirish va motivlashtirish;
- nazorat va o'zini o'zi nazorat qilish metodlari (ikkinchi guruhda ishning qator yangi metodlari va usullari mavjud). Muallif quyidagilarni tavsiya etadi:

- bilishga doir o'yinlar, o'quv munozaralari, qiziq vaziyatlarni vujudga keltirish, rag'batlantirish, tanbeh berish va nazorat metodlari.

T.A.Ilina olimlarning tasniflarini umumlashtirib, Y.K.Babanskiyning tasnifini ma'qullagan va tasniflashning quyidagi tartibini tavsiya etgan:

- yangi bilimlarni (o'qituvchining suzlariga tayangan holda berish uchun foydalanilgan tushuntirish, hikoya, maktab ma'ruza metodlari);

- yangi bilimlar o'zlashtirilish, mustahkam malakalar shakllanishi uchun foydalaniladigan metodlar: suhbat, ekskursiya, eksperiment va laboratoriya ishi, darslik va kitob bilan ishlash, o'yinlar, mashqlar;

- darsning har bir bosqichida foydalansa bo'ladigan texnik vositalar bilan ishlash metodlari;

- mustaqil ish.

S.P.Baranov o'z tasnifini guruhlar bo'yicha taqsimlaydi. Birinchi guruhga o'qitishning o'kituvchi eng asosiy rol o'neydigan hikoya, suhbat, tasniflash, tushuntirish va hokazolarni kiritadi. Bunda o'quvchining asosiy vazifasi o'qituvchi mulohazalarning mantiqiga ergashish, bayon qilinayotgan mazmunni tushunish, eslab qolish va keyinchalik o'rganilgan materialni qayta gapirib bera olishdan iborat bo'ladi. Uning fikri o'qituvchi mulohazalarining tizimiga qanchalik yaqin bo'lsa, o'quv materialini o'rganishning tavsiya etilgan yo'li shunchalik ishonchli bo'ladi. O'quvchining asosiy vazifasi – o'qituvchining gaplarini tinglash va ularni tushunib olishdir.

Ikkinchi guruhga o'qishning yo'llari: mashqlar, mustaqil, laboratoriya, amaliy va kontrol ishlar kiradi. O'quvchi faoliyatining xarakteri tavsiya etilgan metodning samaradorligini belgilaydi. O'qituvchining roli bolalarning o'qishiga mohirona rahbarlik qilishdan iborat bo'ladi.

Tasniflashning shunday turlari ham mavjudki, ularda o'qitish metodlari o'qishning tegishli metodlariga: axborot – umumlashtirish va ijrochilik tushuntirish va reproduktiv, instruktiv – amaliy va mahsulli – amaliy, tushuntirish – da'vat va qisman izlanishli, undovchi va izlanish tarziga mos keladi. (L.N.Maxmutov).

Amalda o'qitish metodlarini tasniflashga bilimlar manbai mantiqan asoslar bo'yicha (N.M.Verzilin) bilimlar manbai va o'quvchilarning o'quv faoliyatidagi mustaqillik darajasi bo'yicha (A.N.Aleksyuk, I.D.Zverev va boshqalar) baravar yondoshish eng ko'p uchraydi.

S.G.Shapovalenko metodlarning to'rt jihatini: mantiqiy – mazmuniy, prosessual va tashkiliy boshqarilishi jihatlarini ko'rib chiqadi.

Metodlarni tasniflash muammosiga turlicha qarashlar ular haqidagi bilimlar tabaqalanishi va birlashishining tabiiy jarayonini aks ettiradi (Svetlovskaya, Suvorova, Lvov, Mavlonova va boshqalar).

Metodlarning turlari.

Metodlar bir qancha asosiy guruhlardan iborat bo'lib, ularning har biri o'z navbatida kichik guruhlar va ularga kiruvchi alohida metodlarga bo'linadi. O'quv bilish faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish jarayonini o'zi uzatish, qabul qilish, anglash, o'quv axborotlarini esda saqlashni hamda olinadigan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llay olishni nazarda tutishni hisobga olsak, birinchi guruh metodlariga so'z orqali uzatish va axborotni (informasiyani) eshitish orqali qabul qilish metodlari, og'zaki metodlar, hikoya, ma'ruza, suhbat va boshqalar; o'quv axborotini ko'rgazmali uzatish va ko'rish orqali qabul qilish metodlari –

ko'rgazmali metodlar; tasviriy, namoyish qilish va boshqalar; o'quv axborotini amaliy mehnat harakati orqali berish (amaliy metodlar, mashqlar, laboratoriya tajribalari, mehnat harakatlari va boshqalar) kiradi.

Yuqorida bayon qilingan fikrlardan kelib chiqqan holda amaliyotda keng qo'llanayotgan metodlarni, asosan quyidagi uch guruhga ajratish mumkin.

Ta'lim metodlari

O'quv materialini og'zaki

bayon qilish metodi

Ko'rgazmalilik metodi

Amaliy mashg'ulotlar metodi

O'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi maktab ta'lim mazmunda eng ko'p qo'llaniladigan metodlardan biri bo'lib, mazkur metodga barcha o'quv predmetlari bo'yicha barcha sinflarda murojaat qilish mumkin.

Ushbu metod bayon qilinayotgan ma'lumotlarning to'g'ridan-to'g'ri o'qituvchining jonli nutqi orqali idrok qilinishi bilan tavsiflanadi va ana shu xususiyatiga ko'p ta'limning boshqa metodlaridan farq qiladi.

O'quv materialini og'zaki bayon qilish metodi quyidagi 5 turda qo'llaniladi.

Hikoya qilish o'qituvchi tomonidan yangi o'tilayotgan mavzuga oid narsa, hodisa va voqealarning yaxlit yoki qismlarga bo'lib, obrazli tasvirlash yo'li bilan ixcham, qisqa va izchil bayon qilinishidir (bayon qilish 30-40 daqiqa bo'lishi mumkin). Hikoya qilish ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda keng qo'llaniladi.

Hikoya qilish davomida o'quvchilar passiv talaba bo'lib, qolmasliklariga, aksincha, ular faollikni oshirish, diqqatni mavzuga safarbar qilish, hodisa va voqealar ustida fikr yuritish, fikr almashish maqsadida savollar berib borish, ko'rgazmali qurollardan foydalanishga e'tibor berish lozim.

Ma'ruzada o'tilayotgan mavzuning haqiqiy mohiyatini ochib berish, ulardan ilmiy xulosalar chiqarish va umumlashtirish yo'li bilan, bir soatlik mashg'ulot davomida bilimlarni izchillik bilan to'liq bayon etadilar.

Ma'ruza, asosan yuqori o'rta-maxsus va oliy o'quv yurtlarida qo'llaniladi. Unda mavzu sidirg'asiga bayon qilinsa ham, boshqa o'quv materialining unsurlari bilan bir qatorda og'zaki bayon qilish metodining turlari – hikoya

Og'zaki bayon qilish

ta'lim metodlari

Darslik va kitoblar bilan ishlash

Hikoya qilish

Suhbat

Maktab ma'ruzasi

O'quv materialini tushuntirish

Og'zaki bayon qilish, tushuntirishlardan ham foydalanish mumkin. Ma'ruza quyidagi talablar asosida tashkil etiladi:

1. Materialning ta'lim tizimi oldida turgan umumiy talablarni amalga oshirishga xizmat qilishga erishish.

2. Materialning tarbiyaviy ahamiyatini to'g'ri belgilash, tarbiyaviy ta'sir vositalarini aniqlash.

3. Ma'ruza jarayonida o'quvchilarni mavzuga oid fan yangiliklari, kashfiyotlar bilan tanishtirib borish.

4. Bayon qilishda o'qituvchi nutqi yagona bilim manbai hisoblanadi, shu bois u ravon, tushurnali, ifodaviy bo'lishi lozim.

5. Ma'ruza jarayonida o'quvchi uchun notanish bo'lgan so'z va iboralarga izoh berish, qoida va qonunlarning ta'rifi soda, ixcham va tushunarli bo'lishi kerak.

6. O'quvchi-talabalar o'qituvchi tomonidan berilgan ta'riflarni yozib borishlari kerak.

O'quv materialini tushuntirish o'rganilayotgan hodisa, qonun, qoida yoki harakatning mohiyatini ochib berishga qaratilgan. O'qituvchi muayyan bir predmetning u yoki bu mavzuga oid qonun-

qoidalar qanchalik asosli ekanligini dalillar, misollar keltirish yo'li bilan isbotlab beradi.

Suhbat metodi ko'pincha savol-javob metodi deb ham yuritiladi. Chunki bu metoda dars o'tilsa, u asosan savol-javob yo'sinida olib boriladi.

O'qitish jarayonida o'rganilayotgan mavzu yuzasidan kirish, asosiy va yakunlovchi suhbatlar ham qo'llaniladi, shuningdek, o'quvchilar tomonidan yangi o'tilgan mavzu qanchalik tushunganlarini tekshirish maqsadida ham suhbat o'tkaziladi. Suhbat metodi bilan ish ko'rganda, mashg'ulotlarni tashkil qilish va uni olib borishda o'qituvchi quyidagilarga amal qilishi kerak:

1. O'qituvchining suhbat uchun tayyorlab kelgan savollari o'quvchilarining hammasiga taalluqli bo'lib, so'roq o'rtaga tashlanishi kerak.

2. O'quvchilardan biri javob berish uchun chaqiriladi.

3. Barcha o'quvchilar javob berayotgan o'quvchini qunt bilag tinglashi, uning javobini to'ldirishi, tuzatish, oydinlashtirishga yordam berishini ta'minlash lozim.

Darslik va kitob bilan ishlash materialni og'zaki bayon qilish metodining asosiy turi bo'lib, maktab amaliyotida muhim o'rin tutadi. O'quv adabiyotlari bilan ishlash murakkab psixologik jarayonni o'z ichiga oladi. U ta'lim jarayonida o'qituvchi tomonidan bayon qilingan bilimlarni, o'quv materiallarni kitob matnidan ko'rib, ongli idrok qilish faoliyatini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Darslik va kitob bilan ishlash ikki yo'nalishda olib boriladi.

Ko'rgazmalilik metodi

Namoyish etish, ekskursiya o'quvchilarining o'quv materiallarini aniq obrazlar orqali bevosita idrok qilishlarini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Namoyish etish metodi o'qituvchi tomonidan qilinayotgan ilmiy-nazariy bilimlarni o'quvchilar puxta o'zlashtirishlari uchun ularning sezgi organlari eshitish, ko'rish, hid va ta'm bilish, teri

sezgilarining bir obyektga alohida-alohida yoki bir necha sezgi a'zolarini bir yo'la safarbar etish yo'li bilan olib boriladi.

Namoyish etish

Ko'rsatmalilik metodi

Dars jarayonida darslik va o'quv adabiyotlari bilan ishlash

Dars mavzusiga bog'liq holda sinf va sinfdan tashqari vaqtlarda darslik va o'quv adabiyotlari bilan mustaqil ishlash

Darslik va kitob bilan ishlash

Tasvirlash

Ekskursiya

Namoyish etish metodi mavzuning xususiyatiga ko'ra ikki yo'nalishda olib boriladi.

Mavzuning mazmuniga bog'liq bo'lgan narsa-hodisa va voqealarni hamma vaqt sinf sharoitida namoyish qilish mumkin bo'lavermaydi. Shu bois o'tilayotgan mavzuning xususiyatiga ko'ra ekskursiya metodidan ham foydalaniladi. Ekskursiya metodi o'rganilayotgan voqea va hodisalarni tabiiy sharoitda yoki maxsus kuzatiladi.

Namoyish etish, tasvirlash va ekskursiya metodi bilan ish ko'rishda o'quvchilarni turli mavzularda tasviriy materiallar bilan ishlashga jalb etish muhim didaktik ahamiyatga egadir.

Amaliy mashg'ulotlar metodi quyidagilardan iboratdir.

Namoyish etish metodi

Dars yoki dars mashg'ulotining asosiy qismida o'tilayotgan mavzuni namoyish qilish

Boshqa mustaqil ta'lim metodlari bilan olib borilayotgan darsda namoyish etiladigan materiallardan foydalanish

Tasviriy ko'rgazmali materiallar

Buyum, narsa, voqea-hodisalarni biror shartli belgi orqali ifodalangan ramziy va sxematik tasviriy materiallar, kartalar, chizmalar, diagrammalar va h.k.

Buyum, narsa hodisa voqealarning tasvirini ifodalovchi materiallar: rasm, surat (foto-surat), diafilm va boshqalar

Amaliy mashg'ulotlar metodi

Mashq qildirish metodi

Amaliy mashqlar metodi

Laboratoriya mashg'ulotlari metodi

Mashq qildirish metodi, asosan o'zlashtirilgan ilmiy bilimlarni mustahkamlash va uni amalda qo'llay olish, tegishli ko'nikma va malakalarga ega bo'lishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Odatda, mashq qildirish deganda ilmiy bilim va ma'lum bir ish - harakatni o'zlashtirish yoki takomillashtirish maqsadida rejali ravishda tashkil etilgan takrorlash tushuniladi.

Mashq qildirish metodi o'quv predmetlarining mazmuni va tavsifiga qarab turlicha olib borilishi mumkin. O'quvchilarning o'zlashtirgan ko'nikma va malakalarini mustahkamlash va ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda mashq qildirish quyidagi talablarga amal chkilishi lozim:

1. Topshiriqning maqsadi o'kuvchilarga aniq va ravshan tushuntirilgan bo'lishi topshiriqning mazmuni va uni ishlash yo'llari puxta uqtirilgan bo'lishi lozim.

2. O'quvchilar diqqati taqdim etilayotgan mashqqa jalb qilinishi, jamoaning va har bir o'quvchining intilish va qiziqishlari hisobga olinishi lozim.

3. Topshiriq qat'iy tizim va izchillikka ega bo'lishi lozim.

4. Ma'lum qoida yuzasidan o'zlashtirilgan ko'nikma va malakalar shu qoidaga oid boshqa mazmundagi topshiriqlarni bajarishda ham osonlika bilan qo'llanilishi lozim.

Topshiriq o'kuvchilarning faol faoliyatini ta'minlaydigan bo'lishi va mashqni, albatta, belgilangan vaqt ichida bajarish talab qilinishi kerak.

Mashq qildirish metodida o'quvchilarning yozma ijodiy mashqlari alohida o'rin egallaydi. Shuningdek, ma'lum mavzularda ma'ruza tayyorlash, grafik ishlari ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Laboratoriya metodi ta'lim jarayonida o'quvchilarga atrofni o'rab olgan obyektiv borliqdagi narsa va hodisalar, ularning shakli,

hajmi, tarkibi, tuzilishi, o'zgarishi va rivojlanishi qonuniyatlari haqida yangi-yangi bilimlar berish, o'zlashtirayotgan ilmiy bilimlarni mustahkamlash hamda tegishli ko'nikma va malakalar bilan qurollantirishda muhim ahamiyatga ega.

Laboratoriya metodidan, asosan maxsus fanlarni o'qitishda, har bir fanni o'ziga hos xususiyatlarini hisobga olgan holda foydalaniladi. Laboratoriya mashg'uloti xususiyatiga ko'ra uch xil bo'ladi.

Laboratoriya metodi asosida o'tiladigan mashg'ulot xususiyatiga qarab quyidagi shaklida tashkil qilinadi:

1. O'quvchilar bilan ommaviy mashg'ulotlar.
2. O'quvchilar bilan guruhli mashg'ulotlar.
3. Har bir o'quvchi bilan yakka tartibda mashg'ulotlar.

Amaliy mashg'ulotlar metodi o'quvchilarga umumiy texnika-ijodiy ta'lim berish va mehnat malakasi bilan qurollantirishda asosiy metod bo'lib xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonida qo'llaniladigan vositalar ta'lim samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Vosita muayyan o'qitish metodi yoki metodik usullarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan yordamchi o'quv materiallaridir. Ta'lim vositalari asbob-uskunalar, laboratoriya jihozlari, axborot va texnik vositalar (qurilmalar), ko'rsatmali qurollar, ramziy belgilar, darslik o'quv qo'llanmalari, radio, televideniye va kompyuter na hokazolardan iborat bo'ladi.

Turli texnologiyalarni o'quv jarayoniga tatbiq etish

"INNOVATSIYA"-ingliz tilidan olingan bo'lib, "yangilik kiritish" demakdir. Ma'lum bir faoliyatda shakl, metodlar, muammolarni yechishdagi yangich yondashuv, ilg'or texnologiyalarni ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llash orqali yuqori natijalarni ta'minlash.

Innovatsion jarayonni olib boruvchi shaxs innovator deb yuritiladi

"Innovatsion ta'lim" tushunchasi 1979 yilda "Rim klubi" da qo'llanilgan.

NOVATSIYA - faoliyat qisqa muddatli bo'lib, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lmasligi, muayyan tizimdagi faqat ba'zi elementlarini o'zgartirishni vazifa qilib qo'yilishi. **NOVATSIYA** - amaldagi nazariya doirasida amalga oshiriladi, ko'lam va vaqt bo'yicha chegaralanadi, metodlar yangilanadi va natijasi avvalgi tizimni takomillashtiradi.

INNOVATSIYA esa tizimli, yaxlit va davomli bo'ladi, ma'lum amaliyotda yangi faoliyat tizimini loyihalaydi, amaliyot sub'ektlari pozitsiyalarini to'la yangilaydi. Bunda faoliyatning yangi yo'nalishlari ochiladi, yangi texnologiyalar yaratiladi, faoliyatning yangi sifat natijalariga erishiladi, natijada amaliyotning o'zi ham yangilanadi.

INNOVATSIYA JARAYONI BOSQICHLARI:

- ✘ 1. Yangi g'oya tug'ilishi bosqichi
- ✘ 2. Ixtiro, yangilik yaratish bosqichi
- ✘ 3. Yangilikni amalda qo'llay bilish
- ✘ 4. Yangilikni yoyish, tatbiq etish
- ✘ 5. Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilishi bosqichi
- ✘ 6. Yangi muqobillik asosida yangilikning qo'llanish doirasini qisqartirish bosqichi.

"Keys-stadi" - inglizcha so'z bo'lib, ("case" - aniq vaziyat, hodisa, "stadi" - o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab **1920-1921 yillarda Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan.** Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim (Who), Qachon (When), Qaerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (How), Nima-natija (What).

Mazkur metod muammoli ta'lim metodidan farqli ravishda real vaziyatlarni o'rganish asosida aniq qarorlar qabul qilishga asoslanadi. Agar u o'quv jarayonida ma'lum bir maqsadga erishish yo'li sifatida qo'llanilsa, **metod** xarakteriga ega bo'ladi, biror bir jarayonni tadqiq etishda bosqichma-bosqich, ma'lum bir algoritim asosida amalga oshirilsa, **texnologik** jihatni o'zida aks ettiradi.

Ma'ruza talabalarga u yoki bu tashkilot to'qnash kelgan konkret vaziyat, ushbu vaziyatni tahlil etish va mustaqil ravishda yoki jamoa bo'lib munozara tashkil etish asosida uning yechimi topish tarzida taqdim etilar edi. Keyinchalik keys metodi biznes yo'nalishidagi ta'lim muassasalarida keng targ'ib etilgan. Hozirgi kunda esa, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish nuqtai nazaridan mazkur metod tarafdorlari ko'payib bormoqda. XX asrning 50 yillaridan boshlab biznes-keyslar G'arbiy Yevropa mamlakatlarida ommalashdi. Yevropaning yetakchi biznes maktablari INSEAD, LBS, HEC, LSE, ESADE va boshqalar keys-stadi metodi asosida dars beribgina qolmay, keyslarni yaratishda ham faol ishtirok eta boshlaydilar.

"Keys metodi" ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta'minoti bilan tanishtirish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka tartibdagi audio-vizual ish; ✓ keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); ✓ axborotni umumlashtirish; ✓ axborot tahlili; ✓ muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o'quv topshirig'ni belgilash	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muammolarni dolzarblik ierarxiyasini aniqlash; ✓ asosiy muammoli vaziyatni

	belgilash
1-bosqich: Keysdagi asosiy muammoli tahlil etish orqali o'quv topshirig'ining yechimini izlash, hal etish yo'llarini ishlab chiqish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muqobil yechim yo'llarini ishlab chiqish; ✓ har bir yechimning imkoniyatlari va to'siqlarni tahlil qilish; ✓ muqobil yechimlarni tanlash
4-bosqich: Keys yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka va guruhda ishlash; ✓ muqobil variantlarni amalda qo'llash imkoniyatlarini asoslash; ✓ ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; ✓ yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish

Keys. Mashg'ulot jarayonida siz o'tayotgan mavzuni juda yaxshi biladigan bola bor, shu sabab, u mashg'ulot davomida Sizga va bolalarga xalaqit bera boshladi: savollari, fikrlarga qo'shilishi bilan barchani diqqatini bo'lib chalg'ita boshladi

Sizning harakatingiz....

1 Keys bayoni

Bolalar bogchasidagi rasm darsida tarbiyachi yozuv taxtasiga ikkita rasm chizib, bolalardan rasmning qay biri ularga yoqqanini so'radi. Bolalar rasmlar xaqidagi fikrlarini ketma-ket ifodalay boshlashdi. Navbat Boburga (4 yosh) kelganda, u ikkilanib qoldi. Tarbiyachi: - Vaqtimiz kam. Agar u senda bo'lsa, miyangni ishlatginda, tezrod javob ber! Bobur javob bera olmadi. Tarbiyachi unga "O'tir o'rningga!", dedi va mashg'ulotni davom etgirdi. Bolalardan biri: "Voy, bilmasvoy", -dedi.

Keysga savol-vazifa: Tarbiyachining xatti-harakatlarini baholang.

Tahlil: psixologik xarakteriga ko'ra ayrim bolalar tezkor fikrlay olmaydi yoki biror-bir narsaga baho berishga ikkilanadi. Tarbiyachi bolalarning xarakterini yaxshi bilmaydi, yoki bilsa ham uning muomalasi qo'rs, qo'pol. Bunday tarbiyachining xatti-harakatlari bolalarga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'qituvchining yechimi. Bolani tengdoshlari oldida kulgiga qo'yish pedagogik jihatdan noto'g'ri. Fikrlash tezligi sust bo'lgan bolani kulgiga qo'yish, kamsitish bolaning umumiy rivojlanishiga salbiy ta'sir etadi. Bunday xolat tez-tez takrorlansa, u holda bolada tarbiyachiga nisbatan nafrat hissini uyg'otadi. Bunday tarbiyachi bolalar orasida do'stona, sog'lom muhitni yarata olmaydi.

2. Keys bayoni

Katta guruhda bayram munosabati bilan uyushtiriladigan tadbirda tarbiyachi Botirdan o'ziga berilgan she'rni o'qishni so'radi. Botir she'rni tutilib o'qidi. To'g'ri o'qishga qanchalik harakat qilmasin, ifodali o'qiy olmadi. Tarbiyachi biroz kutib turdi va Botirga "She'rni yod olmabsan! Senga qachon bergan edim. Ertaga oying bilan gaplashaman! Sening ta'ziringni berishim kerakka o'xshaydi", - dedi. O'rtoklari kulib yuborishdi.

Keysga savol-topshiriq: Tarbiyachi Botirni o'rinli koyidimi?

Tahlil. She'rni yod olgan bo'lsa-da, ayni vaqtdagi ruhiy xolati tufayli bolalar ba'zan uni yoddan chiqarishadi. Tarbiyachi ana shu vaziyatni inobatga olgani holda Botirga yana bir kun tayyorgarlik ko'rib kelishini, ertaga albatta, ifodali o'qib berasan!", deya ruxlantira olishi zarur. Balki Botirning nutqida duduqlanish bordir. Agar shunday bo'lsa, tarbiyachi buni bilishi va bunday vaziyatda bolaga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishi zarur edi. Botirning o'zi faol, biroq, kamchiligi tufayli o'zini to'la namoyon eta olmaydi.

O'qituvchining yechimi: Tarbiyachi baland ovozda bolani koyishi, unta do'q-po'pisa qilishi mumkin emas. Ayniksa, gap tutilib (duduqlanib) gapiradigan tarbiyachilar haqida borganda. Bo'lsama,

Botirning o'ziga bo'lgan ishonchi so'nadi, faolligi pasayadi va odamovi bo'lib qoladi.

3-Keys bayoni

Abdusamad (3 yosh) doimo onasiga suyakalib qo'lidan tutishini, quchishini istaydi. Agar onasining oldiga birov kelsa, uni itarib yuboradi va baqirib yig'laydi.

Keysga savol-vazifa: Sizning harakatlaringiz qanday bo'ladi?

Tahlil: ba'zi bolalar melanxolik temperamentga ega bo'lib, atrofdagilarning himoyasiga muxtoj bo'lishadi, uni yaxshi ko'rishlarini, o'ziga mehr berishlarini istaydi. Tarbiyaning to'g'ri tashkil etilishi ulardagi bu holatning barxam topishini ta'minlaydi.

O'qituvchining yechimi: ona farzandini koyimagan holda asta-sekin uni ham boshqalarni ham birdek yaxshi ko'rishini, uni sillab - siypalab qo'yishini, biroq, bu ishni faqatgina kechqurun uyquga yotishdan avval va uyqudan uyg'otish vaqtidagina amalga oshira olishini tushuntirib borishi lozim

4-Keys bayoni

Ikki yosh ona ko'chada bolalar bog'chasiga qatnaydigan o'z qizlarining xulq-atvorlari haqida bir-birlari bilan o'rtoqlashmokka: "Mening qizim osuda faol, mustaqil o'syaptimi, demak, xozirdan uni sport, musiqa, raqs to'garaklariga berishim, deb uylayman", ikkinchi ona: "Mening qizim xali ham bola. Katta bo'lgandan keyin xamma narsani o'zi sekin-asta qilishga o'rganadi". **Keysga savol-vazifa:** Har ikkala onaning o'z qizlari tarbiyasiga yondashuvini taqqoslang.

Ko'rsatma: Ushbu muammoni hal etish uchun tarbiyaning turli usullarini tahlil va bolaning faolligi hamda uning mustaqil bo'lishining ahamiyati haqida xulosa qilish zarur.

Manba: O'zbekiston Respublikasida "Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotsi to'g'risida"gi Nizom, "Maktabgacha ta'lim

“Bolajon” tayanch dasturi, “Maktabgacha ta’lim pedagogikasi”, “Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi”.

O’qituvchining yechimi. Har ikkala ona ham nohak. Birinchi ona vaziyatida, faol bolalarga ko’p darajada mustaqillik xos. Ona shunga muljal olyapti, shuningdek, bunday bolalardan kattalardan so’ralgandek so’rash kerak deb, fikr qilmoqda. Maktabgacha yoshdagi bolalar bolaligicha qoladi, ulardagi xis-tuyg’uning erkin rivojlanishi tengdoshlarinikidek ekanligi ma’lum-ku, axir Oshirib yuborilgan talablar bolalar tomonidan har doim ham bajarilavermaydi. Birinchi o’rinda shaxsiy qiziqish qoladi. Bolaning rivojlanishini faollik va qiziquvchanlik oldinga tomon harakatlantiradi. Onalarning bunday gaplari o’z bolalari bilan turlicha usulda muloqot qilishliridan guvohlik beradi. Bir xolatda, qiz xis-tuyg’ulik, iliqlikni sezmasligi mumkin, buning oqibatida uni “qulflanganlik” yoki befarqlik, balki qandaydir qo’pollik tomonga harakatlanishiga olib keladi. Boshqa xolatda esa bolada mustaqillik, mas’uliyatlik rivojlanmaydi.

5-Keys bayoni

Bolalar bog’chasining o’rta guruhiga shu kunga qadar bolalar bog’chasiga qatnamagan 4 yoshli Anvar qabul qilindi. Anvar mashinachasini o’ynab bo’lgandan keyin uni xona o’rtasida qoldirib ketdi.

Keysga savol-vazifa: Ushbu vaziyatda tarbiyachi qanday yo’l tutishi kerak? **Manba:** “Maktabgacha ta’lim pedagogikasi”, “Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi”.

O’qituvchi yechimi: Bunday vaziyatda tarbiyasi bolaning bog’chada yangiligini inobatga olishi zarur. U hozircha bolalar bog’chasining tartib-qoidalarini bilmaydi. Buning ustiga, uning bezovtalanishini ham inobatga olish darkor. Tarbiyachi Anvarga asta-sekin tushunarli qilib, bolalar bog’chasidagi tartib-qoida haqida gapirib berishi lozim, sungra ochik ko’ngillik: “Kel, sen bilan

mashinachani turadigan joyi, ya’ni uning garajiga olib borib qo’yamiz”, deyishi kerak. SHunda bola xohish bilan tarbiyachi, qo’yg’an talabni amalga oshiradi.

6-Keys bayoni

Bog’cha bolalari ota-onalarini bolalar maydonchasida kutib oladilar. Ota-onalarini kelgunlariga qadar bolalar “quvlashmashoq” o’ynashadi. SHoxrux va Muxlisa yugurish mobaynida to’qnashib ketib, bir-birlariga urilib ketishdi. Muxlisa yig’lab tarbiyachi oldiga keladi va SHoxrux uni itarib yuborganini aytadi.

Keysga savol-vazifa:

1- variant. Bolalarga avvaldan o’yin qoidalarini, shuningdek, o’yin mobaynida rioya etiladigan xavfsizlik qoidalarini tushuntirish lozim. Yugurayotgan bolalar oldilariga qarab yugurishlari va boshqa bolalar bilan to’qnashib ketmasliklari ulardan o’zlarini olib qochishlarini aytish kerak.

2- variant. Agar to’qnashuv sodir bo’lgan bo’lsa, aybni boshqaga to’nkash kerak emas. Ikkalangiz aybdorsiz, chunki oldingizga qaramagansiz, deb o’yinini to’xtatish va bolalarni do’stlashishiga undash lozim.

3- Variant. Bu holat qanday sodir bo’lganligini aniqlash uchun o’ynayotgan boshqa bolalarga murojaat qilish lozim. Bolalarni tinchlantirish va yupatish, so’ngra yugurish mobaynida rioya etiladigan o’yin xavfsizligini eslatish lozim. Bu vaziyatda qaysi javob varianti to’g’ri.

Manba: O’zbekiston Respublikasida “Davlat maktabgacha Ta’lim tashkiloti to’g’risida”gi Nizom, “Maktabgacha ta’lim “Bolajon” tayanch dasturi, “Maktabgacha ta’lim pedagogikasi”, “Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi”.

O’qituvchining yechimi: 2-variant. Agar to’qnashuv sodir bo’lgan bo’lsa, aybni boshqaga to’nkash kerak emas. Ikkalangiz

aybdorsiz, chunki oldingizga qaramagansiz, deb o'yinini to'xtashishi va bolalarni do'stlashishiga unday lozim.

"Chorraxa" metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko'ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo'yicha o'rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda talabalarning mustaqil g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi

Metodni amalga oshirish tartibi:

O'quvchilarni 4-5 ta kichik guruxlarga bo'lib, chorraxaning tutashgan markazida, ya'ni o'rtasida mavzuga oid topshiriq olinadi. Topshiriqlarni to'rt tarafdagi yo'llarga muholkamasi yoziladi.

"G'oyalar g'ildiragi" texnologiyasi

Texnologiyaning metodi: Mazkur texnologiya ishtirokchilardagi o'z g'oyalaridan umumiy g'oyalar, xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o'zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyadan ma'ruza mashg'ulotlarida, mustahkamlashda, o'tilgan mavzuni so'rashda, uyga vazifa berishda hamda amaliy mashg'ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish tavsiya etiladi.

Texnologiyani amalga oshirish tartibi:

Xar bir talaba o'z g'oyalarini "G'oyalar g'ildiragi" ga bitta mavzu asosida bayon qiladilar. Barcha g'oyalar umumlashtirib, muholkama qilinib, umumiy g'oyalar majmuasi yaratiladi.

"Kollaj" metodi

Kollej so'zi ingliz tilidan olingan bo'lib, qirqib yopishtirish ma'nosini bildiradi. Pedagoglar biror mavzu bo'yicha ta'lim oluvchilar bilan maslaxatlashib, o'z fikrlarini turli xil shakllar yoki rasmlarni qirqib yopishtirish

orqali bayon etadilar. Har qanday mavzu va muammolar mavjud bilimlar va tajribalar asosida muhokama qilinishi nazarda tutilgan holda ushbu metod qo'llaniladi. Topshiriqlarni qirqib yopishtirish orqali fikrini yetqazib berish vazifasini ta'lim oluvchilarning biriga topshirishi yoki ta'lim beruvchining o'zi olib borishi mumkin.

"Charxpalak" metodi

"Charxpalak" metodibu-pedagogik strategiya bo'lib, u talabalarni biron bir mazmunni chuqur o'rganishlariga yordam berib, talabalarni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog'langan holda tarmoqlashlariga o'rgatadi.

Bu metod biron mavzuni chuqur o'rganishdan avval talabalarni fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, o'tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o'zlashtirish, umumlashtirish hamda o'quvchilarni shu mavzu bo'yicha tasavvurlarini chizma shaklida ifodalashga undaydi.

Bu esa talabalarga o'z bilimlari, tushunishlari va tasavvurlari darajasini aniqlashga yordam beradi.

Ushbu metod yakka, kichik guruh, jamoa bilan ishlashda qo'llanishi mumkin. Guruh holatida qo'llanilishi guruhlar fikrini to'plash va ularni bir tizmdagi qurilmaga keltirish mumkin.

"YUMALOQLANGAN QOR" METODI- bu metod har qanday tushunchaga mumkin qadar aniqroq ta'rif topishga imkon beradi, talabalarga guruhlarda ishlashni, boshqalar fikriga quloq solishni va umumiy nuqtai nazarni ishlab chiqishni o'rgatadi. Guruhlardagi ish tugashiga ko'ra, har bir guruh vakillari navbati bilan o'z plakatlarini hona taxtasiga ilib qo'yadi va o'qiydi. Berilgan savollarga javob beradi.

Keyingi navbat o'qituvchiga beriladi. O'qituvchi barcha guruhlar ishtirokidagi umumiylikni topishga yordam beradi.

Nazorat uchun savollar:

1. Ta'limiy metodlarning pedagogik mohiyati deganda nimani tushunasiz?

2. O'qitish metodlariga qo'yiladigan talablar.

3. O'qitish metodlarining turlari.

4. O'qitish (ta'limiy) metodlarga berilgan tavsiflar.

5 Ta'limiy metodlarning ahamiyati.

6 Keys-stadi metodiga misollr keltiring

GLOSSARIY

Akmeologiya -insonni o'z taraqqiyoti dinamikasida, takomili hamda hayot faoliyatining turli bosqichlarida o'zidagi eng kuchli qobiliyatlarini namoyon qilishning kompleks masalalarini o'rganadigan fan tarmog'i

Amaliy mashg'ulotlar -maxsus jihozlangan holna yoki alohida ajratilgan tajriba maydonida tashkil etilib, tahsil oluvchilarda ular tomonidan o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llanishi

An'anaviy o'quv adabiyotlar-adabiyotlar bilim oluvchilarning yoshi, psixologik va fiziologik xususiyatlari, ma'lumotlar hajmi, matn o'lchovlari, qog'oz sifati, muqova turi kabi ko'rsatkichlarni inobatga olgan holda qog'ozga chop etiladigan manbalar

Auditoriya-oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlarida dars o'tkaziladigan xona

Axborot-amalda qo'llaniladigan aniq xabar. Axborot kishilar orasidagi, odamlar va EHM orasidagi ma'lumot almashinish hodisasi

Axborot-ta'lim muhiti

- ta'lim jarayonida yangi ma'lumotlarni olish imkonini beradigan o'quv vaziyati

Axborot texnologiyasi-axborotni hosil qilish, saqlash, kompyuter yordamida qayta ishlashni ifodalovchi faoliyat sohasi

Aqliy hujum -muammoni hal yetishga nisbatan intellektual yondashuv. Bunda muammoni hal yetishga oid shaxsiy farazlar ilgari suriladi

Baho -ta'lim oluvchilar bilim, ko'nikma va malakalarining miqdoriy baholashda bal yoki raqamlar vositasida shartli ifodalanishi

Baholash-o'quvchi yoki talabaning egallagan bilim, ko'nikma va malakalari hamda shaxsiy sifati darajalarini belgilash

Bilim -o'quvchi va talabalarning tabiat, jamiyat, fan-texnika yutuqlari haqida hosil qilgan ma'lumotlari. O'quvchi yoki talabalarga taqdim etiladigan nazariy ma'lumot

Bilish nazariyasi-bilish qonuniyatlari va imkoniyatlari, bilimning obektiv realikka munosabatini o'rganadi

Boshqaruvchi pedagogik texnologiya-nafaqat yaxlit pedagogik jarayonni, balki uning alohida qismlarini qamrab oluvchi, yuksak ijtimoiylashtirilgan shart-sharoitni ta'min yetuvchi texnologiyalardir, ularga tashxislovchi, monitoring, shuningdek, korreksiya qiluvchi texnologiyalar kiradi

"Bumerang" texnologiyasi-o'quvchini mashg'ulot va mashg'ulotdan tashqari jarayonlarda turli o'quv adabiyotlari, muammoli tajriba bajarish mazmuni bilan tanishtirish, fikrni yerkin bayon etish hamda muayyan tajribani bajarish davomida uni baholashga qaratilgan texnologiya

Davlat ta'lim standarti (DTS)-ta'limning zarur, yetarli darajasi va o'quv yuklamalari hajmiga qo'yiladigan asosiy davlat talablari majmuasidir

Dars-1) uzluksiz ta'lim muassasalarida amalga oshiriladigan ta'limning asosiy shakli; 2) o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shakli, mantiqiy tugallangan, yaxlit o'quv-tarbiyaviy jarayonning aniq vaqt bilan cheklangan qismi

Dars turlari-o'quv mashg'ulotini bir butun yaxlit holda yoki muayyan bo'laklarga bo'lib baholash

Darsni jihozlash-qo'ladigan dars mavzusiga ko'ra o'quv-didaktik materiallar, qo'llanma, multimedia, o'quv vositalari kabilarni tanlash va tartibga keltirish

Dastur-o'quv faoliyatini amalga oshirish rejasi va ushbu faoliyatning mazmunini ifodalovchi meyoriy hujjat

Dasturlashtirilgan ta'lim texnologiyasi-materialni (qismlarga bo'lib) qadam-baqadam, har bir qismning o'zlashtirilganligini nazorat qilgan holda o'rganish materials

Dasturli ta'lim -tadrijiy ketma-ketlikda joylashgan sertarmoq o'quv material qismlaridan tashkil topgan o'rgatuvchi dasturlar yordamida o'qitish texnologiyasi

Diagnostika -ta'lim jarayoni, o'qituvchi hamda o'quvchi faoliyatining muayyan qirrasini o'rganish maqsadida amalga oshiriladigan tekshirish

Didaktik material -o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berishga yo'naltirilgan maxsus o'quv materiallari

Didaktik tizim -ta'lim mazmuni, uni tashkil etishning shakl, metod, jarayonlari va o'qitish maqsadlaridan iborat tizim

Didaktika -1) pedagogikaning ta'lim nazariyasi bilan shug'ullanadigan tarmog'i;

2) ta'lim nazariyasi

Faoliyat- 1. Biror narsani aniqlash uchun biror narsa qilish hohishi (jarayon)

1. Kishining moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish borasidagi hamda shaxsiy va ijtimoiy sohadagi ma'lum bir maqsad sari qiladigan hatti-harakatlar majmuasidir

Eksperiment -Fan va bilish sohasida favqulodda holatdan chiqish, muammoli vaziyatni hal qilish jarayonlari, shaxsning his-tuyfulari, harakeri, qobiliyati, aqt-zakovatini o'rganishda qo'llaniladigan usul.

Esda olib qolish -Bu aqliy jarayonga tegishli faoliyat bo'lib, u eng avval miya po'stida idrok qilinayotgan buyum, so'z, fikr, foya, ta'limot, qonun, qoida va shu kabilarning izlari hosil bo'lishidan va ayni vaqtda esda olib qolinadigan material bilan kishida mavjud bilim va tajriba o'rtasida boflanish vujudga kelishidan iborat bo'lgan jarayon.

Fikr- Tushuncha, bilim, ong, aql, maslak

Fikrlash- Bu har hil muammo va masalalarni yechishga yo'naltirilgan faoliyat.

Gnostik ko'nikma -bo'lajak mutaxassis shaxsini kasbiy faoliyatni ijodiy jihatdan amalga oshirishga yo'naltirilish, uning tadqiqotchilik xarakterini ifodalovchi ko'nikma

Harakter- O'quvchi yoki talaba hulqi yoki ahloqida namoyon bo'ladigan va unda odat tusiga kirib qolgan eng muhim ruhiy holatlar

Jarayon -muayyan natijaga erishish uchunamalga oshiriladigan o'quv harakatlar majmui

Joriy nazorat -o'rganilayotgan mavzularni o'quvchi talabalar tomonidan qanday o'zlashtirayotganini muntazam ravishda dars jaryonida nazorat qilishdan iborat usuli.

Zamonaviy pedagog- ta'lim oluvchining qanday o'qiyotganligi va rivojlanayotganligini to'liq tushunib, his qila oladigan, ya'ni uning hayotini o'z shaxsiy hayoti singari his qilib, o'quvchining ichki, ahloqiy-ma'naviy, umummadaniy o'sib rivojlanishiga, bolalar hamda kattalar hamjamiyatining mustahkamlanishiga ko'maklashaoladigan o'qituvchi

Individual o'qitish -o'quvchi shaxsiga alohida yondoshgan holda ta'lim tarbiya berish

Innovatsion ta'lim-1) ta'lim sohasiga kiritilgan va kiritilayotgan yangiliklar; 2) yangilangan, yangi texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni

Innovatsiya -yangidan kiritilgan tushunchalar, tartib qoidalar, texnologiyalar va yangiliklar

Ishlanma -muayyan maqsadga yo'naltirilgan o'quv jarayoni yoki o'quv materialining loyihasi

Idrok- Tirik organizmning ma'lumotlar qabul qilib, qayta ishlash jarayoni; organizmga obyektiv reallikning aks ettirish va tashqi olamdagi yangidan-yangi vaziyatlarni baholab, shunga yarasha harakat qilish imkonini beradi.

Idrok etish- Bu tushunchaning shakllanish jarayoni. YA'ni noma'lum bo'lgan narsani ma'lum bo'lgan narsa bilan boglash va shu asosda ta'lim oluvchilarda ma'lum bo'lgan ma'lumotlarni kengaytirish

Ijodiyot -Inson aql-zakovatining barcha ijobiy sifatlarini o'zida mujassamlashtirgan, yangilik yaratish bilan bofliq bo'lgan alohida faollik va mustaqil faoliyat turi.

Ijodiy yondashuv-(IYO) — bu pedagogikada zamonaviy yo'nalish bo'lib, u ta'lim oluvchilarning muammolarini hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyat bo'lib, mustaqil ravishda qaralayotgan faoliyatning yangi yo'nalishlarini topishga undash jarayonidir

Ilmiy tadqiqot -Yangi bilimlar va nazariyalarni aniqlash jarayoni

Intellekt- Insonning dunyoqarashi kengayishidagi tafakkur qila olish qobiliyati natijasi. Bunda intel-lektni shakllantiruvchi omillarga ong, aql, fikrr, foya, ta'limot va shu kabilar kiradi.

Kasbiy tayyorgarlik- ta'lim oluvchilarning muayyan ish yoki ishlar majmuini bajarish uchun zarur malakalarni jadal egallash maqsadini nazarda tutadigan pedagogik jarayon

Kasbiy ta'lim -muayyan sohaga oid ish faoliyatini shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim

Keys (ingl. Case – hodisa, shart

Keys usuli - o'quvchilarda ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan usul

Keys texnologiyasi-o'quvchilarning mustaqil qarorlar qabul qilishlari, muammoli savollarga to'g'ri va haqqoniy javoblar topishlariga qaratilgan, o'qituvchi kuzatuvchi (eshituvchi) vazifasini bajaradigan ta'lim texnologiyasi

Kompetensiya- u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlik

Kreativlik (ijodiylik) -qandaydir yangi, betakror narsa yarata olish layoqati, badiiy shakl yaratish, fikrlash, g'oya va yechimga olib keluvchi aqliy jarayon

Kuzatish metodi -obektiv borliqdagi narsa- hodisalarni tizimli, uzluksiz,batartib, mukammal idrok qilish jarayoni

Ko'nikma- o'quvchi yoki talabaning o'zlashtirgan bilimlari asosida

Kitob- Axborotlarni, foya, obraz va bilimlarni saqlash hamda tarqatish, ijtimoiy-siyosiy, ilmiy estetik qarashlarni shakllantirish vositasi; bilimlarni tarfiyoti va tarbiya quroli; badiiy va ilmiy asar hamda ijtimoiy adabiyot.

«Klaster» (Tarmoqlar) metodi - O'quvchilarni mantiqiy fikrlashga, umumiy fikr doirasini kengaytirishga, atamalar, tushunchalar va voqealarning bir-biri bilan bo'liqchigini anglab olishga o'rgatuvchi metod hisoblanadi.

Komil inson- Inson aqliy takomillashuvi bosqichlaridan biri.

Kuzatish- Bu ilmiy bilimga tegishli ijodiy faoliyat bo'lib, u ilmiy bilishdagi amaliy metodlardan biridir.

Ko'nikma- Insonning ilgari tajribalari asosida muayyan faoliyat yoki harakatni amalga oshirish qobiliyati.

Loyihalash metodi- pedagogikaning pragmatik yo'nalishiga asoslangan holda, ta'lim jarayonida o'quvchilarga beriladigan amaliy topshiriqlarni loyihalash va ularni o'quvchilarning bajarishlari jarayonida bilim va ko'nikmalarini namoyon qilishlarini ta'minlovchi ta'lim shakli

Malaka- o'quvchi yoki talabada muayyan o'quv materialini kasbni chuqur o'zlashtirish natijasida hosil bo'lgan avtomatlashgan mahorat

Ma'ruza -o'quv materialiga oid biror masala, ilmiy, siyosiy mavzularning izchil, tartibli, og'zaki bayoni

Metod -ta'lim jarayonida taqdim etilgan amaliy va nazariy bilimlarni egallash, o'zlashtirish, o'rgatish, o'rganish, bilish uchun xizmat qiladigan yo'l-yo'riqlar, usullar majmui

Metodologiya -tadqiqotchining nazariy- amaliy pedagogik faoliyatini tashkil etish tamoyillari, u amal qiladigan meyoriy-huquqiy, nazariy-falsafiy yondashuvlar, qonuniyatlar, qarashlar yig'indisi

Milliy model -"Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"ning o'zagini tashkil etuvchi yaxlit tizim

mantiqan yaxlit va tugallangan bo'lib, uning o'zlashtirilishini nazorat qilish mumkin bo'ladi

Modulli ta'lim -modullashtirilgan o'quv dasturi asosida tashkillashtiriladigan o'qitish jarayoni

Muammoli vaziyat- individ yoki guruh faoliyatiga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi holat

Mustaqil ta'lim - insonning o'zi tanlagan vositalar va adabiyotlar yordamida avlodlar tajribasini, fan va texnika yutuqlarini o'rganishga yo'naltirilgan shaxsiy harakatlari jarayoni

Qobiliyat- Bu insonning biror bir xususiyatining o'zigina emas, balki shaxs faoliyatining talablariga javob bera oladigan va shu faoliyatda yuqori

Tushuncha -Bu narsa va hodisalarning umumiy (xususiy) muhim belgi va xususiyatlarini ifodalovchi fikr (ba'zan fikrlar) - tafakkur shakli.

ko'rsatkichlarga erishishni ta'minlashga imkoniyat beradigan xususiyatlar sintezidan iboratdir.

O'yin- Tarbiyalash va hordiq chiqarish vositalaridan biri.

O'qitish- Bu insonning bilish jarayoni bilan bo'liq bo'lgan ehtiyojlarning hissiy namoyon bo'lishidir.

Shakllantirish -Nasliy omillar, muhit, maqsadga qaratilgan ta'lim-tarbiya va shaxsiy faollik ta'sirida insondagi bilim, ko'nikma, malaka va fazilatlarni tarkib toptirish jarayoni

Shaxs- Kadrlar tayyorlash tizimining bosh subekti va obekti, ta'lim sohasidagi xizmatlarning iste'molchisi va ularni amalga oshiruvchi. Shaxs deganda, muayyan jamiyatning a'zosi tushuniladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz" mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. - T.: "O'zbekiston", 2016. - 56 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. - T.: "O'zbekiston", 2018. - 80
3. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. -T.: "O'zbekiston". - 2017.- 102b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O'zbekiston", 2017. - 488 b.
5. Karimov I.A. Ona yurtimiz baxti iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish - eng oliy saodatdir. -T.: "O'zbekiston", 2015. - 302 b.
6. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. -T.: "Ma'naviyat", 2008.-176 b.
7. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. - T.: "O'zbekiston", 2011.-440 b.
8. «Bilimdon» dasturi. T.: 2014
9. Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari". T.: 2018
10. Ilk qadam" o'quv dasturi. T.: 2018.

Maxsus adabiyotlar

1. Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar hamda axborot manbalari.
2. Djamilova.N Maktabgacha metodika fanlarini o'qitish texnologiyasi.
3. Zufarov SH. Pedagogik innovatika. - T.: "Fan va texnologiyalar" nashriyoti, 2012-209
4. Abuzalova M., Toirova G. Malakaviy bitiruv ishi yozish uchun metodik ko'rsatma va tavsiyalar - T.: "Fan" nashriyoti, 2007, - 28 b.
5. Xodjaev B.X. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantirish yo'llari. - T.: TDPU, 2008. - 65 b.
6. Baybaeva M. X. Mustaqil ta'lim olish texnologiyasi va kasbiy yo'nalganlik // Kasb-hunar ta'limi. - Toshkent, 2005.
7. Kadirova R.M Bitiruv malakaviy ishini yozish metodikasi.O'quv qo'llanma. T.: 2001 -112
8. Avliyakov N. X., Musaeva N. N. Pedagogik texnologiya. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik
9. Qodirova F. Maxsus ta'lim jarayoniga interfaol usullarni tatbiq etish. A. Avloniy nomidagi XTXQTMOMI. T-2013

Qo'shimcha adabiyotlar:

10. Muslimov N.A., Qo'ysinov O.A. Kasb ta'limi o'qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta'limni tashkil etish. - T.: Nizomiy nomidagi TDPU. Metodik qo'llanma. 2006.
11. Abuzalova M., Toirova G. Malakaviybitiruvishiyozishuchunmetodik ko'rsatmavatavsiyalar - T.: "Fan" nashriyoti, 2007, - 28 b.
12. Kadirova R.M Bitiruv malakaviy ishini yozish metodikasi. O'quv qo'llanma.T.: 2001 -112.b
- 13.
14. Baybayeva M. X. Mustaqil ta'lim olish texnologiyasi va kasbiy yo'nalganlik // Kasb-hunarta'limi. - Toshkent, 2005.

Elektron ta'lim resurslari

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi: <http://www.edu.uz>.
2. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi: <http://www.uzedu.uz>.
3. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Multimedia umumta'lim dasturlarini rivojlantirish markazi: <http://www.eduportal.uz>,
<http://www.multimedia.uz>.
4. Maktabgacha ta'lim vazirligi: <http://www.mdo.uz>
5. Malaka oshirish muassasalari: <http://www.pedagog.uz>
6. "Iste'dod" jamg'armasi: <http://www.istedod.uz>
7. Respublika bolalar kutubholnasi: <http://www.kitob.uz>
8. Ijtimoiy axborot ta'lim portali: <http://www.ziyonet.uz>
9. www.tdpu.uz
10. [www.INTRANET. Ped](http://www.intranet.ped)
11. Ijtimoiy axborot ta'lim portali: www.ziyonet.uz.
12. Maktabgacha ta'lim vazirligi: www.mtv.uz.
13. Respublika bolalar kutubholnasi: www.kitob.uz.
14. «Maktabgacha ta'lim» jurnali: www.jlmt.uz.

MAHMUDOVA D.B.

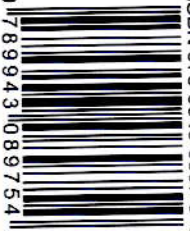
“METODIKA FANLARINI O‘QITISH TEXNOLOGIYASI” darslik

Muharrir:	X. Taxirov
Tehnik muharrir:	S. Melikuziva
Musahhah:	M. Yunusova
Sahifalovchi:	A.Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й
Bichimi 60x84¹/₁₆. “Cambria” garniturası, kegli 16.
Offset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog'i 11.75. Adadi
100 dona. Buyurtma № 2118684

Osiyo tur MCHJda chop etildi.

ISBN 978-9943-0897-5-4



9 789943 089754